

KELTSKE NAJDBE V PODRAVJU

STANKO PAHIČ

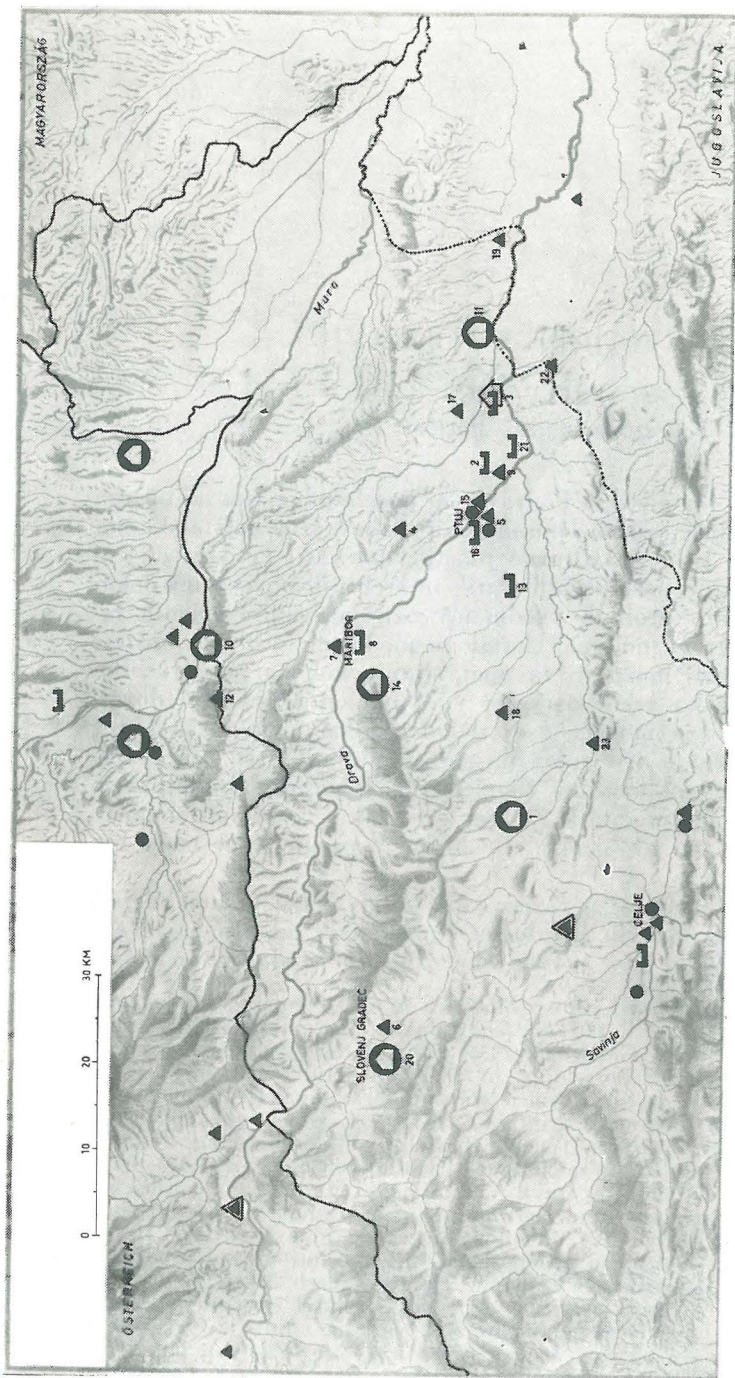
Pokrajinski muzej, Maribor

Keltska dediščina v slovenskem Podravju ni posebno bogata, saj obsega vsega skupaj sedem grobišč oziroma posamičnih grobov, štiri halštatske naselbine s poznolatensko keltsko kulturno plastjo, dve čisti keltski seliščni postojanki, štirinajst najdb posameznih zlatih in srebrnih novcev ter nekaj v raznih krajih pobranih drobnih predmetov oziroma nepreverenih latenskih najdb (karta). Te raznolike, v katalogu na koncu sestavka našete najdbe sicer nudijo dovolj možnosti za ugotavljanje keltske poselitve Podravja, vendar naselbinsko gradivo doslej v ta namen še ni bilo dovolj proučeno. Zato je trenutno mogoče vsaj deloma določiti potek in obseg naselitve ter mesto Podravja v dogajanjih zadnjih stoletij pred n. št. predvsem z upoštevanjem te problematike v širšem jugovzhodnem predalpskem prostoru. Tu bo o tem lahko podan le začen oris, zakaj vrste podrobnejših proučevanj še ni, ta ali oni problem pa v splošnem pregledu ne more biti izčrpnje obravnavan.¹

Keltika se je na tem področju raziskovala bolj v senci pomembnejših odkritij drugod in pa v okvirih lokalnega starinopisja od Mucharjevega zgodovinskega pregleda iz leta 1844 preko zbiranja podatkov o novih

¹ Zaključnega dela o naselitvi Keltov v Sloveniji še ni. Dolenjske in belokranjske najdbe je deloma obravnaval R. Ložar, *Predzgodovina Slovenije, posebej Kranjske*, v luči zbirke Mecklenburg, GMDS 15, 1934, 5 ss. Kratek zgodovinski pregled je podal W. Schmid, *Römische Forschung in Österreich 1912—1924*, BRGK 15, 1925/1924, 1925, 178 ss. Najdbe na Koroškem je izčrpno obravnaval H. Müller-Karpe, *Zeugnisse der Taurischer in Kärnten, Carinthia I*, 141, 1951, 594 ss., na avstrijskem Štajerskem pa K. Zeilinger, *Das La Tène-Gräberfeld von Frohnleiten und der Fundbestand der La Tène-Kultur in Steiermark*, Schild von Steier 2, 1953, 63 ss. Slovenskega ozemlja se tiče tudi razprava V. Kahrstedt, *Studien zur politischen und Wirtschaftsgeschichte der Ost- und Zentralalpen*, Nachrichten der Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen, 1927. Številne latenske najdbe iz severne Hrvaške po večini še niso bile objavljene niti posamič niti v celoti (doslej predvsem: S. Ercegović, *Keltski grob iz Gardoša u Zemunu*, Vjesnik Zagreb, 5. ser., 2, 1961, 126 in K. Vinski, *Keltski ratnički grob iz Batine*, Arheološki radovi i rasprave 1, 1959, 294, kjer je v opombi 90 opozorjeno na (nepopolni) seznam najdb iz Hrvaške v delu I. Hunyadi, *Kelták a Karpátmedencében* (1957, 230—246). Na nepopolno poznavanje poznejše latenske dobe v zahodni Madžarski je opozoril že F. Tompa, 25. Jahre Urgeschichtsforschung in Ungarn 1912—1936, BRGK 24./25., 1937, 110 ss. Novejši splošni pregled o Bosni je podal Z. Marić, *Keltski elementi u mladem železnom dobu Bosne i Hercegovine*, Glasnik Sarajevo 18, 1963, 63 ss. Za Avstrijo prim. še Pittioni, *Urgeschichte des österreichischen Raumes* (1954), 680 ss.

Karta keltških najdišč v Podravju (C–D). Številke pomenijo zaporedje številke seznama najdišč. — Karte Keltische Fundstätten im Podravje (C–D). Die Ziffern bedeuten die laufenden Zahlen im Verzeichnis der Fundorte

LEGENDA — ZEICHENERKLÄRUNG:

- Najdba posamičnih predmetov — Einzelfund
- ▲ Najdba posamičnih novcev — Sporadische Münzfunde
- ▲ Zakladna najdba novcev (Lemberg pri Dobrni, Led-Eis)
- Plano grobišče (izven Podravja še: Drešinja vas pri Celju ter Rohr pri Wildonu) — Münzdepot (Lemberg bei Dobrna, Led-Eis bei Wildon)
- △ Keltška naselbina na novonaseljenih tleh — Keltische Neugründung
- △ Keltška naselbina ali keltške seliščne najdbe na starejših seliščih in gradiščih (izven Podravja še: Frauenberg pri Lipnici, Tieschen pri Radgoni) — Keltensiedlung oder keltischer Siedlungsfund auf älteren Dorfanlagen oder Burgwällen (dazu: Frauenberg bei Leibnitz und Tieschen bei Radkersburg)

najdbah do Schmidovega zadnjega orisa skoraj sto let kasneje. Od skupin keltških najdb so bili doslej le novci zajeti v specializiranih Pinkovih in Paulsenovih študijah, čeprav imajo za Podravje bolj topografski pomen.² Keltske oziroma poznolatske najdbe s halštatskih selišč in gradišč na Poštelu, pri Šentilju, nad Starim trgom in na Brinjevi gori še čakajo podrobne obdelave keramičnih ostalin. Le dve najdišči — Ormož in Formin — kažeta arheološke sledove čistih keltških postojank, ki po svoji legi skupno s planinimi grobovi v Forminu, Stojncih, Brstju, Skorbi, Pleterjah, Pobrežju in Bresternici kažeta naselitveno pot ob Dravi in s tem morebiti tudi že dovolj jasno smer keltske priselitve.³

Ta oris bo zato poskus, podati sedanje stanje in deloma tudi začasno stališče predvsem o naslednjih vprašanjih: o času, smeri in obsegu keltske naselitve, stikih Keltov s halštatskimi staroselci ter položaju Podravja v keltizirani latenski dobi. Seveda latensko obdobje tod in tudi ponekod v soseščini še ni dovolj proučeno, da bi razpolagali z zadostnimi oporami; to velja zlasti za vzhodne predele, ki bi nas tu najbolj zanimali. Že smeri keltških prodiranj v Slovenijo še niso toliko raziskane, da bi bila jasna njihova medsebojna povezanost, čeprav se med najdbami vzhodno in zahodnoslovenskih področij kažejo regionalne razlike, ki bi jih bilo morebiti mogoče še podrobneje razdeliti.⁴ Prav tako je potrebno zanesljive arheološke potrditve iz antičnih virov spoznavno etnično spajanje Keltov z Iliri, izraženo pri Pliniju III, 20, 133 z doslej mnogo obravnavanim stavkom »quondam Taurisci appellati nunc Norici«, ki bi ga na tem področju mogli preverjati na gradivu iz Poštele, Novin in Starega trga, o katerem je W. Schmid sicer že podal svoje mnenje.⁵ In ne nazadnje bi bilo koristno poskusiti razjasniti vprašanje, ali ob sorazmerno skromnih keltških arheoloških najdbah keltska imena na antičnih napisih zares pripadajo izključno Keltom in ne morebiti tudi na zunaj keltiziranim starejšim prebivalcem.⁶

V kratkem pregledu raziskovanja oziroma večinoma le zbiranja keltških najdb lahko — brez težnje po popolni bibliografiji — ugotovimo, da je Kelte v jugovzhodnih Alpah (Štajerski) po antičnih virih ugotavljal že A. Mu-

² R. Paulsen, Die Münzprägungen der Boier (1935). K. Pink, Keltisches Silbergeld in Noricum, WPZ 24, 1957, 42 ss.; Münzprägung bei den Ostkelten und ihren Nachbarn, Diss. Pann. II, 3/15, Budapest 1959; Einführung in die keltische Münzkunde, Archaeologia Austriaca 6, Wien 1950, 1 ss. in Arch. Austriaca — Beiheft 4, 1960, 1 ss.

³ Splošne preglede je podal W. Schmid, Die Ringwälle des Bacherngbietes 1, MPK 2/3, 1915, 252 ss., za Poštelo in v drugem delu (MPK 2/4, 1924, 365 ss.) za Stari trg. O gradišču Novine — Bubenberg sta poročala W. Schmid, Der Ringwall von Spielfeld, Tagespost (Graz) 25. 4. 1957 in precej pozneje tudi F. Baš, Der Ringwall von Bubenberg (Novine), Beiträge zur älteren europäischen Kulturgeschichte 1, Festschrift für Rudolf Egger (1952), 327 ss. (= Carinthia I, 143, 1955, 181 ss.). Najdbe z Brinjeve gore so — še neobjavljene — v mariborskem muzeju, prim. S. Pahič, Brinjeva gora (1960). Za literaturo o drugih najdiščih glej naslednje opombe.

⁴ Primerjaj poskus delitve na skupini Mokronog—Formin in Šmarjeta—Podzemelj pri H. Müller-Karpe, op. 1, 670 ss., in najnovejšo razdelitev S. Gabrovca, Srednjelatsko obdobje v Sloveniji, na drugem mestu.

⁵ W. Schmid, MPK 2/4, 1924, 385 ss., podaja v poglavju o najdbah oris keramičnih ostalin z eno tabelo izbranih primerov.

⁶ Prim. o tem: R. Pittioni, op. 1, 777 ss., in R. Egger, Führer durch die Ausgrabungen und das Museum auf dem Magdalensberg (1964), 12 s.

char, ko je omenjal priselitev »keltsko-germanskih ljudstev« in topografsko razporejal bivališča Latobikov, Tavriskov, Serretov in Serapillov.⁷ Vpliv njegovih razlag pa je bil dovolj močan še leta 1879, ko je nekaj rimskih najdb na žarnem grobišču Ha B stopnje v Rušah zapeljalo G. Wurmbranda, da je to grobišče pripisal Keltom kot predrimskim prebivalcem dežele in ga datiral v neposredno predrimski in celo že antični čas.⁸ Medtem ko so redke najdbe »barbarskih« novcev prišle na dan tod že v sredini 19. stoletja, pa v Podravju do pričetka 20. stoletja ni bilo drugih izrazito keltskih najdb, če ne upoštevamo 1842. odkritih najdb v Bresternici ter poznejših najdb iz Pleterij, ki pa so ostale do današnjih dni neopažene.⁹ Tako se je že leta 1872 s Hildebrandom izoblikovani pojem mlajše železne dobe kot latenskega obdobja tod lahko uveljavil šele leta 1906, ko je L. v. Ebengreuth poročal o keltskih novcih iz Hajdine, Legna in Središča, oziroma leta 1923, ko je V. Skrabar objavil prve keltske predmete iz Skorbe in mariborskega Pobrežja ter jih po nasvetih W. Schmida že tudi po Tischlerjevi shemi datiral.¹⁰ Ker so bili ti predmeti iz grobov v obeh krajih najdeni že leta 1906 in 1901, je ta zapoznena objava še bolj zamudila poročanje o prvih keltskih najdbah v Podravju; pred njimi so bili grobovi v Drešinji vasi odkriti že leta 1889, zakladne najdbe novcev pri Dobrni in Trbovljah pa že davno poprej.¹¹

A tudi sicer so bile keltske najdbe na tem področju in ob Muri na Štajerskem ter na Koroškem razen redkih posamičnih predmetov odkrite (razen Gurine) pozneje kot keltska latenska najdišča v južni in zahodni Sloveniji, pomembnejša med njimi (Frohnleiten, Goričica, Feldkirchen) pa skupno s Forminom celo v nedavnem predvojnem času. Tako so po posamičnih novcih s Turškega vrha (1906) in iz Markovec (1908) ter Schmidovih raziskovanjih Poštele in Starega trga (1911—1917) sledile najdbe keltskih grobov na Forminu in v Stojncih ter seliščni predmeti na Novinah šele po letu 1935, novejša odkritja (Brinjeva gora, Ormož, Brstje) pa šele po letu 1953.¹²

⁷ A. Muchar, Geschichte des Herzogthums Steiermark 1 (1844), 19 ss., kjer navaja bivališča Latobikov ob Savi in Savinji, Tavriskov med Halozami in vzhodnim Pohorjem, Serretov v Dravski dolini, Serapillov v Slovenskih gorah in Iassov vzhodno od tod. To razmeščanje naštetih plemen je v poznejših obravnavah doživelo popravke in z etimološko razlago A. Mayerja, Iassi, Vjesnik hrv. arh. društva NS 16, 1955, 69 ss., tudi najverjetnejše pojasnilo (Blatt Ptuj, 95). Arheološko gradivo na tej podlagi ne more nuditi podlage za razločevanje med temi plemeni.

⁸ G. Wurmbrand, Das Urnenfeld von Maria-Rast, posebni odtis iz Archiv für Anthropologie 11, 1879, 80 ss.

⁹ Prim. literaturo o srebrnikih iz mariborskega Melja in Zbelovega v seznamu najdišč, Keltska predmeta iz Pleterij, ki sta prišla v Joannej skupno z antičnimi najdbami, sta bila tam »odkrita« šele leta 1961 in ju W. Schmid, Südsteiermark im Altertum, v Hausmann, Südsteiermark (1925), 1 ss., sploh ne omenja.

¹⁰ L. v. Ebengreuth, Neue Funde von Keltenmünzen aus Steiermark MZK 5. F. 5, 1906, 192. V. Skrabar, Nalasci iz latenskog doba u okolini Ptuja i Maribora, Starnar 1, 1925, 145 ss.

¹¹ Leta 1829 odkriti zaklad keltskih novcev v Lembergu pri Dobrni bo najbrž najstarejša keltska najdba v teh krajih. Podobna najdba v Dobrni-Retju pri Trbovljah izvira iz leta 1858.

¹² Za Gurino (A. B. Meyer, Gurina im Obergailthal [Kärnten], 1885) so se zvrstila pomembnejša poročila iz južne Slovenije: C. Deschman, Über die neusten prähistorischen (Latèn) Funde in Krain (MAGW 15, 1885 [70] ss.); M. Hoernes, Die

Razmeroma mlada odkritja keltskih grobov so bila vzrok, da je tudi do podrobnejših regionalnih pregledov prišlo šele v novejšem času. Medtem ko so bili Schmidovi opisi iz leta 1925 arheološko fragmentarni in zasnovani predvsem kot razlaga zgodovinskih dogajanj, sta časovno daleč predhodnemu Riedlovemu poročilu o Drešinji vasi (1890), Skrabarjevemu opisu Skorbe (1923) in Smodičevemu pregledu novejših najdb (1940) sledila Müller-Karpejeva obsežnejša analiza koroških keltskih ostalin leta 1951 in Zeilingerjev pregled štajerskih najdb leta 1953. V Sloveniji bodo prve opise latenskih grobišč na Kranjskem iz let 1883—1906 dopolnile po regionalnih in kronoloških vidikih šele pričujoče razprave, izšle iz gradiva organizirane proučevanja keltike v letu 1964.¹³

Ob zavzemanju stališč k dosedanjim razlagam poteka keltske naselitve Podravju je treba najprej poudariti znano dejstvo, da tod in v bližnji soseščini ni takih latenskih najdb, ki bi dokazovale naselitev Keltov pred 3. stoletjem. Nekaj posamičnih predmetov, kot so npr. ranolatenska fibula tipa Münsingen iz okolice Ptuja, ranolatenski fibuli iz Sekove in Vač, kjer je W. Schmid ugotavljal ranolatenske predmete tudi med seliščno keramiko, a tudi votla ovratnica iz Libne kažejo prej na posredne (trgovske) keltske vplive iz časov njihovih pohodov proti jugovzhodu, ki pa na primer Koroške najbrž niti niso dosegli.¹⁴ Ker med njimi ni nobene najdbe iz halštatskih naselij ali grobišč, lahko za sedaj po primeru Vač samo domnevamo, da bi bile tod tudi možne, bodisi med še neobjavljenim gradivom iz gradišč, bodisi še neodkrita. Krajevno nedoločena ptujška fibula nam enako kot podobna najdba iz Sekove ob Muri ne pove dosti, v kakšno okolje sta dospeli obe najdbi. Trenutno tudi halštatske in zlasti poznahalštatske najdbe iz grobov v Podravju še niso proučene, da bi mogli kaj več reči o starejši naselitvi teh krajev v času prvih keltskih vplivov. Razen gradišč, o katerih bo govora pozneje, bi smeli pričakovati morebitnih odkritij pri najdbah iz

Gräberfelder an der Wallburg von St. Michael bei Adelsberg in Krain, MAGW 18, 1888, 217 ss.; S. Rutar, Gräberstätten der La-Tène-Zeit in Krain, MZK NF 17, 1891, 158 ss. in J. Szombathy, Das Grabfeld zu Idria bei Bača, MPK 1, 1901, 354 ss. Po daljšem premoru je dala povod za nove objave usoda najdb iz zbirke Mecklenburg, o katerih sta poleg Ložarja (op. 1), pisala tudi E. Vogt, The cemetery of Vinica, in R. Lantier, The cemetery of Magdalenska gora v Treasures of Carniola (1934) 39 ss. Kmalu potem je o novih najdbah v Podravju poročal A. Smodič, Nove latenske najdbe na Dravskem polju, ČZN 35, 1940, 1 ss. Na Koroškem mu je sledil H. Dolenz, Ein Latène-Gräberfeld in Feldkirchen [Kärnten], WPZ 28, 1941, 145 ss., na avstrijskem Štajerskem pa dve leti pozneje M. Grubinger, Keltische Gräber in Graz-Wetzelsdorf, Joanneum 6, 1943, 272 ss.

¹³ E. Riedl, Ein La-Tène-Fund in Steyermark, MZK 16, 1890, 223. Za najnovejša poročila iz Slovenije prim. tudi: T. Bregant, Keltski grob iz Brežic, AV 5, Ljubljana 1954, 378 ss. V. Šribar, Latenski grob iz Spodnje Slivnice pri Grosuplju, AV 8, 1957, 14 ss. S. Gabrovec, Dva poznolatenska grobova iz Volarij pri Tolminu, AV 11—12, 1960—1961, 15 ss. Za avstrijsko Štajersko prim.: W. Modrijan, Ein Grab der Spät-La-Tène-Zeit in Steiermark, Schild vom Steier 8, 1958, 7 ss. in La-Tène-zeitliche Flachgräber im Leibnitzfeld, Schild von Steier 10, 1962, 57 ss. Na Koroškem so dala za poznolatensko dobo pomembnejše najdbe zlasti izkopavanja na Štalenski gori (R. Egger v Carinthii I od leta 1950 dalje. Prav tam (147, 1957, 43 ss.) je H. Dolenz objavil zadnje poročilo »Neue Mittel-La-Tène-Funde aus Kärnten«.

¹⁴ H. Müller-Karpe, op. 1, 621 s (Ptuj), W. Schmid, Blätter für Heimatkunde 10, Graz 1932, 69 (Sekova), Vače — prazgodovinska naselbina, GMDS 20, 1959, 108 ter BRGK 15, 1925, 192 in Südsteiermark, 7 s., T. 1, 14 (Libna).

gomil v Sp. Podložu in pod Poštelo, kjer se pojavljajo počez narezane zapestnice, kakršne iz poznolatske dobe segajo še v latenski čas.¹⁵

Sorazmerna enovitost srednjelatenskih najdb iz Dolenjske, naše in avstrijske Štajerske kaže na precej enotno prodiranje Keltov v te že od kdaj proti podonavskemu vzhodu usmerjene pokrajine, izvzemši pri tem kvečjemu koroško kotlino. Čas tega prodiranja je H. Müller-Karpe ponovno postavil v konec 3. stoletja, kar bi poleg analize najdb ustrezalo dobi prvih antičnih omemb, ujema pa se tudi s splošno sliko keltskih premikov, ki so se od 3. stoletja dalje pod pritiskom z juga pričeli gosteje naseljevati v ožjem srednjeevropskem prostoru.¹⁶ Sočasnost tega dogajanja z dogodki v severni Italiji je nudila W. Schmidu dobrodošel dokaz, da se ujemajo antični in arheološki viri, po katerih naj bi se bili v teh krajih naselili pri Telamonu leta 225 poraženi Tavriski, s čimer naj bi se bila tod pravzaprav šele pričela latenska doba.¹⁷ Zdi pa se, dokler to vprašanje ne bo posebej raziskano, da je bil umik Keltov v alpske predele po Telamonu omejen bolj na bližnja področja, med njimi morebiti najdalje v koroško kotlino, če bi si posebnost keltske keramike tipa Goričica smeli razlagati kot ločnico pred bolj proti vzhodu odprtimi s Kelti poseljenimi področji Slovenije.¹⁸

Razen bitke pri Telamonu je W. Schmid opredelil tudi vpad Cimbrov ob koncu 2. stoletja kot odločilen mejnik med srednjo in pozno latensko dobo, ker naj bi bila ta skupna nevarnost, proti kateri so intervenirali tudi Rimljani, pospešila etnično spajanje vrhnje plasti Tavrisikov z domorodnim prebivalstvom Norikov. To naj bi se v Podravju kazalo v nasilni keltski osvojitvi Poštele in njeni izgradnji v »oppidum« ter v keltski naselitvi po bočij nad Starim trgom. Arheološko temelje Schmidova izvajanja na postavki, da predstavljajo določeni tipi keramike, ki sicer segajo tudi še v rano antiko, poznolatski etnično keltski element, ob katerem se pojavljajo antične najdbe kot glasniki trgovskih stikov pred rimsko zasedbo naših krajev, vendar te keramike, s katero je pozneje tudi opredeljeval »vzhodnonoriško kulturo«, W. Schmid na teh najdiščih ni več utegnil podrobno razčleniti.¹⁹

Najdbe iz Podravja v vprašanju smeri in časa keltske naselitve k že dognanim ugotovitvam ne prispevajo kaj bistveno novega, temveč jih predvsem le dopolnjujejo. Na splošno lahko rečemo, da jim je bila tudi posvečena premajhna skrb, kar velja za odkrivanje, prepariranje in dosedanje

¹⁵ Za Sp. Podlož prim. Blatt Rogatec, 47. Najdbe iz različnih kopanj v gomilah pod Poštelo in v Pivoli so — še neobjavljene — deloma ohranjene v mariborskem muzeju. Tam so tudi v ognju prežgani fragmenti počez narezanih zapestnic, inv. št. A 2118—2126. Podobne najdbe iz Skocjana pri Beljaku glej pri H. Müller-Karpe, op. 1, 615, sl. 1, 12—15, in J. Filip, Keltové ve středni Evropě (1956), T. 35: 7, ter K. Miske, Die prähistorische Ansiedlung Velem St. Vid 1 (1908), T. 46: 8.

¹⁶ J. Filip, op. 15, 222, 289.

¹⁷ W. Schmid, BRGK 15, 192 s.; Südsteiermark, 9; tudi še v Die Fortschritte der vorgeschichtlichen Forschung in Südsteiermark zwischen den beiden Weltkriegen, ZhWSt 36, Graz 1945, 145.

¹⁸ Prim. izvajanja H. Müller-Karpeja, op. 1, 603 s. in 644 ss., kjer presoja keramiko tipa Goričica kot posledico izolacije koroških Keltov, jim pa priselitev (Tavrisikov) iz Italije odreka.

¹⁹ Prehod poznolatske keramike v ranoantično oziroma njeno tradicijo v antiki je W. Schmid opisal na avstrijskih najdbah iz Gleisdorfa in Katscha (Archaeologische Forschungen in Steiermark JÖAI 25, 1929, 69 ss.).

objave, torej stanje, ki se sedaj ne da v naglici spremeniti. Od šestih najdišč z grobovi ni bilo ugotovljeno nobeno z arheološkimi raziskovanji, temveč so bili grobni pridevki le po naključju odkriti in morebiti niti niso prispeli vsi v muzeje. Čeprav je bilo ohranjenih razmeroma še lepo število najdb, pa razen Stojncev ter morebiti deloma še Skorbe in Pobrežja ne poznamo grobnih enot, ki bi bile zlasti na obsežnem forminskem grobišču kronološko zelo zanimive. Razen obsega izključno na ravnine ob Dravi omejene keltske naselitve lahko torej z veliko mero zanesljivosti ugotavljamo samo še žgani pokop kot prevladujoč običaj tudi v teh krajih.²⁰

Pridevki v grobovih nam nudijo tako za sedaj le posplošeno podobo, pri kateri se najbolj izraža v tem obdobju običajen velik odstotek vojaških grobov. Ker na Forminu ni znano niti število grobov, ostaja neznan, v kakšnem razmerju so bili ti vojaški grobovi do drugih pokopov.²¹ Smodičevo pričevanje o »deloma žarnih, deloma skeletnih« grobovih bi morebiti potrjevali neprepognjeni meči, ki jih je bilo vsaj četvero proti osmim prepognjenim.²² Vojaški sloj je tu tako prepričljivo dokazan, kar bi veljalo tudi za druga najdišča, medtem ko ga smemo za Brstje z veliko verjetnostjo domnevati.²³ S tem bi se tudi v Podravju v grobovih kazal tisti socialni sestav keltske družbe, kot ga je v srednji Evropi ugotavljal Filip, le da ne moremo ugotoviti, ali so drugi forminski grobovi sodili v skupino običajno najštevilnejših povprečno opremljenih grobov ali pa k revnejšim s po enim pridevkom ali brez njega.²⁴

Po danih podatkih so nam razen skupnega števila najdb znane večinoma le globine grobov, ki merijo v Stojncih 50, na Forminu 50—70 in v Skorbi približno 100 cm. Gre torej za razmeroma plitve grobove, ki so na prodnatih ravninah ob Dravi segali skozi večinoma 30 cm debelo vrhnjo plast humusa v gornje sloje prodnih naplavin.²⁵ Razpored grobov, orientacija grobnih jam s skeleti, oprema grobov in pa seveda število in vrsta pridevkov nam ostajajo za sedaj neznan. Največ podatkov je iz Stojncev, kjer so našli »dobro ohranjeno okostje, poleg njega pri glavi železno ost sulice, ob trupu škarje, dve zapestnici, srednjelatensko fibulo, nožič in kamenito oslco za brušenje«. Žgani grob v Skorbi so odkrili domačini pri kopanju vodnjaka in pri tem na razmeroma ozkem prostoru najbrž pobrali predmete iz enega groba: meč, sulično ost, dva fragmenta ščitne grbe in dva fragmenta keramike, medtem ko so naknadno »na isti parceli« izkopane najdbe

²⁰ A. Smodič, op. 12, 24. Prim. tudi H. Müller-Karpe, op. 1, 661 ss., s podrobnejšo razlago in literaturo. Že izoliranost srednjelatenskih keltskih postojank na tem ozemlju dokazuje, da je bil tudi sežig mrtveca skupno z inventarjem prinesen kot že uveljavljen keltski običaj v Podravju.

²¹ J. Filip, op. 15, 307 navaja 30 % kot najvišji odstotek (Holubice).

²² Biritualnost srednjelatenskih grobišč je po Filipu (op. 15, 302 ss.) skupno z naraščajočo prevlado žganih grobov v 2. stoletju splošen srednjeevropski pojav.

²³ Po J. Filipu, op. 15, 314 so tudi z bogatimi pridevki pokopane žene pripadale temu »viteškemu« sloju, kar bi morebiti lahko veljalo tudi za grob z bronastim členkastim pasom iz Brstja, ki je doslej v Podravju ena izmed najbogatejših najdb.

²⁴ J. Filip, op. 15, 310, ocenjuje povprečno opremljene grobove z največ 40 %, revne pa z do 25 %.

²⁵ Globina 70 cm je bila ugotovljena tudi pri enem izmed praznih (?) žganih grobov v Brstju. J. Filip, op. 15, 304, navaja kot povprečno globino žarnih grobov 100—140 cm, a pri mlajših tudi le 35—60 cm.

²⁶ A. Smodič, op. 12, 22.

bile odkrite mogoče v najbližji soseščini.²⁷ O najdbi iz mariborskega Pobrežja obstoje deloma si nasprotujoči podatki, ki so v vsakem primeru nezadostni, da bi mogli ugotoviti, ali sta bila prepognjen meč in sulična ost položena v žaro in ali je bilo še kaj drugih najdb.²⁸

Zdi se, da pri posamičnih grobovih ne gre le za posamične grobove, temveč predvsem za odkrite dele grobišč neznanega obsega, kot lahko o tem sklepamo po podatkih iz Skorbe, Stojncev in opazovanja v Brstju.²⁹ Ta grobišča so tod nastala v neposredni bližini Drave (Formin, Stojnci, Skorba, Pobrežje, Bresternica) ali ob ježi terase (Brstje), medtem ko grob v Pleterjih dokazuje, da je bila prometna pot ob Polskavi med mokrotnim ozemljem Čretov in pogozdenim vršajem Dravskega polja bogata antičnih najdb, v veljavi že pred antiko.³⁰ Seliščne najdbe v Ormožu in Forminu leže prav tako vzdolž te poti ob Dravi, ki je v Ptujju prekoračila reko in se nato očitno razcepila na dva kraka proti Mariboru in Celju. Podobno smer ob reki kažejo grobne najdbe na sosednjem Lipniškem polju, kjer so Kelti prodirali ob levem bregu Mure, pri čemer je videti, da so pustili halštatsko področje ob Solbi s Frauenbergom kot zadnjo postojanko nad ravnino ob strani.³¹ Grobne najdbe ob Dravi (in morda razen Rohra tudi ob Muri) so torej dokaz novo nastalih keltskih naselbin v smeri pronicanja v predalpske doline, le da zaradi pomanjkanja grobnih enot ne moremo ugotavljati notranje kronologije in socialnih razlik, ob neznanem številu grobov pa tudi ne obsega teh naselij.³²

²⁷ V. Skrabar, op. 10, 145 s.

²⁸ V. Skrabar, op. 10, 147, navaja, da ju je našel »nek kmet 1901 pri poljskem delu na svoji njivi in da sta bila najdena v grobu«. F. Ferk, ki je predmeta za ptujski muzej pridobil, pa si je v beležnico zapisal: »Učitelj Ledinek ima krasen železni meč in prekrasno železno sulico s širokim listom iz latenske dobe. Najdeno na Spodnjem Pobrežju v neki gramoznici. Darilo najditelja Franca Reibenschuha, gostilničarja in posestnika« (Ferien-Tagebuch 1901—1902, 43 — v Joanneju v Gradcu med Ferkovo zapuščino).

²⁹ Za Skorbo prim. V. Skrabar, op. 10, 146 in A. Smodič, op. 12, 23. V Stojncih so po izpovedih domačinov naleteli na več grobov, vendar s prostora leta 1937 odkritega groba, kjer stoji sedaj stanovanjska hiša Zupaničevih, Stojnci št. 137 a, ni bilo sporočil o novih najdbah. V Brstju je bil severno od najdbe iz leta 1959 pozneje v steni razširjene gramoznice opažen še en žgani grob brez najdb (?). Morda bi bil lahko v zvezi s tem grobiščem tudi Ferkov zapisek: »Brstje. Pri Vnuku so bili na njivi in dvorišču najdeni mnogi grobovi« (Reise-Tagebuch 1909, 62 — v Deželnem arhivu v Gradcu).

³⁰ Lega keltskih najdb od Formina do Ptujja daje z vmesnimi najdišči v Stojncih in Markovcih vtis, da so se keltski prišleki držali Drave in s tem izognili verjetno pogozdenega osrednjega dela Ptujškega polja, ki je med Moškajnci (ob Pesnici) in Brstjem tudi brez drugih prazgodovinskih najdb, poznejša rimska cesta pa je tekla med Rogoznico in Gorišnico po na videz neobljudenem terenu. Vprašanje dostopa do Ptujja preko Budine ali po ovinku preko Brstja bi bilo rešljivo z ugotovitvijo poteka Drave v predrimskem času. Najdba v Pleterjih kaže na podoben položaj na Dravskem polju, a leži že zahodno od prehoda preko Ptujške gore, tako da kaže na usmerjenost poti proti Slov. Bistrici.

³¹ Prim. legi najdišč Rohra in Hart na karti. Zanimivo je stanje severno od Mure med Špiljem in Radgono, kjer razen sulične osti pri Špilju (K. Zeilinger, op. 1, 79) in poznejših keltskih novcev v bližini sploh ni keltskih najdb. Ta praznina se obakraj Mure nadaljuje proti vzhodu tudi skozi Medimurje in še dalje, keltske najdbe se pojavljajo predvsem južno od Drave.

³² J. Filip, op. 15, 314, loči vodilni sloj vojščakov (»vitezov«), preprosto ljudstvo in (po Cezarju) sužnje, katerih medsebojne odvisnosti v gospodarskem življenju zgolj arheološko ni mogoče dokazati.

Med najdbami v veliki meri prevladujejo železni predmeti, bronaste najdbe pa so maloštevilne in omejene na 7 fibul, 5 zapestnic in obročkov, 2 nanožnici, členkast pas in pasno spono, vsega skupaj 16 kosov ali 15 % vseh kovinskih izdelkov. Tako se visoki odstotek železnih predmetov lepo ujema z razcvetom keltskega železarstva v 2. stoletju, ko se v okviru »umetnokovaških« prizadevanj uveljavijo tudi železne fibule, čeprav tod med obema pojavoma ni neposredne zveze in bi kazalo pomisliti tudi na Smodičevo razlago o pomenu številnih »močnih železnih fibul« na Forminu.³³ Podoben položaj je tudi v soseščini, kjer ima na primer Mokronog 17 %, najdišča na avstrijskem Štajerskem 23 %, na Koroškem pa 30 % bronastih predmetov, pri tem spreminjajo ob Muri sicer docela Podravju in Mokronogu podoben odstotek le številni drobni bronasti predmeti iz Rohra.³⁴

Pri železnih izdelkih iz keltskih grobov v Podravju doslej še ni analiziran sestav njihovega kovinskega jedra, zato o kakovosti železa tukaj nimamo nobenih podatkov. Smodičeve navedbe, da so bili srednjelatenski meči na Forminu kovani »iz najboljšega železa« se nanašajo bolj na splošno oceno keltskega železarstva kot na izrečno kakovost forminskih mečev, pa tudi omemba, da je bilo železnim nožnicam teh mečev »primešanih še nekaj drugih kovin, mogoče baker ali svinec«, izvira le iz zunanjšega opazovanja in stvarna podlaga ni izpričana.³⁵

Meči iz Formina pripadajo srednjelatenskemu tipu dolgih dvoreznic mečev z ovalno, deloma nekoliko priostro konico, ki se v večini primerov pričinja zoževati šele pri koncu (T. 2—3). Vrhnji zaključek prehaja v oglato sploščen trnast držaj nad konkavno zoženim rezilom, koder je ponekod (T. 3: 1, 3, 4—7) izoblikovana vmesna stopnička. V prerezu je rezilo v sredini odebeljeno v greben, ki pa je izraziteje izoblikovan le pri meču iz Pobrežja (T. 13: 4). Trnasti držaj ima na koncu redno gumbast zaključek, ki je ali sploščen ali pa zvončasto votel (T. 3: 4, 6), na spodnjem koncu pa je včasih nataktna strma (T. 3: 2, 7) ali ploska (T. 3: 5) prestrežna ploščica. Ker sami po sebi ti meči ne nudijo kronološko otipljivih razlik v okviru C stopnje, jih lahko enotno uvrstimo v Filipovo skupino srednjelatenskih »medaljonskih mečev«, kot to potrjuje tudi edina na

³³ J. Filip, op. 15, 306, opozarja na to, da splošna razširjenost železa v času prvih keltskih pohodov ni bila v zvezi samo s Kelti, temveč tudi z razvojem predkeltske civilizacije, medtem ko so Kelti uveljavili vzpon železarstva šele v 2. stol. Sledeč tem izvajanjem, bi morali datirati forminske železne najdbe morebiti le prenziko okrog sredine 2. stol.? Smodičevo misel (op. 12, 24) o pripadnosti velikih železnih fibul vojaškimi možkim grobovom bi bilo treba šele preveriti.

³⁴ Pri izračunavanju teh razmerij po doslej znanih podatkih niso bile upoštevane najdbe na predkeltskih naselbinah. Kljub slučajnosti teh izvidov je manjši odstotek železnih najdb na Koroškem vendarle značilen za to odmaknjeno in na železni rudi bogato področje.

³⁵ A. Smodič, op. 12, 24. K. Zeilinger, op. 1, 70, objavlja izide preiskav nekaterih železnih predmetov iz Frohnleithna in opozarja na odstotek sicer pri današnjem jeklu redno navzočih spremnih elementov. Po Polibiju izpričana mehka keltskih mečev je arheološko potrjena s številnimi prepognjenimi meči v grobovih, ki jih je brez škode bilo mogoče spet izravnavati. Če so tudi meči v naših krajih imeli rezila iz druge vrste železa kot jedro bi bilo treba skupno z morebitnimi učinki klepanja šele preiskati (J. Moreau, Die Welt der Kelten, 1961, 69).

Forminu ohranjena srčasta spojka (T. 4: 7).³⁶ Podoben jim je meč iz Skorbe (T. 14: 1), nikakor ne mlajši meč iz Pobrežja (T. 13: 4) pa je bolj koničast, meč iz Pleterij (T. 13: 8) z vzbočeno zaobljenim prehodom v držaj pa je fragmentiran, a očitno iste vrste.³⁷ Spričo uniformnosti teh najdb bi bilo podrobno naštevaje primerjav le formalno in zato naj le opozorimo, da je bilo največ sorodnih mečev najdenih v Mokronogu, pogosti so bili tudi v Frohnleitnu, sicer pa se pojavljajo v večini keltskih grobišč ali posamičnih grobov.³⁸

Pri večini forminskih mečev so se ohranile različno fragmentirane nožnice, ki so — kot drugod — sestavljene iz dveh pasov železne pločevine, spojenih po robovih s posebnim obrobkom. Ta se je le redko ohranil, a tudi zaključne spojke so razen v enem primeru propadle. Na nekaterih so še ključice za pritrditve na verigo, ki imajo po večini še oble, enkrat (T. 4: 5) celo okrašene kraje, značilne za razvito srednjelatensko dobo.³⁹ Štirje vrhnji zaključki na obliko prestreznih ploščic prirezanih nožnic imajo na zunanji strani vegetabilen in stiliziran okras, ki podaja v dveh primerih (T. 4: 2, 8 — le deloma ohranjeno) simetričen, v drugih dveh (T. 4: 1, 3) pa bolj enostransko izveden motiv. O poreklu teh motivov je bilo govora že drugod in je pri tem K. Vinski podala tudi izčrpne primerjave za področje severne Jugoslavije.⁴⁰ Te kažejo osredotočenje takih najdb na vzhodu v Sremu in okolici, na zahodu pa na Dolenjskem. Forminske najdbe so v tem okviru precej osamljene, tembolj ker se podobno okrašene nožnice zahodno (Gurina) in severno (Graz, Neunkirchen itd.) le redko pojavljajo, a tudi najdbe iz Madžarske ne kažejo bližnje povezave z najdišči ob Dravi

³⁶ J. Filip, op. 16, 161. Forminska spojka, ki je okrašena z vrezanimi viticami, sodi med najsplošnejši tip srednjelatenskih spojk, znan tako v bližnjih (Mokronog, Borče-Förk in Feldkirchen na Koroškem) kot iz mnogih drugih srednjeevropskih najdišč (na prim.: J. Filip, op. 15, sl. 6, 2, 6, 7; 7, 1; Déchelette, Manuel d'archéologie 4, 1927, sl. 459; 463, 2—3).

³⁷ Pri datiranju keltskih najdb v Drešnji vasi je V. Skrabar (op. 10, 148) napačno ocenil časovno bližino rimskih in keltskih grobov. Razdelitev grobov na stopinji C in D je podal W. Schmid, Südsteiermark, 12, in pri tem tudi uporabljal napačna izhodišča: da je bronasta fibula (E. Riedl, op. 13, 223, r. 13, 7ab) poznolatenska in ne ranoantična in da so se vrtene posode pojavile v teh krajih šele v sredini 1. stol. in ne že sto let poprej, kot dokazujejo najdbe iz Podravja in Koroške. Po Filipu (op. 15, 178 ss.) so se prve vrtene posode pojavile že ob koncu halštatske kulture južnočeških gomil, iz dvojnosti prostoročno in na lončarskem kolovratu izdelanih posod v 4. in delu 3. stoletja pa so poslednje na planih grobiščih že odločilno prevladale in se pojavile pri nas s Kelti od vsega početka. Poznolatensko poreklo pobreškega meča je V. Skrabar izvajal iz enake datacije grobišča v Drešnji vasi, W. Schmid, ki je meče iz Drešnje vasi pripisal stopnji C, pa ga ni z ničimer dokumentiral. Pleterskemu meču je podoben eden izmed mečev v Drešnji vasi (E. Riedl, op. 13, r. 13, 1), ki ima enak vzbočen prehod rezila v trn. Podobna meča iz Stutterna in Seebodna na Koroškem je H. Müller-Karpe (op. 1, 656, sl. 10, 8 ter 11, 8) po priloženih nožih z obročkastim držajem stavil v poznejše obdobje. Pleterski nož T. 13, 7 bi pri tem lahko opozarjal, da sodijo ti meči še vedno v srednjelatensko dobo (prim. Mokronog: H. Müller-Karpe, op. 1, sl. 16, 5—6).

³⁸ Za Mokronog prim. A. Müllner, Typische Formen (1900) T. 39 in 40 (tu tudi Bela cerkev) ter H. Müller-Karpe, op. 1, 672, sl. 16. Za južnoavstrijske najdbe prim. K. Zeilinger, op. 1 in H. Müller-Karpe, prav tam.

³⁹ Med podravskimi najdbami ni mlajših oblik z gornjim krajcem, ki se nadaljuje v kraka (J. Filip, op. 15, sl. 9, 2; prim. tudi Gurina: H. Müller-Karpe, op. 1, sl. 15, 1).

⁴⁰ K. Vinski, op. 1, 284 ss., T. 4 in 5, karta najdišč na T. 7.

in Muri.⁴¹ Po motivni zasnovi bi lahko okras z nožnice T. 4: 1 primerjali z nožnico meča iz Batine, Kupinova in Šimanovca, okras nožnice T. 4: 2 pa s podobno simetrično okrašeno nožnico iz Mokronoga in nekoliko tudi z nožnico iz Neunkirchna.⁴² Te približne primerjave tako po svoje potrjujejo, da je vir te krasitve nekje v »panonskem Podunavju«, kot je ugotovila K. Vinski, to pa se sklada tudi z Jacobsthalovo klasifikacijo teh najdb, ki jih postavlja v »skupino okrašenih madžarskih mečev«.⁴³

Z meči so neposredno povezane železne verige in tudi obročasti členki za pripenjanje. Številčno tudi tu prednjači Formin, vendar so mu mokronoške najdbe precej blizu, iz avstrijske Štajerske in Koroške pa so znani le borni fragmenti.⁴⁴ Po obliki in tehniki izdelave lahko ločimo dve vrsti: verige s ploščato izkovanimi in navadno na eni strani utolčenimi členki (T. 5: 1, 2; 6: 6, 11?) in take, katerih členki so zviti iz okrogle ali oglate žice (T. 5: 3, 4; 6: 5). En konec ima ozek ali širši obroček, drugi pa se končuje v paličici z navzgor zapognjenim gumbom. Različna stopnja ohranjenosti teh verig naj bi bila v zvezi z načinom pokopa, pri čemer bi v popolnem sestavu ohranjene, deloma zlomljene in deloma še gibljive verige tudi na Forminu lahko pričevale za žgane grobove.⁴⁵ O medsebojnem razmerju obeh tipov verig, pripadnosti ene ali druge vrste k različnim grobovom ter razprostranjenosti vsake izmed njih so doslej zbrani le priložnostni podatki. J. Filip uvršča verige z utolčenimi členki tudi še na konec C 2 obdobja in opozarja na redkost verig z zviti členki, ob razmeroma bogatem forminskem gradivu pa lahko samo obžalujemo, da nam ni znano po grobnih enotah (in skupno s keramiko?), ki bi na tem lokalnem področju

⁴¹ Gurina: H. Müller-Karpe, op. 1, sl. 13, 1. Gradec: K. Zeilinger, op. 1, 76. Tu je vsa prednja stran nožnice okrašena s »šibko vgraviranim okrasom«, ki ga predstavljajo okrašeni kvadrati ter vzorci krožcev in spiral. Nožnica T. 4, 8 s Formina ima pod simetričnim motivom krožcev in vijug drobne večinoma 5 mm široke vzorce deloma v kroge razporejenih črtic. V obeh primerih gre za eno izmed zvrsti brazgotinjenja površine, ki ga je pod nazivom »Chagrinage« pri mečih iz La Tène opisal J. M. de Navarro, Zu einigen Schwertscheiden aus La Tène, BRGK 40, 1960, 91 ss., T. 6—8. Pri nožnicah s Formina in iz Gradca gre pri tem očitno za tehniko žigovanja motivov, le da o vzorcih te krasitve za sedaj ne poznamo primerjav. Prim. tudi obravnavanje motivike krasitve nožnic, prav tam, 96 ss. Neunkirchen: R. Pittioni, op. 1, sl. 470. Primere iz Madžarske citira K. Vinski, op. 1, 284. Prim. tudi J. Déchelette, op. 36, sl. 463, 9.

⁴² K. Vinski, op. 1, T. 4, 18; 5, 26—27, a tudi J. Déchelette, prav tam, sl. 463, 9 (iz Madžarske). Mokronog: A. Müllner, op. 38, T. 40 ali H. Müller-Karpe, op. 1, sl. 16, 1. Neunkirchen: glej op. 41.

⁴³ K. Vinski, op. 1, kjer je omenjena previdnost, ki je nanjo opozoril že Filip (op. 15, 162), pri Jacobsthalovem izoliranem datiranju mečev iz teh predelov (P. Jacobsthal, Early celtic art, 1944, 95 ss.).

⁴⁴ Mokronog: A. Müllner, op. 38, T. 40. Ostanke železnih verig (s členki neznane oblike) v Drešnji vasi omenjata E. Riedl, op. 13, 225 ss., in W. Schmid, op. 9, 12. Fragmenti verige z uviti členki so bili najdeni v Frohnleitnu: K. Zeilinger, op. 1, 68, sl. 6 (tu so na str. 71 opisane tudi podrobnosti izdelave, v op. 23 pa naštete nekatere primerjave v širšem evropskem prostoru). Fragment verižice z vtolčenimi členki je bil najden tudi v Feldkirchnu in Celovcu (H. Dolenz, op. 12, 151, sl. 2, 6 in op. 13, 54, sl. 7, 6). Na najdbe takih verig na Hrvaškem opozarja (po Hunyadijevi, op. 1) K. Vinski, op. 1, 287. Izredno dobro ohranjen primer verige z vtolčenimi členki je znan iz Neunkirchna (R. Pittioni, op. 1, 686, sl. 471). Kartografski pregled pri: S. Gabrovec, 900 let Kranja, 1960, 21 s.

⁴⁵ J. Filip, op. 15, 170.

nekoliko bolje osvetlile ta medsebojna razmerja.⁴⁶ Veriga T. 5: 3 ima skupno s sorodnimi primeri iz Mokronoga širši obroček, ki je sicer pri drugih verigah neobičajen, zato bi ji lahko pripisali tudi danes že fragmentirani krajši konec T. 6: 8—9 z enakima obročkoma, drugi kratki deli verig pa so opremljeni večinoma z ožjimi obročki (T. 6: 1—4, 7).⁴⁷

Druga zvrst najtipičnejšega keltskega orožja so sulične osti, med njimi je v Podravju največ ozkolistnih s kratkimi tulci in povprečno dolžino 30—40 cm. Tipološko bi lahko med temi tipi razločevali take s širokim spodnjim delom lista (T. 7: 1, 5, 7—9; 14: 2) in tiste, ki imajo bolj ali manj obliko vrbovega lista (T. 7: 2, 3, 4; 14: 3). Ker naj bi te poslednje bile mlajše, a tu še vedno srednjelatenske, si ob pomanjkanju grobnih enot na Forminu z njimi ne moremo dosti pomagati.⁴⁸ Po najdbah iz drugih krajev lahko domnevamo, da so bile tudi tod vsaj deloma v grobovih najdene v parih. Tudi sulični osti T. 7: 10—11, ki se ločita od drugih s svojo dolžino in neprimerno daljšim tulcem, sta le dozdevno lahko nekoliko bolj zgodnji, a verjetno še vedno v okviru C 2 stopnje.⁴⁹ Prav tako se širokolistni sulici T. 7: 10 s Formina in T. 13: 5 iz mariborskega Pobrežja ločita od drugih bolj formalno kot kronološko, saj ima prva spodaj običajen strm pričetek lista, drugo z obliko vrbovega lista pa meč uvršča v stopnjo C 2.⁵⁰

K obrambi keltskih bojevnikov so tudi v Podravju sodili ščiti, kot nam dokazujejo na Forminu in v Skorbi najdene ščitne grbe. Tri med njimi pripadajo trakastim grbam z vzporednimi stranicami, ki pa imajo že rahlo trapezasto razširjene krajce (T. 9: 1—3, pri poslednji ohranjena tudi notranja spona), kakršni so prav izraziti pri grbi T. 9: 5 s Formina in T. 14: 7 iz Skorbe, ki imata elipsasto izoblikovano vzboklino. Čeprav to vrsto pripisujejo mlajšemu času, nam za sedaj pomanjkanje grobnih enot na Forminu in neizrazite spremne najdbe v Skorbi ne nudijo možnosti za podrobnejšo časovno opredelitev znotraj C 2 stopnje.⁵¹

Čeprav ščitne grbe niso redni pridevek vojaških grobov, se vendar razmeroma pogosto pojavljajo v keltskih grobiščih. Med mokronoški najdbami bi trakasta grba oblikovno ustrezala nekoliko mlajšim forminskim grbam T. 9: 1—3, grba z elipsasto vzboklino pa bi bila morebiti oblikovno nekoliko naprednejša stopnja obeh podobnih grb s Formina in

⁴⁶ J. Filip, prav tam, 171, poudarja pri tem predvsem »vsaj delno« sočasnost teh verig z obdobjem oppid (125—50 pred n. št.), kar pa ne izključuje njihove večje starosti, ki jo K. Vinski (op. 1, 288) predvideva zlasti za verige z navadnimi členki.

⁴⁷ Način uporabe teh verig je opisal R. Pittioni, op. 1, 686.

⁴⁸ J. Filip, op. 15, 165 poudarja, med njimi ni tipov, ki bi bili v rabi le kratko obdobje.

⁴⁹ K. Zeilinger, op. 1, 72 navaja, da je bil poleg enakih parov najden v grobu št. 9 v Frohnleitnu tudi par različno dolgih suličnih osti, od katerih bi tista z »ozkim dolgim tulcem« sodila še v C₁ stopnjo. V Šribar, op. 13, 144 ss., našteva poleg obravnavanega primera iz Spodnje Slivnice še druge take najdbe iz Dolenjske, vendar pride »nadaljevanje stare domorodne tradicije« v poštev najbrž le na najdiščih, kjer se keltski grobovi priključujejo starejšim predkeltskim pokopom (Magdalenska gora).

⁵⁰ Širokokolistne sulične osti so po Filipu (op. 15, 165) za 2. stoletje najznačilnejše, »dolge ozke, ki so lahko tudi prav velike« pa presoja R. Pittioni, op. 1, 686, kot »nadaljevanje v stopnji B običajnih oblik«.

⁵¹ J. Filip, op. 15, 167. Meč in sulična ost iz Skorbe ne kažeta ne starejših ne mlajših tendenc.

Skorbe. Grba z okroglo vzboklino ima bližnjo primerjavo v grbi T. 16: 1, ki morebiti tudi izvira s Formina, a je skupno s podobno najdbo iz Idrije pri Bači glasnik pozne D stopnje.⁵² Na avstrijskem Štajerskem je znana le ena grba, koroške najdbe pa je z izčrpnimi primerjavami objavil H. Müller-Karpe.⁵³ K držaju (ali okovu?) ščita T. 9: 4 je znan najbližji primer iz Drešinje vasi, podoben pa je bil odkrit tudi v Neunkirchnu.⁵⁴

Udarni noži so zastopani v petih kosih, vendar njih tipološke razlike še ne pomenijo tudi kronoloških odtenkov. Trem primerom s Formina in iz ptujske okolice (T. 8: 1—2; 13: 6) so skupni odebeljen raven hrbet, različno ukrivljen držaj z vozlom na prehodu v rezilo in enkrat tudi na zaključku. Držaja, ki se končujeta v obročku, sta vsaj tipološko mlajši obliki in s tem srednjelatenska početnika nožev s ploskim držajem in obročkom, ki segajo preko poznolatenske dobe še v antiko.⁵⁵ Nož iz Pleterij ima le na koncu gumbasto odebeljen držaj, po svojem nekoliko ukrivljenem hrbtu pa predstavlja sicer najpogostejšo tipološko inačico stopnje C.⁵⁶

Ker sodijo udarni noži v tipičen inventar keltskih grobov, bodisi posamič, bodisi v zvezi z meči, je podrobno naštevanje primerjav nepotrebno.⁵⁷ Nož iz Drešinje vasi je tem najdbam blizu, prav tako pa nož iz Frohnleitna, ki predstavlja z ostro zapognjenim neodebeljenim okroglim držajem nekoliko od splošne sheme odstopajočo obliko. Nožev s ploščatim držajem in obročkom, ki se pojavljajo na Koroškem, v Podravju ni, so pa v raznih inačicah znani iz Mokronoga in Mengša.⁵⁸ Vendar nam najdbe nožev ne dajejo podrobnejših opor za datiranje znotraj C 2 stopnje.⁵⁹

Od uporabnih nožičev je znan le zakrivljeni nožič T. 8: 5 s Formina; njegov vozlasto odebeljeni prehod v držaj nevtralizira sicer na halštatske tipe spominjajočo obliko.⁶⁰ V to zvrst orodja lahko uvrstimo tudi obe britvi

⁵² A. Müllner, op. 30, T. 57: 1—3. Za okroglo ščitno grbo prim.: J. Déchelette, op. 36, 678 ss. J. Filip, op. 15, 168. Idrija pri Bači: J. Szombathy, op. 12, 338, sl. 180.

⁵³ W. Modrijan, op. 13 (Hart), 60 s., sl. 5, 2 in 6. H. Müller-Karpe, op. 1, 657 (za notranjo spono glej primerjave v op. 206).

⁵⁴ Drešinja vas: E. Riedl, op. 15, 223, r. 13, 6. Neunkirchen: R. Pittioni, op. 1, 682, sl. 471, 3. Druge primerjave navaja H. Müller-Karpe, op. 1, 657, op. 203.

⁵⁵ H. Müller-Karpe, op. 1, 659. P. Petru, Latenoidni enorezni noži iz rimske nekropole v Bokovku pri Kranju, Vesnik Vojnog muzeja 5, 1958, 265 s., sl. 1.

⁵⁶ K. Zeilinger, op. 1, 71, sl. 5.

⁵⁷ H. Müller-Karpe, op. 1, 659 opozarja na rano srednjeveške primerjave obozravitve s saxom in spatho. Prim. tudi P. Petru, op. 55, 263 z napotki za drugo literaturo v op. 5.

⁵⁸ Drešinja vas: E. Riedl, op. 13, 223, r. 13, 2 (z rahlo grbo?). Izrazitejša grbavost hrbtna se pojavlja v poznolatenski dobi (K. Zeilinger, op. 1, 71), njeno srednjelatensko poreklo je opazno na nožiču v Seebodnu (H. Müller-Karpe, op. 1, 645, sl. 11, 3, kot tudi na nožu iz Drešinje vasi, ki ima tipičen poznosrednjelatenski držaj. Nož sl. 3 iz Frohnleitna (K. Zeilinger, op. 1, 67) se od nožev z rahlo uvitim hrbtom iz Mörbischa in Maxglana v Salzburgu (R. Pittioni, op. 1, sl. 473, 8 in 477, 5) loči po zametkih grbe na hrbtu, vendar se obe inačici pojavljata na Stradonicah J. Déchelette, op. 36, 868, sl. 598, 1—2). H. Müller-Karpe, op. 1, 640, sl. 9, 8, objavlja forminski tip noža z ravnim hrbtom le enkrat, medtem ko prevladujejo drugi (sl. 10, 9; 11, 5, 7). A. Müllner, op. 38, T. 41: 5, 7. W. Modrijan, op. 13 (Rohr), 11, sl. 1.

⁵⁹ J. Filip, op. 15, 175, jih na splošno pripisuje mlajši fazi planih grobišč in jih morebiti nekoliko preizkorno postavlja v prehod med 2. in 1. stoletje.

⁶⁰ H. Müller-Karpe, op. 1, 659. Prim. podobne nože iz Dolenjske: A. Müllner, op. 38, T. 42, 11—12 (Šmarjeta).

T. 8: 3—4, kakršne se sicer redkeje pojavljajo in so tu po obročku na koncu držaja mogoče mlajše.⁶¹

Škarje so bile odkrite dvakrat na Forminu (T. 8: 10—11) in enkrat v Stojncih (T. 15: 2). Forminska predmeta imata preprosto obliko z ravno zapognjenim držajem, fragmenti škarij iz Stojncev pa kažejo sledove boljše prožnosti zaradi nekoliko stisnjene držaja.⁶² Ta vrsta najdb je redkejša in znana v Sloveniji le v nekaj primerih, dvakrat tudi v Frohnleithnu, na Koroškem pa le v Celovcu.⁶³

Fibule odločno prevladujejo med forminskim nakitom in so razen šestih vse izdelane iz železa. Skoraj vse so iztegnjenega tipa ter povprečno 12—13 (8.6—16.5) cm dolge. Repati podaljšek ozke žlebeste noge se oblo viha nazaj proti locnju in dela navidezen okvir, ki meri včasih tudi polovico dolžine fibule, večinoma pa je krajši. Peresovina ima skoraj vselej po štiri navoje; pri tem je prečni lok navadno na zunanji strani, včasih pa tudi znotraj (T. 10: 1). V podrobnostih se ločijo med seboj predvsem po izdelavi repa, ki ima v sredini po eno ali več jagodastih odebelitev ter je še drugače profiliran, k locnju pa pritrjen z jagodo ali vozlasto odebelino. Enkrat sta namesto jagode dve kroglici (T. 11: 3), ki sta jim podobni tudi jagodi na fibuli (T. 11: 2).⁶⁴

Pregled najsorodnejših fibul iz Mokronoga je doslej podal H. Müller-Karpe in preko njegovih izvajanj, ki po fibulah uvrščajo Mokronog in Formin v tipološko sorodno skupino stopnje C, tudi ta sestavek nima namena, razvijati tipoloških podrobnosti.⁶⁵ Zaradi nepoznavanja grobnih enot moramo forminske fibule jemati kot celoto, ki se časovno ujema z drugimi najdbami. Navzgor so omejene s prihodom Keltov, navzdol pa ob dolgotrajnosti teh tipov segajo najverjetneje še v začetek D stopnje. Zanimiv je predvsem visoki odstotek železnih fibul s Formina, kar pa pri dosedanjih

⁶¹ A. Müllner, op. 38, T. 52: 2; 41: 6; 42: 15 (Šmarjeta), T. 41: 12 (Mokronog), T. 55, 6 (Drnovo). K. Zeilinger, op. 1, 71, sl. 4 (s trnastim držajem v obliki iztegnjenega S). H. Müller-Karpe, op. 1, 659 s., sl. 11, 3 (s trnastim držajem v obliki stlačene S). Prim. tudi britvi z zapognjenim in gumbasto odebeljenim držajem iz Mannersdorfa in Maxglana v Salzburgu pri R. Pittioni, op. 1, sl. 472, 12 in 477, 6. Prim. tudi J. Déchelette, op. 36, 785, sl. 555.

⁶² K. Zeilinger, op. 1, 72. A. Götze v Ebert, Reallexikon 11, 227, T. 42, g—i, navaja Bezenbergerjevo razlago, po kateri bi bil ta tip škarij v nasprotju z drugim »prvotno vzhodnogermanskim« zahodnoevropskega izvora. Zanimivo je, da so enodelne železne škarje enake izdelave za striženje ovc še danes v rabi (na prim. na Pohorju).

⁶³ V Mokronogu (A. Müllner, op. 38, T. 42: 15). Narodni muzej v Ljubljani hrani še nekaj deloma fragmentiranih primerov iz Šmarjete in okolice Šentjerneja (inv. št. 4382 in 4800). Idrija pri Bači: J. Szombathy, op. 12, 292 ss., št. 188. Brežice: T. Bregant, op. 13, 378, T. 1: 2. Drnovo: Varstvo spomenikov 8, 1962, 264, T. 4: 10 (poznolatska oziroma ranorimska inačica). Frohnleiten: K. Zeilinger, op. 1, 64 ss., sl. 1 in 3. Celovec: H. Dolenz, op. 13, 54, sl. 7, 4. Velemszentvid: K. Miske, op. 15, T. 52; 20—21. Mannersdorf in Maxglan v Salzburgu: R. Pittioni, op. 1, sl. 472, 14 in 477, 4. Za druge navedbe prim. J. Filip, op. 15, 176.

⁶⁴ H. Müller-Karpe, op. 1, 655, op. 192 opozarja, da pripadata fragmenta fibule iz Stojncev (A. Smodič, op. 12, 22, r. 5, 13), ki bi sicer sodila v to skupino, dvema različnima fibulam (?). Pri Smodiču kot »železen okov« (6, r. 1, 8) opisan predmet je H. Müller-Karpe s pridržkom označil kot fibulo, ki bi potem takem (T. 10: 10) sodila v Filipovo zvrst »tarčastih fibul s pritrjenim zaključkom« (J. Filip, op. 15, 110 s.).

⁶⁵ H. Müller-Karpe, op. 1, 670 ss.

piscih ni zbudilo posebne pozornosti. Na splošno jih lahko v okviru Filipove tipološke sheme uvrstimo v skupino fibul s pritrjenim zaključkom ali tako imenovanim srednjelatenskim fibulam. V okviru te skupine bi sodili fibuli T. 11: 2—3 v zvrst kroglastih fibul, druge pa večinoma h gladkim fibulam, kjer vmesne jagode, vozli in druge profilne oblike polagoma izginjajo, dokler nista locenj in rep popolnoma gladka. Fibule te zvrsti, zlasti tiste, ki so izredno dolge, postavlja Filip v drugo polovico 2. stoletja, gladke fibule pa so trajale od tega časa dalje skozi 1. stoletje še do antike.⁶⁶

Forminske železne fibule bi po tem datiranju pripadale vsaj deloma drugi polovici 2. stoletja. Izrazito gladkih fibul, ki bi bile lahko mlajše, po videzu med njimi ni, ostaja pa vprašanje, ali bi fibuli s kroglicama smeli presojsati kot starejši in tako v tej skupini videti vsaj blede notranjo kronologijo.⁶⁷

Najbližje in najštevilnejše primerjave k tem fibulam nudi Mokronog, kjer je videti poprej omenjena različnost tipov jasneje izražena. Na Koroškem bi sodila v to skupino gladka fibula iz Goričice, kroglasta fibula iz Feldkirchna, fibule iz Borč-Förk, ki imajo pretežno daljšo peresovino, in fibula iz Gurine. Fibula iz Frohnleithna ima »klasično« obliko te skupine, v Spodnji Slivnici pa sta bili npr. odkriti kroglasta in gladka inačica.⁶⁸ Bližnje primerjave bi bilo mogoče najti še v Velemszentvidu in Neunkirchnu, medtem ko je ta tip srednjelatenskih fibul razširjen po vsej Evropi.⁶⁹ Vplivanje keltske tvornosti v predelih, ki so bili odmaknjeni od glavnih prometnih tokov, je pri tem lepo vidno v Bosni, kjer se fibule teh zvrsti pojavljajo najčešče v severozahodnih predelih, na jugu dežele pa prevladujejo povsem drugi tipi.⁷⁰

Od šestih bronastih fibul s Formina imata dve (T. 11: 8, 9) na profiliranem repu pred spojitvijo z locnjem okrogel okvir s sedmimi iz žice spletenimi bradavičami, ki imata sorodne primere v Mokronogu in na Koroškem. Od teh se razlikujeta razen po številu in izoblikovanosti bradavičic tudi po načinu pritrditve zaključka k locnju, ki je tu (in enkrat v Mokronogu) vozlast, v drugih dveh primerih pa je obroček z bradaviči-

⁶⁶ J. Filip, op. 15, 107 ss.

⁶⁷ J. Filip, prav tam, namreč izvaja zvrst kroglastih fibul iz starejših (B) oblik s kroglico na nepritrjenem zaključku. H. Müller-Karpe, op. 1, 655, sl. 7, 3 in 9, 1—2, navaja fragmentirane (in deloma dvomljive) tipe fibul iz Feldkirchna in Borč-Förk, ne da bi pri njih poudaril kaj več kot splošno razširjenost in pripadnost k srednjelatenski stopnji.

⁶⁸ Enaka fibula iz Drešnje vasi (W. Schmid, Süddeistermark, 12) je v celjskem muzeju. H. Müller-Karpe, op. 1, 670 ss., sl. 15. Tu se pojavlja tudi sicer na Forminu neznana zvrst z dolgo spiralo, kakršna je značilna za fibule iz Šmarjete (prav tam, sl. 17). Tu prim. tudi bronaste fibule C stopnje z gladkim lokom iz Šmarjete (prav tam, sl. 18, 8—10). Koroške najdbe so podane na sl. 4, 1; 7, 3; 9, 1—6; 13, 11. Dve v osnovi podobni, le oglati oblikovani fibuli iz Feldkirchna (sl. 7, 1) sta brez pravih primerjav v sosesčini, še najbolj bi ustrezali »tarčasti« fibuli iz Manchinga (J. Filip, op. 15, 111, sl. 35, 4). Frohnleiten: K. Zeilinger, op. 1, 72, sl. 5. Spodnja Slivnica: V. Šribar, op. 13, 142, T. 2: 4—5 (ki oba tipa uvršča v pozni srednji laten).

⁶⁹ K. Miske, op. 15, T. 42: 29, 32, 35, 41, 70. R. Pittioni, op. 1, sl. 470, 3. J. Filip, op. 15, sl. 30—38. J. Déchelette, op. 36, sl. 535.

⁷⁰ Z. Marić, op. 1, 75 ss., T. 1, 14, 22, 24, 27, 31. datira te fibule v tretjo fazo keltskih vplivov v BiH (150 pred n. št. — 9 po n. št.), vendar jih ugotavlja že pri koncu poprejšnjega obdobja.

camo že zlit na profiliran locenj.⁷¹ H. Müller-Karpe je opozoril na možnosti porekla teh fibul iz starejših vzorov in na vplive iz Madžarske ter ugotavljal v njih »jugovzhodnoalpsko, tavriščansko posebnost«.⁷² Precej sorodni motivi so vidni tudi na bobničastih fibulah z enojnimi ali večkratnimi plastičnimi krožci ter zlasti na fibulah z diskasto nogo, kjer se krožci in spirale pojavljajo v filigranu sorodni tehniki, pri čemer nam Filipovo datiranje teh vrst fibul na prehod iz 2. v 1. stoletje onemogoča presojo, katera vrsta motiva bi bila starejša.⁷³

Fibuli T. 11: 12, 13 sodita v skupino tistih fibul, ki jih H. Müller-Karpe ugotavlja v sorazmerno velikem številu na Koroškem in jih zato opisuje kot značilnost najdišč s keramiko tipa Goričica.⁷⁴ Forminski fibuli, od katerih je prva precej robustne izvedbe, se od koroških, a tudi nekaterih dolenskih tipov ločita tudi po tem, da profiliranje repa ni samo enostransko in da ima fibula T. 11: 12 jagodasto profiliran tudi locenj. Ta razlika je očitna tudi naproti številnim fibulam tega tipa v Velemszentvidu, ki so vse po repu le enostransko profilirane.⁷⁵ V tem smislu bi torej fibula T. 11: 12 lahko pomenila tudi lokalno posebnost, čeprav skupaj z drugo sodi v Filipovo skupino srednjelatenskih fibul s pritrjenim zaključkom.⁷⁶

V ta okvir sodi tudi bronasta fibula T. 1: 7 iz Brstja, ki po svojem oglatem locnju, bogato razčlenjeni profilaciji repa, v obliki plašča izvedeni pritrditvi na locenj in daljšo peresovino predstavlja prav tako imenitnejši izdelek iz groba z ženskim bronastim pasom. Po poreklu bi morebiti izhajala najprej iz fibul z veliko kroglo na repu, katere jagodasti preostanek je tu nekoliko deformiran, a prav tako reliefno okrašen, daljša noga (4 : 3 cm proti locnju) pa bi govorila za že bolj razvito srednjelatensko obliko, kar velja tudi za sosednjo najpodobnejšo fibulo iz Celovca.⁷⁷

Preostali forminski fibuli T. 11: 10, 11 sodita v skupino malih bronastih fibul, od katerih ima poslednja ploščat locenj in bi tako, čeprav ne poznamo oblike noge, lahko bila najbližje nauheimskih fibulam iz druge

⁷¹ H. Müller-Karpe, op. 1, sl. 15, 11, 12 (Mokronog), sl. 12, 6 (Landskron ob Osojskem jezeru).

⁷² H. Müller-Karpe, prav tam, 654, z literaturo v op. 194—195.

⁷³ J. Filip, op. 15, 101 ss., sl. 31 in 32, navaja primere iz Moravske in Madžarske. Še bliže motivu obeh forminskih fibul je vmesni člen ženskega pasu iz Moravske (Kozlany pri Brnu, sl. 50, 1—2). Po splošni zasnovi in razmerjih posameznih členov pa bi ustrezali tudi fibulam s pritrjenim zaključkom, na katerem je okrogla ploščica obdana z vozlastima odebelitvama (prav tam, sl. 33, 3, iz Slovaške).

⁷⁴ H. Müller-Karpe, op. 1, 654 s., sl. 12, 1—5.

⁷⁵ A. Smodič, op. 12, 11, r. 4, 25, podaja prvotno stanje, kakršno danes ni več ugotovljivo; to velja tudi za drugo fibulo. Za primere iz Dolenske glej na prim.: H. Müller-Karpe, op. 1, sl. 15, 19, 20 (Mokronog), sl. 17 (Šmarjeta). Po narezanih jagodah na repu in odebeljenem locnu je forminski fibuli T. 10, 11 podobna tudi ena iz Valične vasi: K. Drenik, Funde aus den gallischen Gräbern bei Nassenfuss in Unterkrain, Ljubljana, T. 5: 8. Velemszentvid: K. Miske, op. 15, T. 40 in 42. Rohr pri Lipnici: W. Modrijan, op. 15, 8 s., sl. 2 (tu datirana približno v prehod 2. v 1. stoletje).

⁷⁶ J. Filip, op. 15, 107 ss., čeprav bi ji težko točneje opredelili mesto v tam naštetih petih zvrsteh tega tipa fibul.

⁷⁷ J. Filip, op. 15, sl. 29, prikazuje primere, ki bi tu lahko služili kot vzorniki fibule iz Brstja, pri čemer prim. zlasti fragment fibule sl. 29, 8 s početki ovijanja zaključka okrog locna, ki je v primeru iz Brstja izveden do kraja. Celovec: H. Dolenz, op. 13, 46 s., sl. 3.

polovice 1. stoletja. Pri prvi fibuli pa nas fragmentirana noga pušča v nejasnosti ali gre za zvrst fibule z nogo v obliki okvira, ki sodi prav tako na konec latenske dobe, ali za kakšno drugo preprosto obliko.⁷⁸

Med drugim nakitom iz keltskih grobov je največ zapestnic. Železne zapestnice imajo različno obliko: od tanke dvakrat zvite in preproste žice (T. 15: 7) do votlega cevastega obročka (T. 15: 13); obe zapestnici v Stojncih sta bili izdelani iz do 1 cm debele žice (T. 15: 5—6), fragmentirani obroček T. 15: 12 s Formina pa daje videz uvite paličice. Ta vrsta najdb je v bližnji soseščini redkejša in tipološko tolikanj neizrazita, da jih komaj lahko uvrstimo v katero izmed Filipovih skupin. Predvsem ni tod značilnejše oblike keltskih zapestnic, a tudi sicer je ta vrsta najdb na tem področju zelo redka.⁷⁹

Bronasta zapestnica T. 1: 2 iz Brstja ima najsorodnejše primerjave v Spodnji Slivnici in Celovcu, kjer se pojavlja z enakim gumbastim izrastkom in jo tudi drugo forminskim najdbam podobno gradivo uvršča v C 2 stopnjo.⁸⁰ Brez neposrednih primerjav je videti bronasta zapestnica T. 15: 10 z jagodastimi vozli s Formina.

Fragment obročka iz ovalnih skledic (T. 16: 4) na Forminu dokazuje obstoj tega priljubljene ženskega nožnega okraska tudi v Podravju. Podobne najdbe so znane najbližje iz Gleichenberga, Mokronoga in Velemszentvida, sicer pa z raznih področij srednje Evrope, kjer jih je Filip največ ugotovil na Češkem in Moravskem. Kronološko gre za tipično obliko iz 2. stoletja, ki naj bi bila v njegovi drugi polovici še posebej priljubljena.⁸¹ Podobne obroče, kakršni so bili v fragmentih z 8 cm velikimi skledicami (T. 16: 5) najdeni tudi na Forminu, opisuje Filip kot posebnost področja od Nižje Avstrije in Slovaške do Sedmograške. Najdbe s Formina bi to področje razširjale še na jugozahodno obrobje srednjega Podonavja.⁸²

Bronasta pasna spona T. 15: 11 je bila v podobni obliki najdena v Gurini in Velemszentvidu in bi tu predstavljala eno izmed redkih forminskih poznolatskih najdb, kakršne se pojavljajo zlasti v oppidih.⁸³

Modra steklena prstana iz Brstja (T. 1: 4—5) nimata v Podravju in bližnji okolici ustreznih primerjav. Steklene zapestnice modre in rumene

⁷⁸ J. Filip, op. 15, 112 ss. Prim. tudi K. Miske, op. 15, T. 40, 41, 42, 53 za Velemszentvid in podobne primere poznolatskih fibul pri J. Filip, prav tam, sl. 44 ter J. Déchelette, op. 36, sl. 537.

⁷⁹ J. Filip, op. 15, 122 ss. Na Koroškem zapestnic ni, v Frohnleitu je bila odkrita le ena iz bronastih cevčic (K. Zeilinger, op. 1, 64). V Mokronogu je poleg dveh vozlastih železnih zapestnic (inv. št. 3567—3568 v Narodnem muzeju) znana še forminski podobna zapestnica iz železne žice z obročki (K. Drenik, op. 75, T. 4: 9).

⁸⁰ V. Šribar, op. 15, 142, T. 2, 2—3. H. Dolenz, op. 13, 54, sl. 6, 3. Gladki bronasti zapestnici sta bili najdeni tudi v Mokronogu (A. Müllner, op. 38, T. 36: 2—3).

⁸¹ Gleichenberg: J. G. Seidl, Archiv f. Kunde. öst. Geschichtsquellen 9, 1853, 123. Mokronog: A. Müllner, op. 38, T. 36: 1. Velemszentvid: K. Miske, op. 15, T. 46: 5 a—c. J. Filip, op. 15, 129 ss., tam v op. 195—198 tudi navedbe najdb iz Avstrije in Madžarske.

⁸² J. Filip, op. 15, 136.

⁸³ H. Müller-Karpe, op. 1, 648, sl. 13, 7 (prim. tudi podobno spono kot posamično najdbo iz Reissberga pri Šent Andražu v Lavantinski dolini — 646, sl. 12, 12). Velemszentvid: K. Miske, op. 15, T. 45: 26. Prim. tudi podobne železne spono pri J. Meduna, Staré Hradisko, Katalog nálezu uložených v muzeu mesta Boskovic (1961), 58, T. 16: 1—6.

barve so pa precej pogoste na Dolenjskem, koder je bil v Mokronogu najden tudi zelen steklen prstan.⁸⁴

Pomembno najdbo predstavlja med kovinskimi izdelki še členkasti bronasti pas iz Brstja (T. 1: 1), ki je skoraj v celoti ohranjen prispel v ptujski muzej. Podobni ženski bronasti pasovi so znani tudi iz nekaterih sosednjih keltskih grobišč, med katerimi je še najbolje ohranjen tisti iz Valične vasi, v Frohnleitnu, Drešinji vasi, Moravčah, Logu, Celovcu in pri Beljaku pa so bili najdeni le fragmenti.⁸⁵ Lahko upravičeno domnevamo, da se je pas iz Brstja kljub fragmentiranosti nekaterih členkov ohranil v celoti in bi bil tako 125 cm dolg. Način nošenja s pomočjo dveh kavljjev prikazuje Déchelette, v enakem razporedu pa sta kavljja ohranjena tudi na pasu iz Manchinga.⁸⁶

H. Müller-Karpe opozarja na podobnost členkov pri jugovzhodnoalpskih pasovih, med katerimi so paličasti členki najizraziteje profilirani v Valični vasi in imajo vmesno kroglico, na koncih pa klobučaste čepke. Pas iz Brstja je v tem pogledu skupno s pasom iz Frohnleitna preprosteje opremljen, saj so namesto kroglic zastopane le vozlaste ploščice, krajci pa nimajo klobučastih nastavkov.⁸⁷ Medtem ko Filip razlikuje štiri zvrsti takih pasov, med njimi tiste iz ploščatih in druge pogostejše iz paličastih členkov, kažejo nekatere najdbe prepletanje obeh inačic. Že pas iz Frohnleitna ima nekatere členke izoblikovane v križec, kjer je jamica sredi osrednjega kvadratnega polja bila za to, da je vanjo vložen rdeči emajl. Pasu iz Valične vasi, ki nima drugega kavljja, taki členki manjkajo, pač pa jih ima pas iz Kleinhöfleina. Tu je osrednji del izoblikovan v krog s petimi luknjicami, v pasu iz Manchinga pa ima kvadratan obliko, ki je razdeljena na dva trikotnika, obložena z emajlom.⁸⁸ S tem se ta pas približuje prvi Filipovi zvrsti, ki jo zastopata pasova iz Želeča in Stradonic.⁸⁹ Tu je osrednji kvadrat tolikanj razširjen, da je zabrisal obliko križa in je

⁸⁴ V Narodnem muzeju v Ljubljani so zapestnice iz Mokronoga, Kronovega, Vinjega vrha, Mihovega, okolice Šentjerneja, Šmarjete in Novega mesta. Tam tudi prstan iz Mokronoga, inv. št. 3575.

⁸⁵ Valična vas. A. Müllner, op. 38, T. 35, 1. Drešinja vas: E. Riedl, op. 13, 223, r. 5. Frohnleitn: K. Zeilinger, op. 1, 64, sl. 1. Celovec: H. Dolenz, op. 15, 54, sl. 6, 6. H. Müller-Karpe, op. 1, 646, sl. 12, 17 objavlja fragment iz Hrašč—Gratschach pri Beljaku, na str. 648, sl. 13, 9 pa del skoraj enakega pasu iz Gurine, v op. 215 na str. 660 pa opozarja na slovenska najdišča: Valična vas, Drešinja vas, Moravče. K temu še: Log (NM P 4462), pri S. Gabrovec, na drugem mestu.

⁸⁶ Fragment enakega članka T. 1: 6, ki je močno prežgan v ognju, je večjih izmer in pripada očitno ostankom drugega v ognju uničenega ali pri odkopavanju izgubljenega pasu. J. Déchelette, op. 36, 736 ss., sl. 523, navaja v op. 5 dolžine takih pasov od 95 do 168 cm v Manchingu, pri čemer bi pas iz Aislingena ob Donavi s 124 in tisti iz Libčevsa (J. Filip, op. 15, 172) enake dolžine pomenila najbrž srednjo, našemu primeru podobno mero. Za Manching prim.: J. Filip, prav tam, 169, sl. 51, 1.

⁸⁷ Podobni členki so bili pri fragmentih pasov iz Hrašč in Gurine (H. Müller-Karpe, op. 85), v Velemszentvidu (K. Miske, op. 15, T. 46: 39), Manchingu in v raznih najdiščih na Češkem (J. Filip, op. 15, sl. 51, 1, T. 27: 5; 44: 5; 48: 4—5).

⁸⁸ Medtem ko je J. Déchelette (op. 36, 736) razdelil pasove le v dve skupini (tiste z okroglimi in druge s kombiniranimi členki), razlikuje J. Filip (op. 15, 171 ss.) štiri skupine: 1. s ploščatimi členki med obročki, 2. s paličastimi členki med obročki, 3. z verižicami med obročki in 4. pasove iz osmičastih členkov. Za Kleinhöfleina glej R. Pittioni, op. 1, sl. 473, 6.

⁸⁹ J. Filip, op. 15, 41, sl. 10. Prim. tudi: Benadik — Vlček — Ambros, Keltské pohrebiská na juhozápadnom Slovensku (1957), T. 33 (Holiare).

po površini bogateje razčlenjen v štiri trikotnike, z emajlom pa so bili obloženi tudi cevasti nastavki za vmesne obročke.

Pas iz Brstja prinaša nadaljnje kombinacije v teh zvrsteh. Oba enostransko profilirana členka s kavljem in še dva enaka sosednja imajo namreč pravokotne osrednje dele, ki so na obeh straneh obdani z rebrasto vzboklino. Ti osrednji pravokotniki imajo ob robovih ostro vrezan okvir in prečno diagonalo, vmesni trikotniki pa so bili poglobljeni in napolnjeni z emajlom, od katerega je še ohranjena sivorumena pasta z rdečo površino. Razen tega so štirje poslednji členki na drugem koncu pasu opremljeni s ploščicami. Trije izmed njih merijo 2.4×4.5 cm in neposredno prehajajo v cevasta nastavka. Četrti, poslednji členek ima dve počez postavljene ploščice, veliki 2×3.5 oziroma 2×4 cm, povezani med seboj z 1.5 cm širokim trakom. En konec tega članka ima običajen cevasti nastavek za obroček, na drugem pa so trije obročki, v katerih visi po en vazast obesek.⁹⁰ Ploščice so okrašene s skupinami 4—6 okroglih jamic z žlebastimi krožci, ki so razporejeni v različne skupine. Med njimi in ob robovih potekajo proge strehasto vrezanih drobnih črtic, po obeh polovicah ploščic pa so še po ena trikotna vdolbina za emajlne vložke, od katerih so v ognju skrepeneli ostanki sive barve deloma še ohranjeni. Oba kavljja imata preprosto geometrično obliko dveh ploščic med konkavno zoženo sredino in se v tem razlikujeta od sicer številnih kavljjev v obliki živalskih (konjskih) glav.⁹¹

V celoti združuje pas iz Brstja splošno razširjene oblikovne prvine, ki so znane skoraj po vsem evropskem prostoru, ki so ga obvladali oziroma nanj imeli vpliv Kelti. V širši soseščini te najdbe so za sedaj novost predvsem členki z okrašenimi ploščicami. Ne da bi se spuščali v razpravljanje o motivih te okrasitve in poreklu tega tipa členkov, naj samo opozorimo na tako imenovane »holsteinske pasove«, kakršni so bili često najdeni v zgodnjem obdobju pozne latenske dobe v severozahodni Nemčiji in predstavljajo najbolj izrazito vejo tega že predelanega tipa pasov.⁹² Za nas je ta migljaj zanimiv samo toliko, ker nam tamkajšnja številnost teh najdb kaže na bližnje poreklo ploščatih členkov, odkoder so potem v kombinaciji na pasu iz Brstja dosegli tudi ta predel srednje Evrope.

Kot večina teh najdb drugod, tudi pas iz Brstja nima zanesljive grobne enote, vendar je verjetno, da so bili pas, fibula, zapestnica in prstana najdeni v enem grobu.⁹³ Tako bi ga lahko skupno s temi predmeti za sedaj

⁹⁰ Podobne obeske ima tudi pas iz Veveya, ki pa so obešeni na drobne verižice, pritrjene na poslednjem paličastem članku (J. Déchelette, op. 36, 739, sl. 523).

⁹¹ Najsorodnejši je kavelj iz Celovca (H. Dolenz, op. 15, 54, sl. 6, 6), ki se veže na zelo podobne s konjsko glavo iz Češke (J. Déchelette, op. 36, 738, sl. 522, 1—2. K tem prim.: Valična vas (A. Müllner, op. 85) in K. Ebert, Reallexikon 5, T. 105 a.

⁹² K. Ebert, Reallexikon 5, T. 105 a. J. Déchelette, op. 36, 741, sl. 390 (z drugimi večinoma poznolatskimi najdbami s tega področja). R. Hachmann, Die Chronologie der jüngeren vorrömischen Eisenzeit, BRGK 41, 1961, 129 ss., T. 7: 17.

⁹³ Po podatkih o najdbi (v ptujskem muzeju) so bili »kovinski predmeti skupaj v gl. 1,5 m, stekleni prstani pa nedaleč stran«. Ta podatek pa izvira od izjav delavcev, ki so podirali steno gramoznice in zato ni nujno, da bi bila tudi ostanka meča in sulične osti v istem grobu. Fragmentarnost najdb iz groba št. 3 v Frohnleitnu glede na izkopavalne okoliščine tudi ne govori docela zanesljivo za izključno moški grob (K. Zeilinger, op. 1, 64 ss.). Na previdnost v obeh smereh opozarjajo tudi najdbe iz Hrašč pri Beljaku, kjer je bil fragment pasu odkrit pri gradnji šole baje skupaj

opredelili v poznejšo C 2 stopnjo okrog sredine 2. stoletja, čeprav za to v Podravju in okolici še nimamo dovolj trdnih opor. Pri tem naj omenimo tudi sociološki pomen najdbe, če se lahko opremo na Filipa in vidimo v tem grobu ženo enega izmed vojščakov kot predstavnika »viteškega« sloja v keltski družbi.⁹⁴

Kovinske predmete dopolnjujeta poleg pozneje obravnavanih najdb iz naselbin še dve posamični najdbi. Obe, na Panorami v Ptujju najdena bronasta zapestnica z bradavicami in podoben obroček iz neznanega najdišča (T. 16: 4—5), sodita že v poznolatsko dobo.⁹⁵ Podobne najdbe so prišle večkrat na dan na Koroškem, znane so iz Velemszentvida, zlasti pa iz oppid.⁹⁶ Filip jih deloma vzporeja z grobnimi najdbami, kar bi v naših primerih lahko pomenilo le, da sodita oba predmeta, zlasti če je obroček s Panorame res v zvezi z naselbinskimi ostalinami, morebiti že v prvo polovico 1. stoletja pred n. št.⁹⁷

Keramika iz keltskih grobišč v Podravju ima skupno lastnost predvsem v tem, da je bila vsa izdelana na lončarskem kolovratu, kar v soseščini teh najdišč ni bilo brez izjem.⁹⁸ Ohranjenih je vsega skupaj 12 posod iz Formina in Skorbe (T. 12: 1—9; 14: 4—6), le da jih žal ne moremo vzporejati s kovinskimi najdbami, ker grobne celote niso znane. V glavnem sta zastopani obe običajni zvrsti teh posod — žare in skodele. Žare kažejo v osnovi enotne, posamič pa različno oblikovane bikonične profile, vsem pa je skupen bolj ali manj zožen vrat z izvihanim in večinoma nekoliko profiliranim robom. Dna posod so skoraj vselej omfalasto ubočena, spodnji del pa prehaja vanje pri nekaterih posodah šibko poudarjeno, pri drugih pa kar naravnost. Edini okras predstavljajo žlebičaste črte na ramenu ali vratu, gladkih reber pa pri teh posodah ni. Podobno kot na Koroškem bi lahko tudi tukaj domnevali skupno lončarsko delavnico, saj med posodami s Formina in Skorbe ni bistvenih razlik.

Medtem ko nam za te predele Slovenije zanimiva, a žal uničena keramika iz Drešinje vasi in Dolenjske razen nekaj izjem, ni na razpolago in je posebnost koroške keramike tipa Goričica poudaril že H. Müller-Karpe, lahko primerjamo obravnavane žare iz naših najdišč, predvsem s podob-

z dvema suličnima ostema in drugimi predmeti (H. Müller-Karpe, op. 1, 660). V Libčevsu so bile v grobu št. 1 skupaj s pasom s paličastimi členki najdeni tudi dve stekleni zapestnici in srednjelatska fibula, za pasove s ploščatimi členki pa po Filipu ni znanih grobnih enot (J. Filip, op. 15, 172).

⁹⁴ J. Filip, op. 15, 308 ss. Razmeroma velika skromnost pridevkov v grobu iz Brstja daje spričo pri Filipu naštetih bogatih najdb tej domnevi zelo relativen pomen, odvisen od družbenega sestava na Ptujskem polju naseljenih Kelto.

⁹⁵ A. Smodič, op. 12, 25, sl. 9. kjer so omenjeni tudi »keramični fragmenti« kot dokaz za keltsko naselbino. O izvoru obročka T. 16, 5 ni v mariborskem muzeju nobenih podatkov.

⁹⁶ H. Müller-Karpe, op. 1, 644, sl. 11, 1 (Seeboden), 646, sl. 12, 15—15 (Kazaze-Harbach pri Celovcu, Štalenska gora, Škocjan pri Maloščah). Velemszentvid: K. Miske, op. 15, T. 40: 54—63. J. Déchelette, op. 36, 477, sl. 404. J. Filip, op. 15, T. 104: 11—12; 125, 21; 127, 31—34. J. Meduna, op. 83, T. 10: 18.

⁹⁷ J. Filip, op. 15, 159.

⁹⁸ K. Zeilinger, op. 1, 74, navaja, da so bile posode iz Frohnleitna izdelane »skoro popolnoma« brez lončarskega kolovrata in opozarja na podobna opazovanja na Vačah (op. 60—61). Po H. Müller-Karpeju, op. 1, 627, je bila vsa keramika iz Koroške vrtena.

nimi najdbami ob avstrijski Muri in novimi najdbami iz Celovca.⁹⁹ Določene sorodnosti med posameznimi posodami na tem področju so bile deloma že poudarjene.¹⁰⁰ Če zasledujemo linijo profila, vidimo v vsaki teh žar različnost, ki pa najbrž nima tudi že kronološkega pomena. V bistvu izvirajo skoraj vse posode iz Filipovega tipa stekleničastih posod, kakršen naj bi bil značilen za karpatsko kotlino in njena obrobja, le da imajo tod ob Dravi in Muri že določeno lokalno obeležje. K sicer običajnim tipom teh posod z vitkimi koničnim vratom in rebrom pod širokim izvihanim robom lahko na tem področju postavimo le oblike, ki so razen ene posode v Frohnleitnu te značilnosti že večinoma izgubile. Še najbližji bi jima po vitkosti bili žari T. 12: 2, 4 s Formina, pa morda še največja izmed žar v Hartu pri Wildonu.¹⁰¹ Žari T. 12: 1 in 14: 4 sta s svojim širšim in trebušasto bikoničnim trupom od teh oblik še bolj oddaljeni, podobna pa jim je žara iz groba št. 4 v Frohnleitnu. Ta in posoda iz Formina T. 12: 1 kažeta po obliki več podobnosti s halštatsko keramiko, čeprav vpliv te sredine na Kelte ni znan.¹⁰² Po eni strani spremlja na Forminu te posode tip žare s stlačenim

⁹⁹ V Drešinji vasi naj bi bilo najdenih in uničenih »več kot sto« žar. Le eno od njih je v risbi objavil E. Riedl, op. 15, 225, r. 15, 9. Enaka usoda je doletela tudi posode iz Mokronoga, odkoder je M. Hoernes, Die Urgeschichte des Menschen nach dem heutigen Stande der Wissenschaft (1892), 647, r. 315 objavil risbo dveh posod. Dve posodi iz Valične vasi je opisal H. Müller-Karpe, op. 1, 658 ss. Iz novejšega časa je znana žara iz Brežic (T. Bregant, op. 13, T. 1: 1). Keramiko tipa Goričica, ki ima svojo posebnost v profilih ramena in vratu, nameščenih »po halštatsko« nad večinoma usločenim spodnjim delom, je opisal in teritorialno razmejil že H. Müller-Karpe, prav tam, op. 626 ss. Celovške najdbe te samobitnosti ne potrjujejo, ampak poudarjajo zveze s Podravjem (H. Dolenz, op. 15, 56 s., sl. 4—5).

¹⁰⁰ K. Zeilinger, op. 1, 74, povezuje žaro iz Frohnleitna (sl. 2, levo) po njeni bikoničnosti z žaro T. 12, 1 s Formina. T. Bregant, op. 13, 379 vzporeja brežiško žaro T. 1, 1 s forminskimi, a jo zmotno datira v »končni laten«, saj je tipološko značilen primer srednjelatske posode s čistejšimi osrednjelatskimi prvini kot posode na Forminu (primerjaj npr. podobne posode iz slovaških grobišč pri Benadič — Vlček — Ambros, op. 89, T. 4: 16; 5: 24; 24: 15 id., tam prikazani tudi številni tipi, ki so bili brežiški žari vzorniki). H. Müller-Karpe, op. 1, 658 primerja žaro iz Valične vasi (v Narodnem muzeju v Ljubljani, inv. št. 6955) s forminsko T. 12: 3 (risba je tu izboljšana v primeri s Smodičevom, op. 12, r. 5, 2, na kar je avtor v op. 168 že opozoril). H. Dolenz (op. 99) poudarja podobnosti s forminsko keramiko v tu nekoliko mehkejših profilih, ki pa so celovškimi posodam ravno zato bolj tuji kot klekasti obodi keramičnih tipov iz Goričice.

¹⁰¹ K. Zeilinger, op. 1, 73 s. pripisuje posodi sl. 6, desno bolj zgodnjo obliko, podobna posoda v Hurbanovem — Bacherovem majeru na Slovaškem pa se družijo z na videz mlajšimi tipi (Benadič — Vlček — Ambros, op. 89, T. 23, 14, 15, 18). Tipične oblike, iz katerih žare ob Dravi in Muri morebiti izhajajo, glej pri J. Filip, op. 15, sl. 28, 4 in 60, 9—10. Stilno čistejše posode prim. pri F. Tompa, op. 1, T. 54: 3—5 (Kosd). Posodi iz Harta (W. Modrijan, op. 13, sl. 1—2) imata bolj trebušast profil, od njiju pa je prva še precej vitka z izrazito ozkim in visokim vratom, druga pa bolj ustreza forminskim žaram T. 12: 2, 4.

¹⁰² Podobno kot na Koroškem (H. Müller-Karpe, op. 1, 642 s.) je tudi tukaj poznohalštatska keramika premalo znana, da bi na podlagi te precej splošne podobnosti smeli govoriti že o vplivih domačinov na keltsko lončarstvo, čeprav bi ob kulturnih stikih med obema etničnima skupinama lahko tudi Kelti kaj sprejemali in bi v poznolatski dobi C₂, za katero naj bi bil bikonični profil značilen (K. Zeilinger, op. 1, 74), prišla pri tem keramika najprej v poštev. Prim. tudi tipično nekeltsko posodo iz Frohnleitna (K. Zeilinger, prav tam, 74, sl. 6 zgoraj v sredini), ima poleg navedenih primerjav iz gomil ob Solbi tudi podobne na Pošteli (P. Schlosser, Der Ringwall am Rečnikkogel, Urania 5, št. 15, Wien, 13. 4. 1912, 273, sl. 5). Prim. tudi F. Tompa, op. 1, T. 54, 1.

trupom in strmim, skoraj cilindričnim vratom (T. 12: 3, 5), od katerih je zadnja močno podobna Filipovim »amforastim skledam« iz Moravske, Nižje Avstrije in slovaško-madžarskega Podonavja.¹⁰³ Po drugi strani pa se pojavljajo posode z ozkim vratom, širokim dnom in navzgor pomaknjenim največjim obodom, pri čemer je trup lahko bolj okroglast (Hart) ali pa postaja sodčasto trebušast kot pri žari T. 14: 5 iz Skorbe.¹⁰⁴ Čeprav o tem ni jasnih dokazov, pa ta posoda zbuja vsaj vtis, da pomeni prehod k vitkejšim bikonično sodčastim in jajčastoovalnim posodam, kakršne so bile ugotovljene v stopnji D v Ormožu in na Pošteli, za poznolatsko keramiko, ki po profilu in fakturi kaže največ sorodnosti s srednjelatsko, pa so značilne tudi drugod in se pojavljajo zlasti v oppidih.¹⁰⁵ Seveda bi bilo za sedaj še tvegano trditi, da lahko v teh inočih vidimo tudi kakršnokoli kronološko zaporedje, saj se razni tipi pojavljajo sočasno in lahko njihovo starost glede na prejšnje in poznejše oblike ugotavljamo le pogojno.

Skodele pripadajo v glavnem običajnim in daleč razširjenim tipom, ki imajo svoje poreklo že v B stopnji. Skodela T. 14: 6 iz Skorbe sodi po Filipu v njegovo četrto skupino skodel, ki naj bi pripadale prehodu iz 2. v 1. stoletje, a so lahko tudi starejše.¹⁰⁶ Te oblike skodel so često zastopane tudi v soseščini, tako pri Gradcu, na Koroškem, v Velemszentvidu, Neunkirchnu, na Madžarskem in seveda tudi drugod.¹⁰⁷ Podobna skodela T. 12: 7 s Formina ima že zabrisan poudarjeni vrat in si navzema mehki S profil. Od najznačilnejše oblike skodel odstopa tudi skodela T. 12: 9 s Formina, ki ima konično izoblikovan trup, kot je znan s podobne posode v Frohnleitnu.¹⁰⁸ Če se lahko zanesemo na Skrabarjevo risbo, ima tudi fragmentirana skodela iz Skorbe precej svojevrstno obliko, ki ji je težko najti primerjav.¹⁰⁹

Grafitni lonček T. 12: 8 s Formina sodi poleg še dveh drugih dozdevo poznolatskih posod v skupino poznolatske keramike, ki ima svoje poreklo že v C stopnji, a je bila pozneje do antike splošno razširjena.¹¹⁰ Žal

¹⁰³ J. Filip, op. 15, 208 s., sl. 60, 4, T. 85, 9 in 102, 14. Prim. tudi F. Tompa, op. 101, T. 54: 6, 11. S forminsko posodo T. 12: 5 kaže očitno sorodnost podobna iz Celovca (H. Dolenz, op. 13, sl. 4, 6 oziroma 5, 6).

¹⁰⁴ Hart: W. Modrijan, op. 13, sl. 1, 4. Do neke mere bi bilo mogoče primerjati s posodo iz Skorbe tudi lonec iz Thondorfa pri Gradcu (K. Zeilinger, op. 1, 79, sl. 7, 2, še bolj pa morebiti z loncem iz Feldkirchna (H. Dolenz, op. 12, 148, sl. 1, 5). Prim. nadaljnje primerjave posod iz Thondorfa in Wetzelsdorfa pri K. Zeilinger, op. 1, 80. in H. Müller-Karpe, op. 1, 648 ss., za lonec iz Feldkirchna.

¹⁰⁵ Za Ormož (T. 13: 2) in Poštelo (P. Schlosser, op. 102, 273, sl. 5) prim. spodaj. Podobna keramika je znana tudi iz Velemszentvida (K. Miske, op. 15, T. 46: 5), Stradonic (J. Filip, op. 15, T. 122: 1, 4) in Nemčije: Nauheim (J. Déchelette, op. 36, 988, sl. 677, 2) in Ilbesheim (J. M. de Navarro, op. 41, 109, sl. 4, 1).

¹⁰⁶ J. Filip, op. 15, 211. R. Pittioni, op. 1, 704.

¹⁰⁷ W. Modrijan, op. 13, 60, sl. 1, 3 (Hart). M. Grubinger, op. 12, 272, T. 2, 3 (Wetzelsdorf). H. Müller-Karpe, op. 1, 650 (Feldkirchen, Annabichl — s primerjavami iz srednje Evrope v op. 180). K. Miske, op. 15, T. 67: 2 (Velemszentvid). R. Pittioni, op. 1, 703, sl. 491 (Neunkirchen). F. Tompa, op. 1, T. 53: 12—13; 54, 14.

¹⁰⁸ K. Zeilinger, op. 1, 74, sl. 6, levo v sredini.

¹⁰⁹ V. Skrabar, op. 10, 147, T. 3: 5. Fragment ni ohranjen.

¹¹⁰ J. Filip, op. 15, 202 s., sl. 63, objavlja eno redkih grobnih enot s podobnim lončkom, kakršnih v bližnji soseščini Podravja ni, iz Hurbanova — Abadomba (po poročilu P. Čaploviča, Laténske pohrebišče Hurbanovo — Abadomb, Archeologické rozhledy 6, 1954, 596, so bili v skeletnem grobu poleg te posode še: črepinje žare in

nam pomanjkanje grobnih enot na Forminu onemogoča presojo, ali je bil še v zvezi s starejšo dobo ali pa se povezuje že z rano antiko.

V glavnem predstavlja keramika iz podravskega grobišč v jedru že pred naselitvijo izoblikovane tipe posod, ki so tudi tod v mejah novih področij dobivale lokalno obarvane oblike. Skupno s kovinskimi predmeti jih lahko uvrstimo večinoma v stopnjo C 2, kar bi ustrezalo Filipovi mlajši stopnji duchcovskega horizonta oziroma času ustalitve Kelto v srednji Evropi.¹¹¹ Ker je v jugovzhodnih Alpah premalo grobišč z znanimi grobnimi celotami na razpolago, je med temi najdbami zelo težko ugotavljati tudi časovno starejše ali mlajše oblike. Sodeč po Filipu, ki vrsto naštetih predmetov pri-soja predvsem v pozno 2. in celo začetek 1. stoletja, bi najdbe v tem primeru tudi pripadale v veliki meri temu obdobju. S tem pa bi postala še bolj nezanesljiva doslej le ohlapno opredeljena datacija priselitve Kelto ob koncu 3. stoletja, ki se opira bolj na splošno presojo in antične vire kot na čvrsto arheološko podlago.¹¹²

Precej nejasno je tudi trajanje teh predmetov v poznejši čas in s tem ugotavljanje meje med C in D stopnjo. Da so vsaj nekateri predmeti v nepretrganem mirnem razvoju bili v rabi še v 1. stoletju, je bilo drugod že ugotovljeno.¹¹³ Na Forminu, kjer je keltsko grobišče združeno z ranoantičnim, je že W. Schmid opazil redkoštevilnost ali celo navidezno manjkanje poznolatskih grobov in s tem motnje v naselitvi, kar si je razlagal s pogubnimi posledicami vdora Cimbrov leta 113. Če sprejmemo razlago o prodiranju teh plemen ob Dravi v osrčje Norika, bi izpostavljena lega Formina prav lahko imela za keltsko naselbino usoden učinek.¹¹⁴ Gledano v celoti pa to ne pojasnjuje dejstva, da nasproti srednjelatski dobi (C 2 — 2. stoletje) v 1. stoletju ni več grobnih najdb in je raziskovanje tega časa vezano predvsem na selišča, ki pa nudijo večinoma gradivo iz konca poznolatske dobe in prehoda v antiko. Neke vrste presledek je torej podan tudi v Podravju, čeprav to glede na splošno neraziskanost najdišč morebiti ni povsem zanesljivo. Na Forminu bi bilo vsekakor zanimivo vedeti, v kakšni grobni enoti sta bili najdeni obe po W. Schmidu poznolatski žari pa tudi trinožnik, ker bi to omogočilo resnično datiranje lonca z metličastim ornamentom. V začetek 1. stoletja datirani grob iz okolice Lipnice dokazuje, da

skodele, železna nožnica, nožič in brusnik). Prim. podobno posodico iz grobišča v Kosdu — F. Tompa, op. 1, 112, T. 54: 15.

W. Schmid, op. 17 (ZhVSt), 147 je poznolatski dobi pripisal še dve pri Smo-diču, op. 12, 18, r. 6, 1, 2, rimski dobi pripisani žari, a tudi čašo in trinožnik r. 6, 8, 9 (?).

¹¹¹ J. Filip, op. 15, 220 ss.

¹¹² H. Müller-Karpe, op. 1, 665 ugotavlja čas prihoda Kelto v razdobju, ko tod »ranolatska kultura 4. in zgodnjega 3. stoletja manjka« in ko so »Kelti pri antičnih piscih omenjani od začetka 2. stoletja«. W. Schmid, op. 1, 192 s. pa je navajal približno isti čas s priselitvijo Tauriskov po bitki pri Telamonu.

¹¹³ W. Modrijan, op. 13 (1958), 10 s. S. Foltiny, Velemszentvid, 1958, 71 s. H. Müller-Karpe, op. 1, 666.

¹¹⁴ H. Müller-Karpe, op. 1, 606. To mnenje zastopa tudi R. Pittioni, op. 1, 784 s., ki sicer domneva mesto spopada leta 113 pri Benediktu v Slovenskih goricah. Schmidova teza o vdoru Kelto na Poštelo kot begu pred Cimbrimi (MPK 2/3, 1915, 279) potrjuje to pot do Pohorja, dalje pa domneva W. Schmid pot ob Muri po ovinku na Koroško (Mannus 24, 1932, 1944 s.), ker je mnogo dalje kot ob južnem Pohorju, če ni pri tem mišljeno že drugo izhodišče.

so vsaj v prvi polovici tega stoletja keltski vojaški grobovi še nastajali in da je nekje v tem času nastal za sedaj še nepojasnjeni preobrat, ko izginejo orožje in dotedanje keramične oblike, uveljavijo pa se — tokrat v naselbinah — nove vrste posod in novi železni izdelki.¹¹⁵

Najdbe srednjelatenskih keltskih grobov so — kot v času naselitve kulture žarnih grobišč Ha B — omejene izključno na ravnine ob vodnih poteh. Ob Dravi je doslej znano zadnje najdišče Bresternica pri Mariboru, ob Muri pa Frohnleiten, kar spet spominja na gornjo primerjavo. Naseljevanje ob obeh rekah je torej seglo le do pričetkov sotesk in se zlasti ob Muri razširilo po gričevnati okolici, zunaj obdravskih ravnin pa doslej takih najdb ni.¹¹⁶ Tu preseneča skoraj popolno pomanjkanje keltskih najdb v Slovenskih goricah, pokrajini med dvema izrazitima naselitvenima črtama. Dravska dolina je očitno postala prehodna šele v antiki, strm haloški svet pa ni privlačil niti poprejšnega prebivalstva. Pač pa je prastara pot ob južnem Pohorju bržčas pripeljala Kelte tudi v Celjsko kotlino. Prodiranje Keltov v notranjost predalpskih dolin je torej ob Dravi seglo iz Podravja še v geografsko zaokroženi svet Savinjske doline, ki je nudil ugodnejše pogoje za razvijanje keltskega življa. Ali je spričo pomanjkanja keltskih najdb ob gornji Muri po H. Müller-Karpeju domnevana vzhodna naselitev Keltov dosegla Koroško po tej poti, ostaja za sedaj odprto vprašanje. Z vzhodne strani je tod bila prav gotovo najugodnejša zveza in zanimivo bi bilo ugotoviti, v kateri izmed obeh kotlin ima svoj vir poznolatenska naselitev v Starem trgu.¹¹⁷

Ob prihodu v Podravje in sosednje kraje so Kelti seveda prispeli v pokrajino s številnim prebivalstvom in z njim od vsega početka vzpostavili določene stike. Žal je poznohalštatsko obdobje iz sredine zadnjega tisočletja pred n. št. tako slabo raziskano, da komaj opazimo kakšne stične točke. Predvsem ni takih najdb na ravninah ob Dravi, koder bi mogel biti stik s Kelti najbolj neposreden. Stare seliščne postojanke v Ormožu in Ptujju ter dalje ob Dravi do Ruš so bile v tem času že davno opuščene, to pa bržčas velja tudi za naselja v stranskih dolinah ob Polskavi in Dravinji.¹¹⁸ Zdi se torej, da so prispeli Kelti v večinoma prazen ravninski svet in so starejše naselbine opazovali le v gradiščih po obrobnem hribovju. Med njimi so tista ob južnem obronku Slovenskih goric v Sodincih in Krčevini pri Ptujju še premalo raziskana, da bi poznali njihovo stanje v tem času. To velja do neke mere tudi za že v Ha B obdobju naseljeni radgonski gradec, več podatkov pa je za gradišče pri Novinah, med pohorskimi gradišči pa zlasti za Poštelo.¹¹⁹ Nastanka teh gradišč pa očitno ne bi smeli pripisovati šele 5. stoletju in s tem vplivu prvih vpadov Keltov iz Podonavja, kot je

¹¹⁵ W. Modrijan, op. 13 (1958), 7 ss.

¹¹⁶ K. Zeilinger, op. 1, 75 ss. W. Modrijan, Aus der Vor- und Frühgeschichte der Steiermark, v Die Steiermark (1956), 88, T. 4.

¹¹⁷ Pomanjkanje poznolatenskih najdb na Koroškem (razen Gurine in sedaj tudi Štalenske gore) in v Celjski kotlini ne nudi za sedaj nobenih možnosti.

¹¹⁸ Doslej so znana le tri najdišča: Hardek pri Ormožu (Blatt Ptuj, 8), Sp. Podlož (Blatt Rogatec, 47) in Loče (prav tam, 37).

¹¹⁹ Na grobiščih v Sodincih in Krčevini ter na radgonskem gradcu so bile v zadnjih letih izkopane šele prve sonde (Varstvo spomenikov 9, 1965, 134 ss., 171 ss.). Raziskovanje gradišča na Novinah je ostalo pri začetkih, medtem ko bi bilo treba proučiti Poštelo predvsem v zvezi z gomilami pod njo.

to prikazoval W. Schmid.¹²⁰ Keramično gradivo, kolikor ga je shranjenega v mariborskem muzeju, namreč obsega še tipične Ha B oblike tako iz Poštele kot iz gradišča pri Novinah, kar skupno s podobnimi najdbami iz Rifnika in Vač pomika pričetek naseljevanja na višinah občutno navzgor.¹²¹ V izbiranju višinskih naselbin moramo torej videti predvsem starejšo tradicijo, kot jo izpričujejo radgonski gradec, Ptujski grad in Brinjeva gora, prav tako pa v zgodnjih najdbah nedvomno žarnogrobiščno dediščino, iz katere so se potem razvila železnodobna halštatska naselja. Ta dediščina pa je bila prenesena iz ravnin ob Dravi že prej, očitno ob verižni reakciji selitev v 8. in 7. stoletje, ko prenehajo žarna grobišča ob Dravi in preostanki Ha B keramike pričenjajo v gradiščih in drugih višinskih naselbinah novo obdobje. Posledice tega umika z ravnin so bile bržkone tako dolgotrajne, da so jih po stoletjih opuščeni naselili šele Kelti.

Odnose Keltov do domačinov moramo tako zožiti na stike keltskih priseljencev na ravninah ob Dravi s prebivalci v gradiščih nad njo. Tu nam nudi za sedaj največ opore Poštela z izsledki raziskovanj W. Schmid; o njih pa pogrešamo za reševanje tega problema tako potrebno podrobno obdelavo gradiva, ki je povrh tega razdeljeno med dva muzeja. Tako hrani mariborski muzej gradivo iz izkopavanj P. Schlosserja, od katerega pa je majhen del oštevilčen po sondah, samo v enem primeru po plasteh, tako da je iz tega mogoče izvajati le približne zaključke.¹²² Topografski raspored najdb, med katerimi je večina halštatskih, malo pa latenskih, antičnih in žarnogrobiščnih, kaže razširjenost halštatskih najdb z žarnogrobiščnimi začetki po vsem prostoru gradišča. To velja v manjši meri tudi za latensko keramiko, antične najdbe pa so osredotočene večinoma na najvišji del gradišča, kjer segajo še v 4. stoletje. Po stavbnih objektih zbrane najdbe iz raziskovanj W. Schmid so v Joanneumu v Gradcu in za sedaj neproučene. Že zaradi tega pa tudi zaradi premajhnega poznavanja porekla poznolatenske keramike, njene vloge med halštatsko dediščino in v lončarskem snovanju rane antike si lahko za sedaj ustvarimo o Pošteli le splošen vtis, kot ga je v glavnem nakazal že W. Schmid.

Očitno je, da so se Kelti v prvi dobi naselitve — v 2. stoletju — obdržali kot samostojna skupina v ravninah in so bili zgodnji stiki z domačim prebivalstvom omejeni na začetek trgovanj. Kako dolgo so taki stiki trajali in na kaj so se omejevali, bi morebiti pojasnile Schmidove navedbe o najdbi črepinje vrtenega lonca z »glavničastim okrasom« v kulturni plasti bolj zgodnje stavbe J ter o najdbah vrtene keramike in srednjelatenske fibule forminsko-mokronoškega tipa v mlajšem zasipu nasipa.¹²³ Ta podatek — če je v celoti točen — nudi dve možnosti razlag, ki bi jih bodoče raziskovanje moralo dokončno razjasniti. Če se opiramo na Schmidovo tezo o vpadu na Poštelo in obnovi nasipa »proti koncu 2. stoletja«, pri čemer bi kot napadalci prišli v poštev prej Cimbrji kot pa dotlej v mirni

¹²⁰ W. Schmid, op. 3, 278.

¹²¹ Za Vače prim.: G. Kossack, Südbayern während der Hallstattzeit, Röm.-Germ. Forschungen 25, 1959, 41. Povojna izkopavanja na Rifniku so dala podobne najdbe (A. Bolta, Celjski zbornik 1959, 273 ss.).

¹²² Najdbe s Poštele v podrobnem še niso bile objavljene. Za prve omembe in nekaj posnetkov glej P. Schlosser, Urania 4, 1911, 369, sl. 5—6, in 5, 1912, 269 ss., sl. 4, 5 in 6.

¹²³ W. Schmid, op. 3, 237, 279.

soseščini živeči Kelti z ravnin, se je keltski vpliv na Pošteli uveljavil že v drugi polovici 2. stoletja tudi s keramiko. Pri tem bi fragment z »glavničastim okrasom«, kolikor je pri tem mišljen del lonca z navpičnimi žlebički, kakršni so se pojavili v podonavskih predelih na severu že v C 2 stopnji, pomenil tudi tukaj zgodaj nastajajočo splošno keltsko keramično obliko. V drugem primeru pa je ta zvrst loncev, ki so najbolj znani v grafitni izvedbi, po Paretu dospela iz avstrijsko-nemškega Podonavja šele v poznem latenskem času in je tako dosegla Podravje najbolj zgodaj v prvi polovici 1. stoletja.¹²⁴ Pri tem bi bilo mogoče pojav vrtene keramike na Pošteli razlagati s posledicami dogodkov okrog leta 113, to je tudi z doseljevanjem Keltov na gradišča. Zato govori tudi vitka vedrasta posoda z ozkim vratom, ki ima morebiti svoje tipološko poreklo pri posodah, kot je žara T. 14: 5 iz Skorbe in je nedvomno izdelek keltskega lončarstva, a tudi grafitni lonec T. 17: 5, ki je istega porekla.¹²⁵ Požig palisad in obnova nasipa bi ob tej možnosti lahko bila v zvezi z vpadi Bojev okrog leta 60 pred n. št., kolikor so na tej poti proti zahodu dejansko delali tudi osvajaalne napade.¹²⁶

Med drugimi predmeti s Poštete sodijo v poznolatsko obdobje še masivni železni udarni nož T. 17: 1, ki je glede na ostanke kovačnice v stavbi B očitno zelo poznega porekla. Široki nastavek za držaj, ki ni ohranjen, a je bil trakast, uvršča ta predmet med tista železna orodja, ki prihajajo najčesče na dan na oppidih, kjer so glasnik 1. stoletja.¹²⁷ Poleg fragmentov različnih posod z grobim metličastim okrasom so med izdelki, ki opozarjajo na keltski vpliv tudi tiste kozice z ovno in konjsko glavo. Kozice tega tipa so čest pojav v poznolatski dobi in tudi pošteljske fragmente je W. Schmid postavljaj v 1. stoletje pred n. št. Poreklo teh kozic je za sedaj, dokler ne poznamo bližnjih primerjav, še nejasno. Na Pošteli, kjer so izdelovali kozice že poprej, sodijo v posebno skupino in nemara ni odveč, če opozorimo tudi na italske tipe kozic z ovno glavo iz Este, odkoder je Poštela pred keltskimi vpadi v keramiki dobivala novih spodbud.¹²⁸ Keltski srebrnik tipa Gjurgjevac, ki je — močno izlizan — dospel verjetno zelo pozno na Poštelo, potrjuje keltski delež v materialni kulturi te naselbine.¹²⁹

¹²⁴ O. Paret, *Sudeta* 50, 1929, 59 ss.

¹²⁵ P. Schlosser, op. 102. Nadaljnje primerjave glej v op. 105. K loncu T. 17: 4 (ki je obnovljen iz fragmentov) so v bližini znani le fragmenti ustij (na prim. Novine — op. 130, na drugem mestu). Prim. tudi J. Filip, op. 15, T. 108 ss. in velik lonec iz Gracarce na Koroškem (Franz X. Kohla, *Carinthia* I, 148, 1958 ss., sl. 21—22).

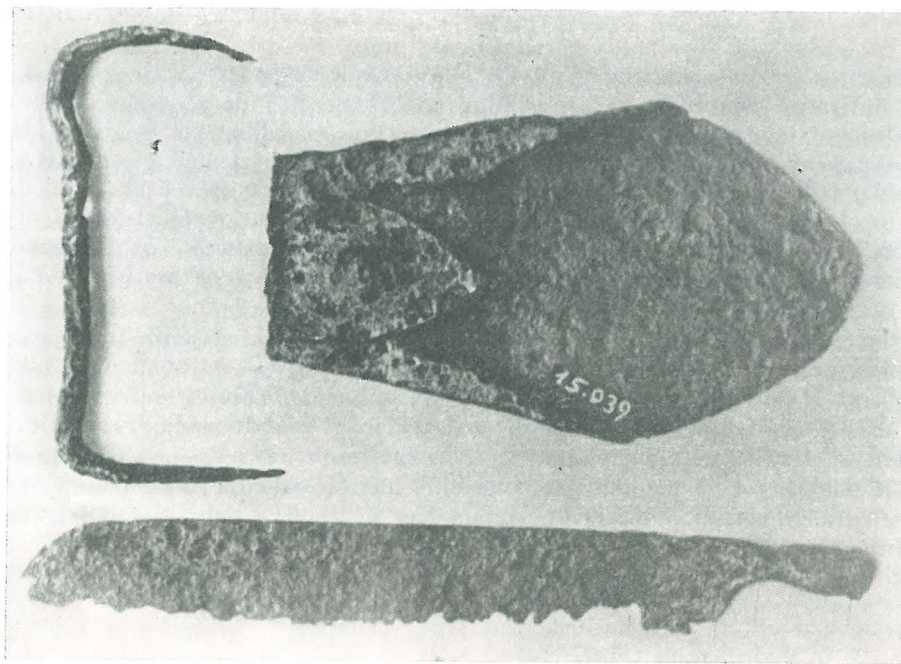
¹²⁶ E. Swoboda, *Carnuntum*, 4. izdaja (1964), 251, op. 113 je bil mnenja, da je izraz »Noreiamque oppugnabant« pri Cezarju (Bell. Gall. 1, 29, 2) najbrž pomota in je s tem mišljen napad Cimbrov leta 113. Pri tem se sklicuje tudi na zvezi med Boji in Tauriski, kot jih dokazujejo medsebojne najdbe novcev, in tudi na pomislek, da bi Rimljani najbrž ne bili dovolili obleganja Noreje, če so se tako odločno zavzeli zanjo že dobrih 60 let poprej.

¹²⁷ J. Filip, op. 15, T. 121. J. Meduna, op. 83, T. 25: 5. Pri tem ne kaže izključiti možnosti, da gre pri tem predmetu morebiti tudi za kako drugo orodje (pri oranju?), o čemer pa ni znanih bližnjih primerjav.

¹²⁸ Kozice v podrobnem še niso objavljene, pregled o njih je podal W. Schmid, op. 3 (Der Feuerbock als Herdgerät und Kultsymbol), 285 ss., sl. 59—94, z dotadanjo literaturo. J. Déchelette, op. 36, 904 ss.

¹²⁹ P. Schlosser, op. 102, 274, sl. 6.

Precej podoben je bil tudi razvoj gradišča pri Novinah med Šentiljem in Špiljem, samo da o začetnih raziskovanjih v letih 1936—1937 še ni podrobne obdelave, večina najdb pa je v Joaneju v Gradcu. Manjši, a zato bolj raznoliko zavarovani utrjeni prostor tik nad prometno potjo ob Muri je bil, če se smemo zanesti na v mariborskem muzeju shranjene neinventarizirane fragmente posod, prav tako naseljen že kmalu po prenehanju Ha B žarnih grobišč. Izrazitih predmetov iz srednje in pozne halštatske dobe med temi najdbami ni, pač pa tipična poznolatska keramika: gra-

Sl. 1. Železni predmeti iz gradišča Bubenberg-Novine (Po W. Modrijan, Zur Problematik der »Ostnorischen Kultur«, Wartenstein-Symposion 1958, Horn 1959, T. 5, sl. 8): 1 spona iz hiše z žrneljnimi kamni, 2—3 miniaturno ralo in nož iz hiše F. Abb. 1. Eisengegenstände von der Burgstätte Bubenberg-Novine (nach W. Modrijan, Zur Problematik der »Ostnorischen Kultur«, Wartenstein-Symposion 1958, Horn 1959, Tab. 5, Abb. 8): 1 Klammer aus dem Haus mit den Handmühlsteinen, 2—3 Miniatur-Pflugschar und Messer aus dem Haus F

fitni lonci z odebeljenim robom ter ovalni lonci z »metličastim ornamentom« in pasovi valovnic, kakršni se pojavljajo še v 1. stoletju po n. št.¹³⁰ Poleg še neproučene keramike hrani graški Joanej železen nož, votivno ralo

¹³⁰ Dosedanje objave so le poročila: *Jutro* 16. 4. 1936; *Slovenec* 17. 4. 1936; W. Schmid, *Tagespost* (Graz) 25. 4. 1937; *Fundberichte aus Österreich* 2, 1935—1938, 176, 286; F. Baš, *Egger-Festschrift* 1, 1952, 327 (= *Carinthia* I, 145, 1953, 181 ss.); W. Modrijan, *Beiträge Österreichs zur Erforschung der Vergangenheit und Kulturgeschichte der Menschheit* (Wartenstein-Symposion 1958) 1959, 69. V mariborskem muzeju shranjena keramika je objavljena še pri S. Pahič, *Železnodobne najdbe v Slovenskih gorah*, na drugem mestu, T. 4: 9—14.

in železno spono (sl. 1), katerih medsebojna stratigrafska odvisnost ni znana.¹³¹ Votivno ralo se loči od podobnih najdb z Dunaja pri Jereki in drugih najdišč v jugovzhodnem alpskem prostoru po izdelavi gornjega dela, ki ima drugod robova uvihana v dva zaviha, simetrična hrbta pa ločita oba dela. Ralo z gradišča pri Novinah je brez tega hrbta in ima gornji del konično zožen, zaviha sta pa le nakazana. To odstopanje od domorodnih oblik, ki so bile Italiji tuje, pri tem predmetu domače izdelave morebiti nima posebnega pomena. Prav tako je nož odtujen tako keltskim kot antičnim oblikam, skupaj z ralom in spono pa najbrž predstavlja domače izdelke, saj je bila na gradišču odkrita tudi kovačnica, ki bi lahko sodila v prehodno obdobje na pričetku n. št., torej v tisti poznolatski čas, sočasen s prvimi rimskimi vplivi.¹³² Novec velemskega tipa sicer potiska to datiranje nekoliko nazaj, vendar najbrž ne kaj dosti preko sredine zadnjega stoletja pred n. št. Razmeroma majhna naselbina na gradišču leži pravzaprav že zunaj Podravja ob murskem naselitvenem pasu, na že pred antiko živahno naseljenem lipniškem prostoru, a preveč ob robu, da bi ji ob dosedanjih skromnih najdbah smeli pripisovati večji, tržiščni pomen.¹³³ Z mariborskimi najdbami ugotovljeni večji odstotek (26 %) poznolatske keramike bi govoril za izrazitejšo keltizacijo tega gradišča, ki je nato v rani antiki najbrž kmalu opustelo.¹³⁴

Če ne upoštevamo nekaterih podobnih gradišč in utrjenih postojank, ki jih je W. Schmid po skromnih, časovno nezanesljivih najdbah prav tako pripisoval temu obdobju (gradišča pri Limbušu, Črešnjecju in Tinjah), je naše poznavanje odnosov Keltov z domačini v vzhodnem Podravju s Poštelo in gradiščem pri Novinah tudi že izčrpano.¹³⁵ Tretje najdišče, ki se dozdevno navezuje na halštatsko naselje, leži ob zahodnem Pohorju v slovenjegraški kotlini nad Starim trgom. Ker je gradivo Schmidovih izkopavanj v Joaneju v Gradcu še prav tako neproučeno, se lahko opiramo za sedaj samo na izvajanja v njegovem poročilu, posvečenem bolj opisu najdišča kot analizi najdb.¹³⁶

¹³¹ W. Modrijan, op. 130, 72, T. 5.

¹³² S. Gabrovec, Slovenski etnograf 8, 1955, 11, 20 ss., T. 2, 7—10. Prim. razvoj oblik latenskih nožev v rimski dobi pri P. Petru, Vesnik Vojnog muzeja 5, 1958, 264, sl. 1. Železne spono so znane že iz poznolatske založne najdbe v Starem Kolínu — J. Filip, op. 15, 176, T. 121, 5. Med deloma železnimi antičnimi predmeti se pojavljajo tudi v Velemszentvidu — K. Miske, op. 15, T. 52, 23—24.

¹³³ W. Modrijan, op. 13 (1958), 12.

¹³⁴ Po dosedanjem poznavanju gradišča bi pripadalo antiki le nekaj redkih (po W. Schmidu »poznolatskih«) črepinj. Prim. F. Baš, op. 130, 190 in S. Pahič, na drugem mestu, T. 4: 15.

¹³⁵ W. Schmid, op. 3, 270 (Limbuš — z nasipom utrjena postojanka ob bregu Drave, skoraj brez najdb, med redkimi črepinjami halštatske in antične; porozne je W. Schmid presojal kot latenske; v bližini antične provincialne gomile); 273 (Črešnjec — terenski ostanke z jarkom in nasipom utrjenega srednjeveškega gradišča, redkih črepinj W. Schmid ni kronološko opredelil, po fragmentu zelene steklene koralde je ugotavljal porušenje v ranorimski dobi, v zadnjih letih po vojni pa je spoznal srednjeveški značaj te utrdbe — prim. tudi S. Pahič, AV 1, 1950, 170 ss.); 277 (Rep nad Tinjem — podobna majhna utrdba, nekaj črepinj iz temno-sive in porozne gline z vodoravnimi črtami in valovnicami naj bi bilo po W. Schmidu poznolatskih).

¹³⁶ W. Schmid, op. 3 (1924), 365 ss.

Slovenjegraški okoliš, na ugodnem prehodu med celjsko in celovško kotlino, ima vrsto najdišč iz halštatske dobe: gomile na Legnu in dozdevno naselbino na hribu Gradišče na pohorski ter utrjene kope Gradec, Puščava, Šance in gradišče v cerkvenem gozdu na zahodni strani. Če zadnje gradišče z neopredeljeno keramiko in nekaj železnimi predmeti ter najdbo keltskega novca velemskega tipa na Legnu izvzamemo, so osredotočene poznolatske najdbe le nad Starim trgom.¹³⁷ Pomanjkanje srednjelatskih predmetov zbuja tod dvome v nepretrgano naselitev od halštatske dobe dalje, vendar je taka tradicija možna, saj je malo verjetno, da bi keltski naseljenci prinesli halštatske tipe posodja s seboj. Vsekakor govori številnost poznolatske keramike za močno poživljeno naselbino od prve polovice 1. stoletja pred n. št. dalje. Poreklo te keltske skupine, ki je tod uveljavila keramiko z raznimi oblikami »glavničastega ornamenta« in valovnico ter grafitne posode, je za sedaj neznan, prispela pa je lahko le iz ene od obeh smeri tega prehodnega področja, torej očitno od drugod. V tem se to najdišče razlikuje od gradišč v vzhodnem Podravju, ki so že v srednji latenski dobi živela v neposredni soseščini Keltov na ravnini. Čeprav je malo verjetno, da bi deloma z malto zidana in z antično opeko pokrita stavba 4 na vrhni terasi pobočja, ki je povrh imela številne ostanke ranoantičnega posodja, samo zaradi ostankov »poznolatske keramike« nastala že pred rimsko zasedbo, je tudi pri njej tradicija iz predrimskega časa očitna.¹³⁸ Z njo je izpričano nadaljevanje poznolatskega zaselka neposredno v rano antiko, ko so stavbe na pobočju najbrž opustele šele v času poživljene izgradnje Colatija v mansio ob itinerarski cesti za Virunum v klavdijskem obdobju.¹³⁹ To pa terja določeno previdnost pri datiranju domače ročno izdelane in vrtene keramike z vodoravnimi žlebički in pasovi valovnic, kakršna se je sicer ohranila še v 1. stoletju po n. št.¹⁴⁰ Poznolatski zaselek nad Starim trgom naj bi bil torej nastal v času splošnega pronicanja Keltov v še obstoječe ali pa že opuščene stare halštatske naselbine v prvi polovici 1. stoletja pred n. št. in je trajal približno sto let, dokler se ni — podobno kot na Pošteli — težišče od Rimljanov vplivane naselitve premaknilo k prometni poti v dolini.

Približno enako podobo nudi Brinjeva gora na južnih obrobjih Pohorja ob pradavni poti s panonskih ravnin v celjsko kotlino. Že v zgodnji bronasti dobi naseljeni greben je v Ha B obdobju doživel svoj razcvet. Naselje pa je preživelo tudi propad žarnogrobiščnih naselbin ob Dravi in se — sodeč po najdbah italskih fibul — v skromnem obsegu obdržalo do 6. stoletja, morebiti pa še dalje.¹⁴¹ Kljub pretežno uničeni stratigrafski razvrstitvi

¹³⁷ V poštev prihajajo predvsem na pobočjih zunaj gradišča Puščava odkrite stavbe. Omembe vredna sta tudi oba žgana groba v stavbi III na grebenu zahodno ob gradišču, od katerih naj bi eden vseboval poznolatsko keramiko, drugi pa tudi štiri železne sulične osti (prav tam, 372 s.).

¹³⁸ W. Schmid, op. 3, 373 ss.

¹³⁹ J. Šašel, Zbornik fil. fakultete 2, 1955, 78.

¹⁴⁰ Prim.: W. Schmid, JÖAI 25, 1929, 69 ss. in S. Pahič, AV 11—12, 1960—1961, str. 110.

¹⁴¹ Gradivo iz izkopavanj v letih 1953—1963 je v mariborskem muzeju in še ni proučeno. Poleg občasnih poročil v dnevnem tisku (na prim. Ljudska pravica 6. 8. 1953; Slov. poročevalec 25. 8. 1957; Delo 27. 8. 1961) in rednih obvestil v Varstvu spomenikov 3, 1955, 176; 7, 1960, 278, 289, 296 ss., 319, 329; 8, 1962, 190, 227,

najdb se tod pojavlja očitna poznolatenska kulturna plast s keramiko, ki ustreza fragmentom iz Starega trga in obsega predvsem ovalne lonce z izvihanim oglatim robom, okrašene z žlebički, valovnicami in raznimi vrstami »glavničastega ornamenta«, a tudi običajno grafitno posodje. K tem najdbam sodijo tudi že nekateri izdelki domačega kovaštva, ki je imelo svoje težišče v antiki, predvsem železna noža z zakrivljenim in ploščatim držajem in zanko T. 17: 3—4. Pri obeh gre za tipično poznolatensko obliko iz oppid, ki ima svoje početke že v stopnji C 2, kot nam to dokazuje grob št. 8 iz Frohnleitna ter najdbe podobnih nožev v drugih krajih Avstrije.¹⁴² Čeprav tipološko mlajši ima nož s ploščatim držajem prav tako svoje početke v istem času, dasi je za 1. stoletje značilnejši in se je ponekod rahlo preoblikovan ohranil še v rani antiki.¹⁴³ Keltskega porekla je najbrž tudi fragment železne verige z osmičastimi členki T. 17: 2, kakršni se pojavljajo ponekod tudi na bronastih ženskih pasovih in so v oppidih redna najdba.¹⁴⁴

Pomembnejšo keltsko najdbo z Brinjeve gore predstavlja bronasta figurica merjasca T. 17: 6, ki se uvršča v vrsto takih najdb od Francije do Sedmograške.¹⁴⁵ Večina takih predmetov je bila v rabi kot obeski ali pa je imela na hrbtu različne grebenaste okraske. Merjasec z Brinjeve gore je brez teh dodatkov in v tem smislu podoben figurici iz Stradonic, po oblikovanju trupa pa se še najbolj približuje podobnim najdbam iz Gurine, Rainberga v Salzburgu in Taboru na Češkem¹⁴⁶ S poslednjim, ki ima sicer preluknjan greben na hrbtu, se ujema predvsem po obliki glave in rilca, po celotni izvedbi trupa in nog pa je soroden prvemu. Od znanih primerov ga razlikuje predvsem izrazita stilizacija v oblikovanju, kar je posebno očitno pri zadku in rilcu, ki sta podolž oziroma počez nazlebljena. Pomen merjasca pri Keltih je znan in razširjen od bojnih praporov, reliefnih upodobitev, novcev, amuletov do pridevkov kosti v grobovih, iz katerih pa v Podravju nimamo nobenih podatkov. Te vrste najdbe se pričenejo v srednjelatenski dobi in trajajo skozi 1. stoletje do antike.¹⁴⁷ Merjasec

237 in 9, 1965, 134, 141, 169, 175 s. prim. še poljudni povzetek z risbami izbranih najdb S. Pahič, Brinjeva gora (1960).

¹⁴² K. Zeilinger, op. 1, 66, sl. 3; R. Pittioni, op. 1, sl. 472, 15 (Saubersdorf — oglati zapognjeni držaj kaže sledove starejših oblik kot pri J. Déchelette, op. 36, 866, sl. 596), sl. 475, 8 (Mörbisch), sl. 477, 5 (Maxglan v Salzburgu). Primere iz oppid v naslednji opombi.

¹⁴³ Prim. nož iz Št. Lipša—St. Filippen pri Žitari vasi na Koroškem (H. Müller-Karpe, op. 1, 642, sl. 10, 9). Različne variante teh nožev prisojajo J. Déchelette, op. 36, 689, sl. 599, srednji in poznolatenski stopnji. Podoben nož, a še s pravim obročkom, je bil najden v Rohru pri Lipnici (W. Modrijan, op. 13, 8, sl. 1). Primerjave tega in gornjega tipa nožev glej v Velemszentvidu (K. Miske, op. 15, T. 48, 5 in 49, 5 ter S. Foltiny, op. 113, T. 4: 10), Starém Hradisku (J. Meduna, op. 83, T. 25—28) in Starém Kolínu (J. Filip, op. 15, T. 121). Tipološki oris in podobne antične najdbe iz Bobovka pri Kranju je objavil P. Petru, op. 55, 263 ss. sl. 1 in T. 1.

¹⁴⁴ Po J. Filipu, op. 15, 173 sodijo pasovi s takimi členki v posebno skupino (glej primere z Moravske — sl. 50, 4—5, T. 85, 8), ki je deloma sočasna z oppidi. Primeri od tod: K. Miske, op. 15, T. 48: 11—12 (Velemszentvid); J. Meduna, op. 83, T. 35.

¹⁴⁵ J. Filip, op. 15, 244 s., sl. 91, 1—7, sl. 92, 1—3.

¹⁴⁶ Gurinska figurica, nekoliko večja, je v celovškem muzeju. Drugo: Fundberichte aus Österreich 2, 215, sl. 10 (najdba iz selišča na Rainbergu v Salzburgu). J. Filip, prav tam, sl. 91, 4 (Tabor), sl. 92, 1 (Stradonice).

¹⁴⁷ J. Déchelette, op. 36, 811 ss., sl. 568 (tu je poleg merjasca poudarjen pomen še treh drugih živali: konja, ovna in bika). J. Filip, op. 15, 245 omenja osredotoče-

z Brinjeve gore je bil najden v premešani seliščni plasti, zato nam ne daje nobenih kronoloških opor, a tudi ne podatkov o vlogi, ki jo je imel na tej poznolatenski naselbini. Na splošno te najdbe niso posebno številne in razen izgubljene figurice, najdene v prejšnjem stoletju pri gradnji južne železnice na slovenskem Štajerskem, lahko navedemo le oddaljene primerjave.¹⁴⁸

Na prostoru bronastodobne in žarnogrobiščne ter starejše železnodobne naselbine nastala poznolatenska postojanka na Brinjevi gori potrjuje pronicanje Kelto v višinska selišča domačinov, če so bila nameščena še na tako nepristopnih točkah, kot je ta strmi apnenčasti greben. V nasprotju z drugimi tremi naselbinami tu neposredna kontinuiteta naselitve med Ha C in poznolatensko stopnjo D ni dokazana, toda glede na prav tako nejasni položaj na Novinah in drugih »vzhodnonoriških« gradiščih ter vsaj še v 6. stoletje segajočih najdbah bi jo morebiti smeli prav tako domnevati.¹⁴⁹ Za neki pomen te višinske točke govori tudi dejstvo, da je bila Brinjeva gora naseljena v nemanjši meri vso antiko do 4. stoletja, čeprav je v njeni bližini tekla rimska cesta Celeia—Poetovio, ob kateri so nastajala antična naselja v ravnini.¹⁵⁰ S tem nudi v primerjavi s Poštelo in Starim trgom nekoliko drugačno podobo in daje možnosti proučevanja razvoja domače keramike v nepretrganem nadaljevanju.¹⁵¹

Nekaj drugih seliščnih najdb iz 1. stoletja pred n. št. je brez povezave z halštatsko naselitvijo in nam tako dokazuje, da so se Kelti ob prometnih poteh ohranili tudi kot samostojna skupina. Tako je W. Schmid poleg nekaterih poznolatenskih predmetov v grobovih na Forminu ugotovil tudi ostanke treh keltskih stavb. Skupne najdbe poznolatenskih črepinj ter uvožene rimske keramike in tegul sicer puščajo pronicanje rimskih izdelkov pred zasedbo Podravja tudi tu dvomljivo, vendar pa nedvomno še v 1. stoletje segajoči keltski grobovi potrjujejo, da je keltska naselbina tu — na pomolu med Dravo in Pesnico — zares bila.¹⁵² Njen pomen je v antiki postal še večji, ko je bila tod mimo zgrajena rimska cesta za Sirmium in je ob prehodu preko Drave nastala tudi antična postojanka.¹⁵³

nost merjaščeveh upodobitev med 125 in 50 pred n. št., kar se ujema s podobnimi prikazi na novcih.

¹⁴⁸ E. Pratobevera, Die keltischen und römischen Antiken in Steiermark, posebni odtis po članku v Der Aufmerksame (1856), 42. Druga najdišča teh figuric so znana po J. Filipu (op. 15, 512, sl. 91) šele iz Salzburga, Češke in Moravske, madžarske županije Tolna in Bosne.

¹⁴⁹ Tu se sicer pojavlja enaka čolničasta fibula kot na Pošteli (P. Schlosser, Urania 4, 1911, 371, sl. 6) kot tudi fragmenti kozic, ne pa tista halštatska keramika, kot jo imata Poštela in Rifnik. Prav tako tod ni znanih gomil, ki bi z ranokeltskimi predmeti, kot so ovratnica z Libne (glej op. 14) in votla goseničasto narebrena zapesnica s Poštele (v mariborskem muzeju, inv. št. A 1548) dokazovale obstoj naselbine v stopnji Ha D. Proti prekinitvi naselbine bi po drugi strani govorila sicer nemotena kontinuiteta Ha C—D na sosednjih najdiščih. Kronološko razporejanje najdb v veliki meri otežkoča uničena stratigrafija na večini seliščnih prostorov.

¹⁵⁰ Prim. najdbe provincialnih gomil v Zrečah, Jupitrovo svetišče v Križevcu, razvaline antične stavbe pri Slov. Konjicah, »Belo mesto« pri Čadramu id. (Blatt Rogatec, 18, 35, 50, 71).

¹⁵¹ Po novcih je antična naselitve do 4. stoletja izpričana tudi na Pošteli, vendar je tam antičnih najdb mnogo manj.

¹⁵² W. Schmid, op. 17 (ZhVSt), 145.

¹⁵³ S. Pahič, K poteku rimskih cest med Ptujem in Središčem, AV 15—16, 1964—1965, 315.

Najdbe poznolatenske seliščne plasti z grafitno keramiko na področju z okopi utrjene in ob koncu Ha B obdobja verjetno opuščene žarnogrobiščne naselbine v Ormožu v nasprotju s Forminom kažejo etnično čisto keltsko naselitev brez predhodne srednjelatenske stopnje.¹⁵⁴ Med številnimi fragmenti keramike sta ohranjeni tudi dve obnovljeni posodi T. 13: 2—3, ki sodita med značilne poznolatenske najdbe. Konični lonec z ozkim vratom in dvema rebroma T. 13: 2 se po obliki trupa približuje žari T. 14: 5 iz Skorbe, stekleničasti vrat pa jo uvršča med tipe poznolatenske keramike, ki smo jo omenili že pri obravnavanju Poštele.¹⁵⁵ Grafitni lonec T. 13: 3 je prav tako splošna poznolatenska vrsta posod, da lahko tu navedemo le najbližje primerjave. Kot višje na severu in vzhodu je grafitna keramika tudi v jugovzhodnih Alpah (razen forminskega lončka T. 12: 8, če res izvira iz grobov?) bila razširjena po poznolatenskih naselbinah, vendar se zdi, da so bile v predrimski dobi Vače njeno najjužnejše najdišče. Tako je bila poleg že obravnavanih naselbin ugotovljena še na Rifniku, že v zvezi z rimsko naselitvijo pa tudi v Ptujju in Celju.¹⁵⁶ Prav ohranitev tega tipa posod v rani antiki pa nas opozarja k previdnosti v datiranju, kadar nimamo opravka z zanesljivimi najdiščnimi okoliščinami.

V Ormožu je bila najdena tudi fibula nauheimskega tipa T. 13: 1, ki postavlja to verjetno bolj kratkotrajno keltsko postojanko skupno s keramiko v sredino in drugo polovico 1. stoletja. Tudi pri tej najdbi gre za keltski predmet, ki je bil razširjen od Francije do Karpatske kotline, čeprav je v soseščini Podravja sicer redka najdba.¹⁵⁷ V nasprotju z večino teh tipov je imela ormoška fibula najbrž predrto nogo, kar bi ji v primeri z drugimi poznolatenskimi fibulami z nogo v obliki okvira dajalo mlajši značaj.¹⁵⁸ S to fibulo in keramiko nam nudi Ormož za sedaj v Podravju najprepričljivejše najdbe poznolatenske stopnje, ki kot čisti keltski izdelek na tem mestu nimajo povezav niti z halštatsko dediščino te pokrajine niti z ranoantičnim lončarstvom.¹⁵⁹

¹⁵⁴ Neobjavljene najdbe so v ptujskem muzeju. Latenska keramika je bila odkrita v Ormožu na dveh krajih: na severnem robu velike sonde na vrtovih za osrednjim trgov in na vzhodni nasipi v severnem delu mesta (B. Perc, K stratigrafiji žarnogrobiščne naselbine v Ormožu, AV 13—14, 1962—1963, 377).

¹⁵⁵ Glej op. 105.

¹⁵⁶ Rifnik: F. Starè, Predzgodovinsko grobišče na Rifniku pri Celju, AV 2, 1951, 191 s., T. 6: 4 (W. Schmid, op. 17 (Südsteiermark), 12 omenja železno srednjelatensko fibulo iz rifniških grobov). Vače: W. Schmid, Vače — predzgodovinska naselbina, GMDS 20, 1959, 109. O najdbah te vrste keramike iz južne Slovenije ni podatkov, najdbe iz severne Bosne pa kažejo, da je bila razširjena tudi v tej smeri (Z. Marič, op. 1, 79, T. 5: 13). Najdbe v Ptujju in Celju prihajajo na dan pomešane z antičnim gradivom.

¹⁵⁷ J. Filip, op. 15, 114 s., s podatki in literaturo, od katere mi zlasti Wernerjeva obravnava Die Nauheimer Fibel, Jahrbuch RGZM 2, 1955, 170 ss., ni bila pristopna.

¹⁵⁸ Prim. podobno fibulo iz sedanje Vzhodne Nemčije pri Ebert, Reallexikon 3, 299, T. 107, g (Körchow, Mecklenburg-Schwerin).

¹⁵⁹ Za naselitev Ormoža je zanimivo, da so na obsežnem prostoru z okopi zavarovane Ha B naselbine doslej odkrite keltske najdbe prav skromne, čeprav bi na nepoškodovanih mestih lahko nudile več podatkov. Če se smemo opreti na dejstvo, da niti pri dosedanjih gradnjah mesta Ormoža niti pri raziskovanjih Ha B naselbine na istem prostoru doslej ni bilo odkritih antičnih naselbinskih najdb, je videti, da se je (še neodkrita) rimska postojanka CURTA namestila podobno kot na Forminu poleg keltskega selišča, rimska cesta pa se mu je izrazito izognila (S. Pahič, op. 155, pril. 3).

Najdbe železnega noža, bronaste zapestnice in keltskih novcev v Ptujju in na Hajdini dopuščajo domnevo, da bi keltsko postojanko smeli pričakovati tudi na tem pomembnem prehodu preko Drave, saj se nanj navezujejo tudi grobne najdbe iz Brstja in Skorbe. Kaj več o njej lahko odkrije le srečno naključje, saj je vse področje obakraj Drave v veliki meri tudi stratigrafsko popolnoma izpremenila gradbena dejavnost poznejše Poetovije. Za keltsko naselitev tega mesta pa bi govorile keltske ostaline med rimskimi najdbami, čeprav za vse ni nujno, da imajo izključno ozko ptujsko poreklo.¹⁶⁰

Splošno podobo keltske naselitve v poznolatenski dobi dopolnjujejo še najdbe novcev. V Podravju ni zakladnih najdb, raztreseni novci pa kažejo prometne in trgovske poti ob Dravi in Muri, ob južnem Pohorju v celjsko in slovenjegraško kotlino ter na morebiti že pred antiko uporabljani prehod čez Plač na mursko ravnico.¹⁶¹ Po tipih pripadajo večinoma novcem noriškega kova iz celjske kotline, v manjši meri pa vzhodnim vplivom: bojskim zlatim kovom, velemskemu tipu iz severovzhodne in djurdjevačkemu tipu iz jugozahodne Panonije.¹⁶² Najdbe novcev s svoje strani potrjujejo, da je bilo Podravje v latenskem obdobju le bolj prehodno ozemlje, ki so mu šele Rimljani v vzhodnem delu ustvarili lastno središče. Razprostranjenost novcev zunaj prometnih dolin seveda ni vselej vezana na Kelte, temveč dokazuje tudi širjenje njihovih stikov z domačim prebivalstvom v notranjosti pokrajine.

V halštatski materialni kulturi, ki se je v nekaterih keramičnih oblikah ponekod ohranila do antike in ima tod etnično podlago v temeljni plasti domačega življa, se je torej keltska ustvarjalnost pojavila sprva kot trgovski vpliv v soseščini živčih keltskih priseljencev. Po taki dvojnosti naselitve so se ti stiki ob koncu 2. stoletja, zlasti pa v 1. stoletju, spremenili v kulturno povezavo, ki kaže na aktivnost Keltov že po tem, da jih lahko ugotavljamo na višinskih halštatskih naselbinah in ne na ravninskih keltskih postojankah. Živahno keltsko gospodarsko in kulturno pronicanje v novo okolje je ustvarilo mešan značaj poznejših najdb na takih najdiščih, ki je ena izmed značilnosti te lokalne »vzhodnonoriške kulture«.¹⁶³ K njenemu

¹⁶⁰ Prim. k temu ugotovitve I. Mikl-Curk, Keltski sledovi v duhovni in materialni kulturi antičnega Poetovija, na drugem mestu.

¹⁶¹ Kot zakladno najdbo bi lahko presojali le keltske novce iz Varaždina (Blatt Ptuj, 72), ki leži na ravninskih pristopih k Dravskemu polju, obe drugi najbližji zakladni najdbi iz Lemberga in Dobrne-Retij pa sta bili spravljeni na odročnih krajih. Edino zakladno najdbo na tem področju bi lahko predstavljali le zlatniki iz Slomov, vendar iz Ferkovih zapiskov ni mogoče ugotoviti, če so bili zares keltski. Del novcev, ki so sedaj vsi izgubljeni (?), je Ferk sicer odkupil od Pollaka, vendar iz zapiskov o kupčiji lahko povzemamo le, da je šlo za 19 zlatnikov, in sicer 6 velikih in 8 majhnih novcev iz rumenega zlata (Gelbgold) ter 2 velika in 3 majhne novce iz belega zlata (Weissgold) (Ferien-Tagebuch 1902—1903, 24 — v Joanneju v Gradcu).

¹⁶² Ker sta te najdbe že upoštevala in obravnavala v svojih pregledih R. Paulsen in K. Pink (op. 3), naj tu zadostujejo le posplošene navedbe.

¹⁶³ W. Schmid, Archäologische Forschungen in Steiermark 1926—1927, Blätter für Heimatkunde 5, 1927, 82 s., ugotavlja za Riegersburg in Fötzberg, v BIHK 8, 1930, 80, pa še za Ring pri Hartbergu poleg poznahalštatske keramike povsod le zelo redke črepinje »poznolatenske keramike z glavničastim okrasom«. Latenske najdbe so bile odkrite tudi na Frauenbergu (W. Modrijan, Funde und Fundstätten in Steiermark, Mitteilungen der österr. Arbeitsgemeinschaft für Ur- und Früh-

področju, ki obsega predvsem osrednjo in vzhodno avstrijsko Štajersko, lahko prištevamo tudi Podravje, s tem bi že od poprej obstoječa meja kulturnih področij po apneniških grebenih od Konjiške gore preko Boča do Maclja tudi v tej dobi ohranila svoj pomen. Evropska univerzalnost splošne keltske kulture je sicer segala preko takih lokalnih mej, a je v njihovih okvirih le dobivala posebna obeležja, kot so na primer bila ugotovljena v keramiki tipa Goričica na Koroškem in v zvrsteh keltskih žar ob Dravi in Muri. V poznolatenški dobi je uveljavljanje grafitne keramike te posebnosti sicer spet poenotilo, k temu pa se je pridružilo še keltsko železarstvo, vendar so se izoblikovale nove regionalne skupine, tokrat že na podlagi lastnega družbenega razvoja. Te dobivajo svoj novi izraz tudi v kovanju novcev, ki daje sedaj večji pomen Koroški in Celjski kotlini, Podravje in Pomurje pa ostajata bolj ob strani.¹⁶⁴

Delež Keltov in njihovo uveljavljanje v procesu etničnega spajanja z domačim prebivalstvom je arheološko ugotovljiv predvsem v uvajanju novih civilizacijskih dobrin, kot jih kaže na primer uvedba lončarskega kolovrata in nova tehnika v železarstvu, v naših krajih pa še novci kot izraz denarne trgovine. Keltski kulturni vpliv med domačini nam prihaja pred oči najbolj šele v antičnem obdobju s kultu in osebnimi imeni, a tudi v drugih pojavih, med katerimi pa vloga domačih predkeltskih plemen tudi ni bila samo pasivna, kar se je — gledano z rimskimi očmi — kazalo v razvoju pojmov Tavriski — Noriki. V političnem razvoju zadnjega stoletja pred n. št. je tako tudi Podravje pripadalo »noriškemu kraljestvu«, dokler ga ni rimska vojaško-upravna delitev osvojenih področij razdelila na dvoje.¹⁶⁵

Seznam najdišč

Seznam obsega le tiste — po abecednem redu naštete — kraje, odkoder so preverjene keltske ali s Kelti zvezane poznolatenške najdbe ohranjene ali je o njih kaj poročano. V tem smislu so torej tu naštete le točke, kjer so se Kelti naselili ali kjer posamezni keltski predmeti izpričujejo njihov vpliv. Podatki so zbrani po razpoložljivi literaturi, pri tem pa to ali ono ni bilo navedeno, če obstoji resen

geschichte 10, 1959, 10), ne pa na Burgstallu (W. Schmid, prav tam, 85). »Zadržani odnos do latenske kulture« bi si pri tem lahko razložili tudi s šibkimi vplivi večinoma le ob Dravi in Muri naseljenih Keltov, saj se nam tod (na Frauenbergu stvari še niso dovolj raziskane) kažejo poznokeltske najdbe v precej večji meri.

¹⁶⁴ W. Modrijan, op. 150, 71 ss., domneva, da se je halštatsko središče Štajerske iz Burgstalla v času »vzhodnonoriške kulture« prestavilo na Frauenberg nad Lipniškim poljem, in vidi na področju te kulture dozdevno »kneževino«, ki je kot del »noriškega kraljestva« ostala pretežno ilirska do rimskega časa. Odsotnost novcev lastnega kova bi res kazala, da niti Frauenberg (keltski grobovi v Hartu in Rohru so vzhodno od Mure) niti Poštela po prihodu Keltov nista postali lokalni središči. Tako (keltsko) središče pa v primeri s Celjsko kotlino in Koroško najbrž ni nastalo nikjer ob Muri, čeprav je tod na primer nasproti pokrajini ob Savinji precej več grobnih in seliščnih najdb.

¹⁶⁵ Ta razmejitvev provinc Norika in Panonije, ki je tu imela svoj vzrok v izločitvi Poetovije kot vojaške postojanke iz Norika, je povsem neprirodno prerezala vzhodno Podravje, medtem ko je njen potek proti severu morebiti boljje ustrežal geografski omejitvi pokrajine Bojev. Tak postopek bi nam bil tudi dokaz, da se Rimljanom v Podravju ni bilo treba ozirati na nobeno lokalno skupino in da v Celjski kotlini mogoče ravno zaradi nje niso priključili celotnega poteka ceste Emona—Savaria k Panoniji.

dvom, da bi bilo keltsko ali pa so podatki napačni (tako npr. Starše — Sv. Janž niso naštete, ker sta obe v Blatt Rogatec, 29 omenjeni zapestnici antični).

Na tablah je prikazano v glavnem vse gradivo, ki je bilo v tem času v muzejih ohranjeno ali dostopno. Ob tej priliki se moram zahvaliti vodstvu ptujskega muzeja, ki je v ta namen dalo najdbe širokogrudno na razpolago. Iz predkeltskih naselbin Poštele, Novin, Brinjeve gore in Starega trga so deloma objavljeni le najznačilnejši predmeti, pri drugih pa je opozorjeno na ilustracije v obstoječi literaturi, dokler ne bodo objavljeni posebej z drugim gradivom iz teh najdišč. Seznam literature ob najdiščih ima namen opozoriti le na pomembnejše objave. Številke najdišč v seznamu so istovetne s številkami na karti v prilogi.

1. Brinjeva gora pri Zrečah

Ozek do 700 m dolg apnenčast greben z nadmorsko višino 623 in relativno višino 220 m, ki ima strmo severovzhodno steno, je bil na položni površini vrha naseljen večinoma nepretrgano od rane bronaste dobe do pozne antike. Izkopavanja v letih 1953—1963 (S. Pahič, Pokrajinski muzej, Maribor) so dala tudi fragmente poznolatenške, deloma grafitne keramike in nekaj kovinskih najdb iz istega časa. Gradivo je v mariborskem muzeju.

1. Železen nož z odebeljenim konkavnim hrbtom in pravokotno zapognjenim okroglim držajem. D. 26,5, š. rezila do 4, deb. do 0,4 cm. Inv. št. A 3138. T. 17: 3.

2. Železen nož z odebeljenim konkavnim hrbtom in trakastim ročajem, ki ima repat zaključek zasukan v obroček. D. 27,5, š. rezila do 4, deb. do 0,4, š. držaja 2 in d. držaja 10,5 cm. Inv. št. A 3443. T. 17: 4.

3. Stilizirana bronasta figurica merjasca s ploščatim zadkom in rilcem, ki sta okrašena z vdolbenimi črticami. Le levo oko označeno z jamico, ušesa stilizirana. D. 3,4, v. do 1,7, š. do 2 cm. Inv. št. A 3210. T. 17: 6.

4. Fragment železne verige s 4—5 cm dolgimi osmičastimi členki iz sploščene žice. D. fragmenta 12 cm. Inv. št. A 3060. T. 17: 2.

Lit.: Kratka obvestila v dnevnem tisku (Ljudska pravica 6. 8. 1955; Slovenski poročevalec 25. 8. 1957; Delo 27. 8. 1961) in Varstvu spomenikov 5, 1955 — 9, 1965. S. Pahič, Brinjeva gora (1960).

1a. Bresternica pri Mariboru

V gramoznici tik nad Dravo pri današnjem motelu so leta 1842 našli črepinje žar in kovinske predmete, ki so bili nekaj časa shranjeni v gradu Viltuš ter so pozneje izginili, a po Puffovem opisu očitno sodijo h keltskim najdbam: »železen nož, skoro kot kosa oblikovan, skupno z držajem 1' dolg (= bojni nož, d. ca. 31 cm); še daljša konica droga za zastavo z obojestranskim rezilom (= sulična ost); odlomljen, zelo širok, toda zelo ploščat meč, približno 2' dolg (= meč, d. ca. 62 cm); kosi prsne plošče nekega oklepa (= ščitna grba); štirje železni obroči s premerom 1 1/2'' (= obročki verige za pripenjanje meča, d. ca. 4,5 cm); 3'' dolga bronasta sponka (= fibula, d. ca. 7,5 cm) itd.« (R. G. Puff, Marburg in Steiermark 1, 1847, 192). Število grobov ni znano. Prim. še: A. Muchar, Geschichte des Herzogthums Steiermark 2, 1845, 343 ter F. Pichler, Text zur Archaeologischen Karte von Steiermark (1879), 53. — Ni vrisano na karti!

2. Brstje pri Ptujju

Na njivah severno od vasi so delavci leta 1959 pri širjenju gramoznice na parc. 115, k. o. Brstje, naleteli na keltske predmete iz žganih grobov, od katerih sta dva meča izginila, nekaj kovinskih predmetov pa je bilo oddanih ptujskemu muzeju. Ti so baje ležali na enem mestu 1,5 m globoko, le oba steklena prstana naj bi bila najdena nedaleč stran. Pri poznejšem podaljševanju gramoznice proti severu je bil pri naknadnih ogledih v profilu vzhodne stene opažen še en žgani grob (brez pridevkov?), približno 250 m od tod pa je bilo ob rogozniški cesti že poprej odkrito antično plano grobišče.

V ptujskem muzeju so tile predmeti:

1. Bronasta srednjelatenska fibula s profiliranim repom, ki je v obliki plašča spojen z locnom in po jagodah narebren. Peresovina ima po štiri navoje. D. 7, 7, v. 3 cm. Inv. št. 30785. T. 1: 7.
2. Deloma fragmentiran bronast pas iz večinoma 3 cm širokih obročkov in vmesnih paličastih členkov, od katerih so prvi štirje pri kavljju v sredini razširjeni v $1,2 \times 2$ cm velike, z emajlom obložene ploščice, prvi štirje na drugi strani pa imajo namesto teh členkov z vrezanimi motivi in emajlno oblogo okrašene podolgovate plošče. En konec se zaključuje v stiliziranem kavljju, drugi ima troje vazastih obeskov. Enak kavelj na tretjem obesku je bil namenjen za spenjanje. D. pasu ca. 125 cm. Inv. št. 30786. T. 1: 1.
3. Masivna bronasta zapetnica z gumbastim izrastkom na enem koncu. Pr. do 8,4, deb. 1,2 cm. Inv. št. 30787. T. 1: 2.
4. Fragment na obeh straneh odlomljenega železnega meča z rombično odeljenim rezilom. D. še 41, š. rezila do 4,2 cm. Inv. št. 30788. T. 1: 3.
5. Fragment na obeh straneh odlomljene železne sulične osti s širokim listom in poudarjenim rebrom. D. še 16, š. lista še 5 cm. Inv. št. 30789. T. 1: 8.
6. Fragment obročka in paličastega članka bronastega pasu. Pr. obročka ca. 4 cm. Inv. št. 30790. T. 1: 6.
7. Moder steklen prstan polovalnega preseka, pr. 2,5, debelina 0,2—0,5 cm. Inv. št. 30791. T. 1: 5.
8. Dva fragmenta enakega prstana. Inv. št. 30792. T. 1: 4.
9. Sferičen železen gumb z ostanki trna. Pr. 3—3,5, dolžina trna še 1,5 cm. Inv. št. 30793. T. 1: 9.

Lit.: Varstvo spomenikov 7, 1960, 527.

3. Formin pri Gorišnici

Keltsko in antično plano grobišče na njivah tik ob rimski cesti Poetovio—Mursa jugovzhodno od vasi. Zgani in skeletni grobovi so bili odkriti pri širjenju Kolaričeve gramoznice na parc. 74, k. o. Formin, v letih 1955—1959, vendar so bili pri tem delu uničeni. Velik del najdb je preko Miklove zbirke v Gorišnici do leta 1940 prišel v ptujski muzej, posamezne najdbe pa so bile odkrite tudi pozneje. Nekaj preostalih najdb v Miklovi zbirki je leta 1965 odkupil tudi mariborski muzej. Najdbe iz izkopavanj W. Schmida, ki je leta 1941 odkril še nekaj grobov in mesto sežiga, so sedaj neznano kje.

V ptujskem muzeju so tile predmeti (povzeto po Smodiču, s popravki in dopolnitvami):

1. Železen meč z ostanki nožnice. d. 81,5, š. do 4,2, deb. do 0,6 cm. Rezilo zaobljeno zaključeno, 15 cm dolg trn za držaj ima sedaj odlomljen glavič. Nožnica na zunanji strani okrašena s spiralo (Smodič, r. 1, 1b), znotraj pa ima kljukico za pritrditev verige in spodaj vezalno zapon. Inv. št. 30943. T. 2: 1 a b. (Smodič 1/1—1c).
2. Fragmentiran železen meč, d. še 46, š. do 4,7, deb. do 0,6 cm. Spodnja polovica manjka, 15 cm dolg trn ima glavič. K meču sodi vrhnji del nožnice T. 4: 1, ki ima »v volutah stiliziran rastlinski ornament«. Inv. št. 3896. T. 2: 2 (Smodič 1/2, sl. 1).
3. Fragmentiran železen meč, d. še 61, š. do 4,5, deb. do 0,6 cm. Konica manjka, 15 cm dolg trn ima sploščen glavič. Ohranjeni so deli nožnice s kljukico na notranji strani T. 4: 9. Inv. št. 30944. T. 2: 3 (Smodič 1/3).
4. Fragmentiran železen meč, d. še 60, š. do 4,6, deb. do 0,5 cm. Konica prepognjenega spodnjega dela odlomljena, trn le deloma ohranjen. Inv. št. 30945. T. 2: 4 (Smodič 1/4).
5. Na sredi prepognjen železen meč, d. 91, š. do 4, deb. do 0,6 cm. Rezilo oblo zaključeno, 15 cm dolg trn ima odlomljen vrh. Med fragmenti nožnice je tudi gornji rob s kljukico T. 4: 4. Inv. št. 30946. T. 2: 6 (Smodič 1/5).

6. Na sredi prepognjen železen meč, d. še 70, š. do 5,3, deb. do 0,7 cm. Rezilo koničasto, trn odlomljen. Inv. št. 30947. T. 2: 7 (Smodič 1/6).

7. V obliki črke S ukrivljen železen meč, d. 88, š. do 4, deb. do 0,7 cm. Konica odlomljena, trn ima fragmentiran glavič. Ohranjeni fragmenti nožnice. Inv. št. 3809. T. 3: 3 (Smodič 1/7).

8. V klobčič prepognjen železen meč, d. 98, š. do 5, deb. do 0,6 cm. Rezilo koničasto, trn ima glavič, pod njim je strma zvončasta prestrežna ploščica. Ohranjeni fragmenti nožnice. Inv. št. 3811. T. 3: 2 (Smodič 2/1—1a).

9. Dvakrat prepognjen fragmentiran železen meč, d. prvotno 84, š. do 6, debelina do 0,6 cm. Konec rezila odlomljen, 12 cm dolg trn ima klobučast glavič, prehod v rezilo je stopničasto oblikovan. Med fragmenti nožnice je tudi gornji zunanji zaključek, okrašen z »mehurčastimi krogi« T. 4: 2. Inv. št. 30948. T. 3: 4 (Smodič 2/2, sl. 2).

10. Trikrat prepognjen železen meč, d. 84, š. do 4, deb. do 0,7 cm. Rezilo stopničasto prehaja v 15,5 cm dolg trn z glavičem. Ohranjeni fragmenti nožnice so imeli kljukico in vezalne zapone. Inv. št. 30949. T. 3: 1 (Smodič 2/3).

11. V spiralo ukrivljen fragmentiran železen meč, d. prvotno 86, š. do 5, debelina do 0,7 cm. Konec rezila odlomljen, nad stopničastim prehodom je 12 cm dolg trn s klobučastim glavičem. Med fragmenti nožnice tudi zaključek s kljukico T. 4: 6. Inv. št. 3804. T. 3: 6 (Smodič 2/4).

12. Dvakrat prepognjen železen meč, d. 81, š. do 5,5, deb. do 0,6 cm. Rezilo ima ostro konico in stopničasto prehaja v 12 cm dolg trn s fragmentiranim glavičem. Pod trnom je sploščena zvončasta prestrežna ploščica. Med fragmenti nožnice sta gornja dela, kjer je znotraj okrašena kljukica, na zunanji strani pa »stiliziran in nesimetričen rastlinski ornament« (T. 4: 3, 5). Na spodnjem koncu nožnice sta ohranjena vezalna zapon in okrašen okvir T. 4: 7. Inv. št. 30950. T. 3: 5 (Smodič 2/5—5c, sl. 3).

13. Železna veriga za pripenjanje meča, d. 56, š. do 1,5 cm. Prelomljena na tri kose. Členki so sploščeni in imajo na eni strani vtolčene jamice. Na enem koncu 1,8 cm širok obroček na drugem kavelj z glavico. Inv. št. 30951. T. 5: 1 (Smodič sl. 4/1).

14. Podobna močnejša železna veriga, d. 53, š. do 2,3 cm. Deloma še gibljiva. Na enem koncu 2,8 cm širok obroček, na drugem kavelj z okrašeno glavico. Inv. št. 3796. T. 5: 2 (Smodič sl. 4/2).

15. Železna veriga iz osmičasto zavrtih členkov, d. 50, deb. do 1,4 cm. Deloma še gibljiva. Na enem koncu 4,7 cm širok obroček, na drugem kavelj z glavico. Inv. št. 30952. T. 5: 3 (Smodič sl. 4/3).

16. Podobna fragmentirana železna veriga, d. še 55, deb. 1 cm. Prelomljena na dva kosa. Vrhnji obroček manjka, kavelj ima sploščeno glavico. Inv. št. 30953. T. 5: 4 (Smodič sl. 4/4).

17. Podobna fragmentirana železna veriga, d. še 56, deb. do 1,5 cm. Prelomljena na tri kose. Gornji zaključek ima 2,3 cm širok obroček, kavelj je deloma odlomljen. Inv. št. 30954. T. 6: 5 (Smodič sl. 4/5).

18. Podobna fragmentirana železna veriga, d. še 66, deb. do 1,4 cm. Prelomljena na štiri kose. Gornji zaključek manjka, kavelj ima glavico. Inv. št. 30955. T. 6: 11 (Smodič sl. 4/6).

19. Kratka železna verižica iz zvitih členkov z drobnima obročkoma na koncih. D. 9, deb. 1 cm. Inv. št. 30956. T. 6: 1 (Smodič sl. 4/7a).

20. Podobna verižica, d. 9, deb. 1,5 cm. Pr. obročkov 3 oziroma 2 cm. Inventarna št. 30957. T. 6: 2 (Smodič sl. 4/7b).

21. Podobna verižica, d. 8, deb. 1,2 cm. Na koncih drobna obročka. Inventarna št. 30958. T. 6: 3 (Smodič sl. 4/7c).

22. Podobna verižica, d. 8, deb. 1,5 cm. Na koncih drobna obročka. Inventarna št. 30959. T. 6: 4 (Smodič sl. 4/7č).

23. Polovica podobne verižice s 5 cm širokim obročkom, še 6,5 cm dolga. Inv. št. 30960. T. 6: 9 (Smodič sl. 4/7d).

24. Fragmenti daljših železnih verig s ploščatimi (T. 6: 6) in zvitimi (T. 6: 10) členki ter fragmenti kratkih verižic z drobnim (T. 6: 7) in širšim (T. 6: 8) obročkom. Inv. št. 30961.

25. Železna sulična ost z ozkim, okrušenim in pred konico odlomljenim listom. D. 39, š. lista do 5, d. tulca 7 cm. Inv. št. 31012. T. 7: 1 (Smodič 3/1).

26. Železna sulična ost z ozkim listom. D. 42,5, š. lista do 6, d. tulca 7 cm. Ob robu tulca dve črti in luknjica. Inv. št. 30962. T. 7: 2 (Smodič 3/2).

27. Železna sulična ost z ozkim listom. D. 35, š. lista do 4, d. tulca 7,5 cm. Na tulcu dve črti in luknjica. Inv. št. 3805. T. 7: 3 (Smodič 3/3).

28. Na dvojce prelomljena železna sulična ost z ozkim listom. D. skupno 27, d. tulca 8 cm. Na tulcu globoka proga z dvema luknjicama. Inv. št. 3797. T. 7: 6 (Smodič 3/4).

29. Železna sulična ost z ozkim, nekoliko ukrivljenim listom. D. 28, š. lista do 4,5, d. tulca 8 cm. Inv. št. 3799. T. 7: 5 (Smodič 3/5).

30. Železna sulična ost z ozkim listom. D. 27, š. lista do 4,3, d. tulca 7,5 cm. Inv. št. 3798. T. 7: 7 (Smodič 3/6).

31. Železna sulična ost s prepognjenim ozkim listom. D. 39, š. lista do 6, dolžina tulca 5,7 cm. Inv. št. 30963. T. 7: 8 (Smodič 3/7).

32. Železna sulična ost z ozkim listom. D. 25, š. lista do 4, d. tulca 6 cm. Inv. št. 3800. T. 7: 9 (Smodič 3/8).

33. Železna sulična ost s širokim, večinoma okrušenim listom. D. še 32, š. lista do 10, d. tulca 6,3 cm. Inv. št. 30964. T. 7: 10 (Smodič 3/9).

34. Stožčast železen okov za sulico, d. 7, pr. 2,5 cm. Inv. št. 3805. T. 8: 13 (Smodič 3/10, sl. 5).

35. Podoben okov, d. 3, pr. 2,5 cm. Na fragmentiranem spodnjem delu še ohranjen en žebliček. Inv. št. 30965. T. 8: 12 (Smodič 3/11, sl. 5).

36. Železna puščična ost z okrahanim listom. D. še 9, š. lista do 2,5, d. tulca 2 cm. Inv. št. 30966. T. 8: 9 (Smodič 3/12).

37. Fragmentirana železna puščična ost. Konica rezila in tulec odlomljena. D. še 7,5, š. lista do 2,5 cm. Inv. št. 30967. T. 8: 8 (Smodič 3/13).

38. Fragmentirana podobna ost brez tulca in z odlomljeno konico. D. še 5,3, š. lista do 3 cm. Inv. št. 30968. T. 8: 6 (Smodič 3/14). Podoben fragment, d. 5,8, š. 2,4 cm, neinventariziran — T. 8: 7.

39. Železen udarni nož z odebeljenim ravnim hrbtom, d. 40, š. rezila do 7,5, d. držaja 6,5, deb. do 1,2 cm. Inv. št. 3808. T. 8: 1 (Smodič 3/15, sl. 5).

40. Železna britev s kratkim držajem, ki ima na koncu obroček. Rezilo okrahan, konica odlomljena. D. še 17,5, š. do 5,5, deb. do 0,3 cm. Inv. št. 3802. T. 8: 4 (Smodič 3/16, sl. 5).

41. Fragmentirana podobna britev z enakim držajem. Polovica rezila s konico manjka. D. še 12,5, š. do 5,5, deb. do 0,3 cm. Inv. št. 30969. T. 8: 3 (Smodič 3/17, sl. 5).

42. Ukrivljen železen nožič z vozlasto odebelitvijo na odlomljenem držaju. D. še 11,5, š. do 1,7 cm. Inv. št. 30970. T. 8: 5 (Smodič 4/18).

43. Fragmentirana železna ščitna grba s pravokotno vzboklino in trapezastima stranicama. Po sredini prelomljena, ena od stranic manjka. Prvotna d. 35, š. sredine 10, stranic do 14, v. neznana, deb. 0,2 cm. Na ohranjeni stranici je žebelj s ploščato glavico. Na spodnji strani (znotraj ščita) je bil trakast železni okov z gobasto razširjenima zaključkoma, ki je deloma ohranjen. Inv. št. 3810. T. 9: 3 (Smodič 3/19, sl. 5).

44. Fragmentirana podobna ščitna grba. Ena stranica manjka, druga je deloma odlomljena in ima luknjico za žebelj. D. še 17, š. do 11,5, v. ca. 4—5, debelina 0,3 cm. Inv. št. 3807. T. 9: 2 (Smodič 3/20, sl. 5).

45. Podobna ščitna grba, prelomljena na tri dele in okrušena, srednji del je počen in zviti. Na eni stranici ohranjen žebelj s ploščato glavico. D. 30, š. sredine 10, stranic do 13, v. neznana, deb. 0,2 cm. Inv. št. 3801. T. 9: 1 (Smodič 3/21, sl. 5).

46. Ročaj iz železne pločevine z grebenom po sredini. Okrajka sta profilirana in imata luknjico za želja. D. 15, š. do 6, v. 5,5, deb. 0,1 cm. Inv. št. 30971. T. 9: 4 (Smodič 4/1, sl. 5).

47. Trije členki velikega skledičastega bronastega obročka, prelomljeni na tri kose. Pr. skledic do 4,8 cm. Na eni izmed njih je gumbast podaljšek za spe-njanje. Inv. št. 30972. T. 16: 4 (Smodič 4/2).

48. Več fragmentiranih skledic podobnega večjega obroča, močno deformiranih. Pr. približno do 8 cm. Inv. št. 30973. T. 16: 5.

49. Železna zapestnica^a iz dvakrat zvite 4 mm debele železne žice. Na njej je obešenih vrsta 1,5 in 0,8 cm širokih železnih obročkov. Pr. 8,5 cm. Inv. št. 30974. T. 15: 7 (Smodič 4/3).

50. Na pet kosov prelomljena fragmentirana votla železna zapestnica, na eni strani tanjša. Pr. 10, deb. 1—1,4 cm. Inv. št. 30975. T. 15: 13 (Smodič 4/4).

51. Na pet kosov prelomljena in fragmentirana zapestnica iz bronaste žice, ki ima na eni strani tri navzven trikrat narebrenne vozle. Pr. 8, deb. 0,4 cm. Inventarna št. 30976. T. 15: 10 (Smodič 4/6).

52. Fragment zapestnice iz železne žice s presegajočima se prepletjenima koncema. Pr. ca. 6, deb. 0,2 cm. Inv. št. 30977. T. 15: 8 (Smodič 4/5).

53. Železen prstan iz dvakrat zvite 4 mm debele žice, pr. 2,5 cm. Inv. št. 30978. T. 15: 9 (Smodič 4/7).

54. Profilirana bronasta pasna spona, sestavljena iz obročka in kavlja z glavico. D. 4, š. 3, deb. 0,5 cm. Inv. št. 30979. T. 15: 11 (Smodič 4/8).

55. Železna fibula iz okrogle žice. Rep od žlebaste noge do jagode na locnu odlomljen, peresovina ima štiri navoje z notranjo prečko. D. 12, v. 2,2, deb. žice 0,3 cm. Inv. št. 30980. T. 10: 1 (Smodič 4/9).

56. Podobna železna fibula. Na repu je dvojce jagod, tretja je na stičišču z locnom. Del noge manjka, peresovina ima štiri navoje in notranjo prečko. D. 14, v. 2, deb. žice 0,3 cm. Inv. št. 30981. T. 10: 2 (Smodič 4/10).

57. Podobna železna fibula. Na repu večja jagoda, zaključek čvrsto spojen z locnom. Konica igle manjka, peresovina ima šest navojev z zunanjo prečko. D. 12, v. 2,5, deb. 0,3 cm. Inv. št. 30982. T. 10: 3 (Smodič 4/11).

58. Podobna železna fibula. Žlebasta noga je okrašena z zarezi, na repu je večja jagoda, priključek k locnu manjka. Peresovina ima štiri navoje z zunanjo prečko. D. 11, v. 2, deb. 0,3 cm. Inv. št. 30985. T. 10: 4 (Smodič 4/12).

59. Podobna železna fibula. Na repu drobna jagoda, druga večja na stičišču z locnom manjka. Peresovina je imela štiri navoje z zunanjo prečko. Iгла ni ohranjena. D. 10,5, v. 2, deb. 0,3 cm. Inv. št. 30984. T. 10: 5 (Smodič 4/13).

60. Fragmentirana podobna železna fibula. Ohranjen del locna z ostanki dveh jagod na stičišču in repu. Peresovina ima štiri navoje z notranjo prečko. D. še 8,6, v. neznana, deb. 0,3 cm. Inv. št. 30985. T. 10: 8 (Smodič 4/14).

61. Fragmentirana podobna železna fibula. Ohranjen odebeljen locen z ostanki jagode na stičišču in del igle. Peresovina ima štiri navoje z zunanjo prečko. D. še 9,8, v. 2,2, deb. do 0,7 cm. Inv. št. 30986. T. 10: 7 (Smodič 4/15).

62. Fragmentirana podobna železna fibula. Ohranjen del locna z jagodo na stičišču z repom. Peresovina je imela štiri navoje z zunanjo prečko. D. še 9, v. neznana, deb. 0,4 cm. Inv. št. 30987. T. 10: 9 (Smodič 4/16).

63. Fragmentirana podobna železna fibula. Ohranjen del locna s peresovino in del repa z ostanki jagode na stičišču z locnom. Peresovina je imela osem navojev z zunanjo prečko. D. še 13,7, v. neznana, deb. 0,3 cm. Inv. št. 30988. T. 10: 6 (Smodič 4/17).

64. Fragmentirana podobna železna fibula. Ohranjen lok z ostanki peresovine in noge, ki ima odlomljen večji del repa. Peresovina je imela štiri navoje z notranjo prečko. D. 11,8, v. ca. 2, deb. 0,3 cm. Inv. št. 30989. T. 11: 5 (Smodič 4/18).

65. Fragmentirana podobna železna fibula. Ohranjen je del locna z ostanki repa ter noge, ki je okrašena s prečnimi zarezi. Na repu je s krožci okrašena jagoda in trije členki do stičišča z locnom. D. še 8,4, v. neznana, deb. 0,4 cm. Inv. št. 30890. T. 10: 13 (Smodič 4/19).

66. Fragmentirana podobna železna fibula. Ohranjen je del locna z začetki repa, ki ima še drobno jagodo. Peresovina ima štiri navoje z notranjo prečko in ostanki igle. D. še 8,5, v. ca. 3, deb. do 0,6 cm. Inv. št. 30891. T. 10: 14 (Smodič 4/19 del).

67. Podobna železna fibula. Konica igle in rep odlomljena, na locnu sledovi jagode na stičišču z repom. Peresovina ima štiri navoje z zunanjo prečko. D. še 13, v. 2,5, deb. 0,4 cm. Inv. št. 3825. T. 11: 1 (Smodič 4/20).

68. Fragmentirana železna fibula z dvema kroglicama na repu in stičišču z locnom. Iгла in del noge manjka. Peresovina je imela štiri navoje z zunanjo prečko. D. še 13, v. 2,5, deb. 0,4 cm. Inv. št. 30992. T. 11: 2 (Smodič 4/21).

69. Prelomljena in fragmentirana podobna železna fibula. Ohranjeni so del locna s peresovino in rep z diskasto jagodo. Peresovina je imela štiri navoje z zunanjo prečko. D. še 12, v. ca. 2, deb. 0,3—0,7 cm. Inv. št. 30993. T. 11: 4 (Smodič 4/22).

70. Fragmentirana železna fibula z dvema kroglicama na repu in stičišču z locnom. Del locna z ного in repom manjka. Peresovina ima štiri navoje z zunanjo prečko. D. še 9,5, v. ca. 3, pr. kroglic do 2,3, deb. 0,4 cm. Inv. št. 30994. T. 11: 3 (Smodič 4/23).

71. Fragmentirana železna fibula z vodoravnima ploščicama na locnu in repu (?). V sredini ploščic luknjici. Drugo razen dela repa manjka. D. še 10,5, š. ploščic 2,6 cm. Inv. št. 30995. T. 10: 10 (Smodič 1/8).

72. Fragmentirana bronasta fibula z do 0,7 cm debelim locnom, na katerem so tri narebrenе jagode. V eni izmed njih je spojen ostanek repa s podobno jagodo. Noga in del repa manjkata, igla je nekoliko ukrivljena. Peresovina ima štiri navoje z zunanjo prečko. D. še 7, v. ca. 2,5 cm. Inv. št. 30996. T. 11: 12 (Smodič 4/24).

73. Fragmentirana bronasta fibula z do 1 cm debelim locnom. Del igle, noga in rep manjkajo. Na stičišču repa z locnom je bila jagoda v obliki obroča. Peresovina ima štiri navoje z zunanjo prečko. D. še 7,5, v. ca. 3,5 cm. Inv. št. 30997. T. 11: 13 (Smodič 4/25).

74. Bronasta fibula iz 2 mm debele žice. Na repu, ki se v jagodi oprijemlje locna, je 1,5 cm širok, vodoraven, iz dveh zavojev tanke žice spleten obroček, v katerem je 7 iz žic napravljenih bradavičic. Peresovina ima štiri navoje z zunanjo prečko. D. 6, v. 1,8 cm. Inv. št. 30998. T. 11: 8 (Smodič sl. 6).

75. Podobna bronasta fibula. Rep se oprijemlje locna bolj v sredini. Del noge in repa manjka. D. še 5,5, v. 1,6, deb. 0,2 cm. Inv. št. 30999. T. 11: 9 (Smodič 4/26, sl. 7).

76. Bronasta fibula iz preproste 2 mm debele žice. Zaključek noge in morebitni rep nista ohranjena. Peresovina ima štiri navoje z okrog locna uvito prečko. D. še 4,7, v. 1,4 cm. Inv. št. 31000. T. 11: 10 (Smodič 4/27).

77. Fragmentirana podobna bronasta fibula. Ohranjen je del ploščatega locna, igla ter peresovina s štirimi navoji in zunanjo prečko. D. še 4,5, v. 1,7, deb. 0,2 cm. Inv. št. 31001. T. 11: 11 (Smodič 4/28).

78. Svetlosiva bikonična žara z izvihanim robom nad oblim vratom. Dno je vbočeno, na ramenu so sledovi plitkega žlebiča. V. 19,5, o. 27, u. 16, d. 11,2 cm. Inv. št. 31002. T. 12: 1 (Smodič 5/1).

79. Siva žara s stlačenim trupom in nizkim cilindričnim vratom, ki ima izvihan rob. Na ramenu so tri vzporedne plitve črte. Dno rahlo ubočeno. V. 16, o. 22,2, u. 12,5, d. 9,5 cm. Inv. št. 3822. T. 12: 5 (Smodič 5/2).

80. Temnosiva vitka bikonična žara z izvihanim robom. Med obodom in robom so štirje plitvi žlebiči, niže pa žlebasti sledovi vrtenja. Dno je vbočeno in ima prstanast rob. V. 19,5, o. 17,5, u. 11,7, d. 8,2 cm. Inv. št. 3821. T. 12: 2 (Smodič 5/3, sl. 8).

81. Črnkasta vitka bikonična žara z izvihanim robom. Na ramenu sta dve žlebičasti črti. Rahlo odebeljeno dno je ravno. V. 18, o. 17, u. in d. 9,5 cm. Inv. št. 3819. T. 12: 4 (Smodič 5/4, sl. 8).

82. Majhna sivorjava žara s stlačenim trupom in koničnim vratom, ki ima izvihan rob. Na prehodu vratu v rame sta dve žlebičasti črti. Dno ravno. V. 8,2, o. 14, u. 9,8, d. 8 cm. Inv. št. 3820. T. 12: 5 (Smodič 5/5, sl. 8).

83. Fragmentirana sivorjava trebušasta žara z odbitim gornjim delom. Na ramenu so tri žlebastе črte. Dno le v sredini rahlo ubočeno. V. še 13, o. 20,4, d. 10,5 cm. Inv. št. 31003. T. 12: 6 (Smodič 5/6).

84. Črna trebušasta skleda z izvihanim robom nad zoženim gornjim delom. Dno je ubočeno in ima prstanast rob. Na steni nad dnom sta dve žlebičasti črti. V. 8,6, u. 17,8, d. 4,8 cm. Inv. št. 3818. T. 12: 7 (Smodič 5/7).

85. Razlomljena podobna črna skleda s koničnim trupom in izvihanim robom nad zoženim vratom. Dno ravno. V. 11,5, u. 21, d. 10 cm. Inv. št. 31004. T. 12: 9 (Smodič 5/8).

Po letu 1939 je prišlo v ptujski muzej še nekaj novih najdb s Formina, med katerimi pripadajo latenski dobi:

86. Železna fibula iz odebeljene žice, fragmentirana. Ohranjen je locen z obročkasto jagodo na stičišču s preostanki repa in peresovina, ki ima štiri navoje z zunanjo prečko. D. še 9,7, v. ca. 2,5, deb. do 0,5 cm. Inv. št. 31005. T. 11: 6.

87. Podobna železna fibula, Na locnu so ostanki jagode na stičišču z repom, ki skupno z delom noge in iglo manjka. Peresovina je imela štiri navoje z zunanjo prečko. D. še 12,5, v. ca. 2,5, deb. do 0,5 cm. Inv. št. 31006. T. 11: 7.

88. Fragmentirana podobna železna fibula. Ohranjen je del locna s polovico peresovine, ki je imela osem navojev in zunanjo prečko. Prelomljeni ostanki repa so z jagodo spojeni z locnom. D. še 14,7, v. neznana, deb. do 0,5 cm. Inv. št. 31011. T. 10: 12.

89. Pet fragmentov podobnih železnih fibul, od katerih so ohranjeni le deli locna in peresovine z zunanjimi prečkami. D. 5—12, deb. do 0,5 cm. Neinventarizirano. T. 10: 11.

90. Železna sulična ost z ozkim listom. Konica odlomljena, list rombično odebeljen, na tulcu vodoravna črta z luknjicama. D. še 29, š. do 4,3, d. tulca 10 cm. Inv. št. 3831. T. 7: 4.

91. Železna sulična ost z ozkim okrhanim listom, ojačenim z do 1 cm debelim rebrom, rahlo zvita. D. 47, š. lista do 3,5, d. tulca 9 cm. Inv. št. 10509. T. 7: 11 (Varstvo 8, 1962, 266, T. 7: 8).

92. Prelomljene železne škarje. Odebeljeni hrbet rezil rahlo ukrivljen, trakasti držaj oblo zapognjen. D. 24, š. rezil do 2,4, deb. do 0,4 cm. Inv. št. 10510. T. 8: 10 (Varstvo, prav tam, T. 7: 9).

Leta 1963 je mariborski muzej kupil tele predmete:

93. Železen meč, d. 97, š. do 4,3, deb. do 0,6 cm. Dvakrat prepognjen. Rezilo zoženo in oblo zaključeno, 17,5 cm dolgi trn je od rezila ločen s strmo zvončasto prestrežno ploščico in ima na koncu glavič. Razlomljena nožnica je pretežno ohranjena. Na notranji strani ima kljukico, na zunanji pa ob robu stiliziran okras in po ostali površini vžigosane skupine drobnih črtic (T. 4: 8). Inv. št. A 2654—2655. T. 3: 7.

94. Železna ščitna grba z ovalno vzboklino in trapezastima krajcema, od katerih je eden fragmentiran. Prvotna d. ca. 40, š. vzbokline 11,7, krajcev do 24, v. 4,4, deb. 0,2 cm. Inv. št. A 2656. T. 9: 5.

95. Železna sulična ost z ozkim listom, ki je močno okrušen. D. 44,2, š. do 2,3, d. tulca 22,5 cm. Inv. št. A 2657. T. 7: 12.

96. Železen udarni nož, pri konici zapognjen. Ročaj je ukrivljen in ima v sredini in na koncu jagodasta obročka. D. prvotno 43, sedaj 32, š. rezila do 5,6, deb. do 0,9 cm. Inv. št. A 2658. T. 8: 2.

97. Železne škarje, od katerih sta ohranjeni le obe fragmentirani rezili in pri enem držaj do srednjega zavoja. D. ca. 23, š. rezil do 2,2, d. rezil 12 cm. Inv. št. A 2659. T. 8: 11.

98. Fragment obroča iz na videz »spletene« železne žice. Pr. do 11, deb. do 1,3 cm. Inv. št. A 2260. T. 15: 12.

99. Grafitni lonček z ravnim dnom, koničnim trupom in odebeljenim robom nad zoženim grlom. Po ostenju je okrašen z navpičnimi »metličastimi« žlebiči do 0,7 cm nad dnom. V. 6, o. in u. 9, d. 6,8 cm. Inv. št. A 2650. T. 12: 8.

Lit.: A. Smodič, ČZN 35, 1940, 2 ss.; W. Schmid, ZhVSt 36, 1943, 145 ss.; Varstvo spomenikov 8, 1962, 235 s.

4. Gomila (Jiršovci) pri Ptujju

»Od tod baje keltski novci. Sporočilo doc. dr. R. Paulsena iz Erlangena.« Morebiti so s tem mišljeni nepreverjeni novci s Slomov (glej spodaj!). Drugih podatkov o tej morebitni najdbi ni.

Lit.: Blatt Rogatec, 23.

5. *Hajdina pri Ptuj*

Neznano kje najden keltski srebrnik, tip s prestastim ušesom (po Pinku). A.: glava na desno, trovrstni diadem. R.: korakajoči konj na levo. P. 23 mm. Bil poprej v Ptuj v Winklerjevi lasti, sedaj neznano kje.

Lit.: L. v. Ebengreuth, MZK 5, 1906, 192, št. 13. Blatt Ptuj, 30.

6. *Legen pri Slovenjem Gradcu*

Neznano kje najden keltski srebrnik velemskega tipa. A.: glava na desno, ostro razčesani lasje, dvovrstni diadem in biserni rob, za glavo znak K. R.: dva konja na levo: veliki in mali nad njim. Pr. 27 mm, z luknjico. Sedaj v celjskem muzeju, inv. št. 1.

Lit.: L. v. Ebengreuth, MZK 5, 1906, 191, št. 9, T. 2, f 2. K. Pink, Diss. Pann. 2/15, 1939, 145.

7. *Maribor (Melje)*

V vinogradu nad Meljem je bil pred letom 1852 najden »debel srebrnik z izrazito moško glavo in večkratnim diademom ter neobrzdanim konjem na reverzu« (tip s prestastim ušesom po Pinku). Po Puffovih zapiskih (rokopis št. 602 v graškem deželnem arhivu) bi naj bil to tretji keltski novc, najden med 1840 in 1850 v vinogradih med Malečnikom in Kamnico. Sedaj neznano kje.

Lit.: MhVSt 4, 1853, 256. F. Pichler, Repertorium der steir. Münzkunde 1 (1865), 156, op. 5.

8. *Maribor (Pobrežje)*

Na nekdanjem Spodnjem Pobrežju je bil nekje odkrit keltski žgani grob, z mečem in sulično ostjo, ki ju je F. Ferk leta 1901 pridobil od učitelja Ledineka in poklonil ptujskemu muzeju, odkoder sta po letu 1945 prišla v mariborski muzej.

1. Železen meč, d. 77,5, š. do 5, deb. do 0,6 cm. Nekdaj prepognjen čez pol, pozneje izravnani. Rezilo se končuje v ostri konici, na drugi strani pa prehaja v 12 cm dolg trn za ročaj z glavičkom na koncu. Inv. št. A 1621. T. 13: 4 (Skrabar T. 3: 7).

2. Železna sulična ost s širokim listom, d. 43,5, š. lista do 9, d. tulca 8,5 cm. Nekdaj prepognjena čez pol, pozneje izravnana. Inv. št. A 1622. T. 13: 5 (Skrabar T. 3: 8).

Lit.: V. Skrabar, Starinar 1, 1923, 147 s., W. Schmid, Südsteiermark, 12.

9. *Markovci pri Ptuj*

Leta 1908 so na njeni pri Markovcih našli keltski zlatnik tipa mavrične skledice (školjni stater?). A.: polmesečno rebro z vdolbino. R.: vzbočena in neizoblikovana površina. Pr. 11,5 mm. Sedaj v ptujskem muzeju, inv. št. 1929.

Lit.: Tagespost (Graz) 5. 7. 1908. Blatt Ptuj, 20. A. Smodič, ČZN 35, 1940, 22, 24, W. Schmid, ZhVSt 36, 1943, 149.

10. *Novine-Bubenberg pri Šentilju*

S polkrožnim nasipom v gradišče utrjeni severni zaključek 350 m visokega grebena 100 m nad mursko ravnico med Šentiljem in Špiljem je bil naseljen v železni in rani antični dobi. Med gradivom iz prvih izkopavanj v letih 1936—1937

(W. Schmid in F. Baš) so bili odkriti tudi fragmenti poznolatske keramike, nekaj železnih predmetov poznolatskega ali ranorimskega porekla in keltski srebrnik velemskega tipa. Najdbe so v muzejih v Gradcu in Mariboru, tu inventarna št. A 2661—2680 (objavljene v istem zvezku AV: S. Pahič, Železnodobne najdbe v Slovenskih gorah, 103 ss.).

Lit.: glej opombo 13!

11. *Ormož*

Znotraj okopov žarnogrobiščne naselbine na prostoru sedanjega mestnega jedra so bile na dveh mestih odkrite tudi poznolatske najdbe: v sondi iz leta 1956 (za osrednjim trgom) poleg črepij grafične keramike bronasta fibula in v sondi iz leta 1962 (znotraj severnega okopa) poleg številnih črepij tudi dva poznolatska lonca. Najdbe so v ptujskem muzeju, med njimi je najpomembnejše:

1. Bronasta fibula nauheimskega tipa. Sploščeni locen je neokrašen, ploščata noga pa deloma odlomljena. Peresovina ima štiri navoje. D. 5,5, v. 1,2, š. locna do 0,7 cm. Inv. št. 4007. T. 13: 1.

2. Siv lonc sodčaste oblike z ozkim vratom, na katerem so tri gladka rebra. Dno ravno. V. 31, o. 23,5, u. 7,2, d. 11,5 cm. Inv. št. 30413. T. 13: 2.

3. Črnkastostiv koničen lonc (iz porodne peščene glin), ki ima na širokem ustju profiliran rob. Stene so okrašene z gostimi poševno se križajočimi žlebiči. V. 22, u. 25, d. 16 cm. Inv. št. 30414. T. 13: 3.

Lit.: Poleg omemb v dnevnem tisku še Varstvo 7, 1960, 280, 290, 326; 9, 1965. B. Perc, Ptujski zbornik 2, 1962, 202 ss. ter AV 13—14, 1962—1963, 375 ss.

12. *Plač pri Zgornji Kungoti*

Na Plačkem vrhu je bil neznano kdaj najden keltski zlatnik tipa školjni stater, ki je sedaj neznano kje.

Lit.: W. Schmid, Südsteiermark, 13. R. Paulsen, Die Münzprägungen der Boier, 122. K. Pink, Arch. Austriaca 6, 1950, 51 in Beiheft 4, 1960, 51.

13. *Pleterje pri Lovrencu na Dravskem polju*

V graškem Joanneju sta poleg antičnih najdb iz tega kraja tudi dva keltska predmeta, ki sta bila pridobljena leta 1889:

1. Fragmentiran železen meč, d. še 48, š. do 4,8, deb. do 0,6 cm. Okruženo plosko rezilo je proti konici odlomljeno. Inv. št. 1388. T. 13: 8.

2. Železen udarni nož z rahlo ukrivljenim rezilom in zapognjenim držajem, ki ima na koncu gumb. D. 31,5, š. do 3,9 cm. Inv. št. 1441. T. 13: 7.

Lit.: Jahresberichte des Joanneum 78 za 1889, 53.

14. *Poštela pri Mariboru*

Na do 547 m visokem, 250 m nad ravnino Dravskega polja se dvigajočem severovzhodnem obronku Pohorja med Radvanjem in Razvanjem je obsežno gradišče z 1 km dolgim nasipom. Naseljeno je bilo v železni dobi in antiki. Med gradivom iz izkopavanj v letih 1910—1917 (P. Schlosser in W. Schmid) so bili odkriti tudi fragmenti poznolatske keramike, bronasta srednjelatska fibula, keltski srebrnik tipa Djurdjevac (po Pinku) ter nekaj drugih kovinskih predmetov, ki bi lahko pripadali poznolatskemu obdobju. Najdbe so v muzejih v Gradcu in Ma-

riboru, tu inv. št. A 4001—4500 in še niso bile v podrobnem objavljene. Za keramiko, med katero so tudi poznolatski fragmenti in posode ter keltski srebrnik, glej P. Schlosser, *Urania* 5, 1912, 273 s., sl. 5—6.

1. Železen udarni nož z odebeljenim oblim hrbtom. Trakast ročaj neznane oblike je odlomljen, prav tako konica rezila. D. še 23,5, š. rezila do 6, deb. do 1,3 cm. Inv. št. A 4001. T. 17: 1.

2. Iz črepinj rekonstruiran grafitni lonec z ravnim dnom, koničnim neokrašenim trupom in profiliranim robom. V. 28,5, o. 54,5, u. 28,5, d. 19 cm. Inv. št. A 4010. T. 17: 5.

Lit.: Poleg številnih omemb sta doslej najizčrpnjši oris dosedanjih izkopavanj podala P. Schlosser, *Urania* 4, 1911, 347 ss., 396 ss., 443 ss. in 5, 1912, 269 ss., ter W. Schmid, *MPK* 2/3, 1915, 232 ss., in *Anzeiger der hist.—phil. Klasse der Akad. der Wiss.*, 55, 1918, 118 s.

15. Ptuj

Na pokopališču pri cerkvi sv. Ozvalda na Ljutomerski cesti je bil okrog leta 1850 najden keltski srebrnik tipa »Filipov stater«, ki ga je hranil v svoji zbirki E. Damisch in je sedaj neznano kje.

Pri kopanju jam za sadno drevje na severnem pobočju Panorame so leta 1938 našli bronasto zapestnico z bradavičastimi izboklinami, na eni strani prelomljeno in obrabljeno. Pr. 6,4, deb. do 0,8 cm. Sedaj v ptujskem muzeju, inv. št. 31007. T. 16: 2 (Smodič, sl. 9). Tam naj bi bili najdeni tudi latenski keramični fragmenti.

V »najbližji ptujski okolici« naj bi bil neznano kdaj najden železen udarni nož, d. 45, š. rezila do 6,3, deb. do 0,8 cm. Rezilo z ravnim hrbtom je okrušeno, kratek rahlo zapognjen držaj ima vozlasto jagodo in obroček na koncu. Sedaj v ptujskem muzeju, inv. št. 3792. T. 15: 6 (Skrabar, T. 3: 9).

Tam je tudi neznano kdaj, a najbrž po letu 1939 »v okolici Ptuj« najden železen meč z odbitima koncema, d. še 73, š. do 4,3, deb. do 0,4 cm. Ravno rezilo, ki je v sredini ploščato odebeljeno, se enakomerno zožuje proti koncu. Inv. št. 3790. T. 2: 5.

Prav tako hrani ptujski muzej nekje v okolici neznano kdaj, a najbrž po letu 1939 najdeno okroglo ščitno grbo, pr. 22, v. 4, š. krajcev 2, deb. do 0,3 cm. Vzboklina in del krajcev so močno fragmentirani. Inv. št. 31008. T. 16: 1.

Lit.: F. Pichler, *Repertorium* 1 (1865), 106. V. Skrabar, *Starinar* 1, 1923, 148. *Blatt Ptuj*, 30. A. Smodič, *ČZN* 35, 1940, 23.

16. Skorba pri Ptuj

Na dvorišču kmeta J. Gorčenka v Skorbi, stara št. 56, stavb. parc. 11, k. o. Skorba, je bil pri kopanju studenca leta 1906 odkrit keltski grob z mečem, sulično ostjo in fragmentirano ščitno grbo. Pri poznejšem kopanju sta bili na isti parceli najdeni še dve posodi: skleda in črepinje večje žare. Najdbe hrani ptujski muzej.

V Skorbi naj bi bila najdena tudi žara, ki jo je leta 1910 mariborskemu muzeju podaril F. Pollack. Na njivi pri osnovni šoli, »na meji med Skorbo in Sp. Hajdino«, pa so leta 1935 izkopali železno sulično ost, ki je sedaj v ptujskem muzeju.

1. Železen meč, d. 87, š. do 3,5, deb. do 0,4 cm. Rezilo oblo zaključeno v konico in ovalnega preseka. Trn za držaj ima odlomljen zaključek, dolg je še 12 cm in ima na prehodu v rezilo strmo zvončasto prestrežno ploščico. Inv. št. 3795. T. 14: 1 (Skrabar, T. 3: 1).

2. Železna sulična ost z ozkim listom, deloma okrušena. D. 33, š. lista do 3,5, d. tulca 6,5 cm. Inv. št. 3794. T. 14: 2 (Skrabar, T. 3: 2).

3. Fragmentirana železna ščitna grba. Deloma ohranjena oba krajca z ostanki osrednje ovalne vzbokline in luknjicama za žebelj. Prvotna d. ca. 36, š. vzbokline ca. 18, krajcev do 27, deb. 0,2 cm. Inv. št. 3795. T. 14: 7 (Skrabar, T. 3: 3).

4. Obnovljena temnosiva bikonična žara z ozkim vratom in izvihanim robom. Na vratu je dvakrat po dvoje vrezanih črt. Dno v sredini vbočeno. V. 32, o. 35,5, u. 16, d. 18 cm. Inv. št. 30009. T. 14: 4 (Skrabar, T. 3: 6).

5. Črnikasta sodčasta žara z ozkim vratom in pošev izvihanim robom. Dno rahlo vbočeno. V. 24,7, o. 24,8, u. 12,5, d. 13,6 cm. V mariborskem muzeju, inventarna št. A 445. T. 14: 5.

6. Temnosiva skleda z zoženim grlom in izvihanim robom. Na ramenu dvoje vrezanih črt, dno vbočeno, s prstanastim robom. V. 10,5, u. 24, d. 8,4 cm. Inventarna št. 30010. T. 14: 6 (Skrabar, T. 3: 4).

7. Fragment podobne sklede z gladkim rebrom v sredini stene. V. ca. 9, u. 30, d. ca. 12 cm. Izgubljen? Glej pri: V. Skrabar, *Starinar* 1, 1923, T. 3: 5.

8. Fragmentirana železna sulična ost z ozkim listom, ki je pri konici odlomljen. D. še 19,5, š. do 4, d. tulca 7,5 cm. Inv. št. 3789. T. 14: 3.

Lit.: V. Skrabar, *Starinar* 1, 1923, 145 ss., T. 3: 1—6. *Blatt Rogatec*, 55 s., z ostalo literaturo. A. Smodič, *ČZN* 35, 1940, 23, T. 5: 15.

17. Slomi pri Polenšaku

Po zapiskih F. Ferka (*Ferien-Tagebuch* 1901—1902, 9 in 1902—1903, 24 — v graškem Joanneju) so bili v Slomih, v gozdu »od Moškajncev proti Polenšaku« neznano kdaj najdeni keltski (?) zlatniki, ležeči prosto v zemlji. Od kmeta najditelja jih je pridobil F. Pollack v Ptuj. Od celotne najdbe 19 zlatnikov (osem velikih in enajst majhnih iz »rumenega in belega zlata«) jih je Ferk osem odkupil. Celotna najdba je danes neznano kje. Keltsko poreklo teh novcev ni dokazano (F. Ferk omenja v poročilu graški hranilnici 23. 5. 1905 le »zlatnike« in dostavlja, da »predstavljajo ti novci strokovnjakom za sedaj numizmatično uganko«).

18. Slovenska Bistrica

Tod naj bi bil neznano kdaj najden keltski zlatnik tipa stater Aleksandra III., ki ga je okrog leta 1900 L. v. Ebengreuth pridobil od župana Stiegerja za graški Joannej. Tam sedaj ni ugotovljiv.

R. Paulsen, *Die Münzprägungen der Boier*, 8, 25.

19. Središče

Pri oranju na njivi pri Središču so neznano kdaj našli dva keltska srebrnika tipa »Filipov stater« (po Pinku), ki sta sedaj v ptujskem muzeju:

1. Veliki Filipov stater, bakreno jedro, posrebren, 25 mm. A.: glava na desno, le biserni diadem (svastika?). R.: dirjajoč konj na levo, nad njim neznan znak, pod njim znak ☐. Inv. št. 1931. L. v. Ebengreuth, *MZK* 1906, 192, št. 11, sl. 11: 5.

2. Veliki Filipov stater, bakreno jedro, posrebren, 22 mm. A.: glava na desno, le biserni diadem. R.: dirjajoč konj na levo, nad njim neznan znak, pod njim ☐, bolj grobe izdelave. Inv. št. 1932.

Lit.: L. v. Ebengreuth, *MZK* 5, 1906, 192, št. 11—12. K. Pink, *Diss. Pann.* 2/15, 143. *Blatt Ptuj*, 67.

20. Stari trg pri Slovenjem Gradcu

V Joanneju v Gradcu je tod najden keltski srebrnik noriškega kova, 27 mm. A.: Apolonova glava na desno, ostro izdelan obraz, lovorov venec, okrog biserni rob. R.: levo dirjajoč konj polnih oblik, jezdec s kopjem v skoraj vodoravni legi, spodaj med dvema črtama ATTA, levo viden del bisernega roba.

Lit.: F. Pichler, *Repertorium* 1 (1865), 170, št. 85. L. v. Ebengreuth, *MZK* 3, 1904, 89 in 5, 1906, 191, št. 9.

Na grajskem griču zahodno nad vasjo in 527 m visokem sosednjem grebenu Puščava, ki leži 110 m nad dolino in sta bila z nasipom utrjena v gradišče, je bila v mlajši železni dobi in rani antiki naselbina. Izkopavanja pred prvo svetovno vojno (H. Winkler) in v letih 1913—1915 (W. Schmid) so dala tudi fragmente poznolatske keramike in nekaj drugih najdb, ki bi lahko pripadale temu obdobju in so sedaj v Joanneju v Gradcu. Med razvalinami stavbe III sta bila odkrita tudi dva poznolatska (?) groba. Razen Schmidove razlage najdb gradivo doslej še ni bilo podrobneje objavljeno.

Lit.: Poleg številnih omemb najizčrpnejši oris pri W. Schmid, MPK 2/4, 1924, 365 ss., in Südsteiermark, 10 s.

21. Stojnci pri Ptuj

Pri kopanju gramoza na parc. 700/1, k. o. Stojnci, kjer stoji sedaj hiša K. Zupaniča v Stojncih št. 157 a, tik severno ob cesti Ptuj—Varaždin, so leta 1937 našli na skeletni keltski grob z železno sulično ostjo, škarjami, dvema zapestnicama, srednjelatsko železno fibulo, nožičem in kamnitim brusnikom. Najdbe so deloma ohranjene v ptujskem muzeju.

1. Železna sulična ost z ozkim listom. Rezilo in tulec okrhana. D. še 36, š. do 5, d. tulca 9 cm. Inv. št. 3785. T. 15: 1 (Smodič 5/9).

2. Na dvoje prelomljene fragmentirane železne škarje. Rezili imata obel, odebeljen hrbet, osrednji del držaja manjka. D. rezil z ostanki držaja še do 8,5, š. do 2,2, cm. Inv. št. 3786. T. 15: 2 (Smodič 5/10).

3. Železna zapestnica iz 7 mm debele sklenjene okrogle žice. Pr. 9 cm. Inventarna št. 30011. T. 15: 5 (Smodič 5/11).

4. Železna zapestnica iz sklenjene 7 mm debele okrogle žice, del odlomljen. Pr. do 7,8 cm. Inv. št. 3787. T. 15: 6 (Smodič 5/12).

5. Brusnik iz skrila, prizmatične oblike. D. 12,5, deb. do 2 cm. Inv. št. 3788. T. 15: 4 (Po Smodiču 5/14).

6. Fragmenti ene ali dveh (?) fibul iz železa. Ohranjeni trije kosi: igla in peresovina s šestimi navoji ter zunanjo prečko, locen z okroglo jagodo na stičišču z repom in del repa z diskasto jagodo. D. celote 11,5, v. ca. 3, deb. do 0,4 cm. Danes neugotovljiva. T. 15: 3 (po Smodiču 5/13).

Lit.: Jutro 22. 7. 1937 (s sliko). A. Smodič, ČZN 53, 1938, 123 in 35, 1940, 22. W. Schmid, ZhVSt 36, 1943.

22. Turški vrh pri Zavrču

Leta 1906 (?) je bil v kraju najden keltski srebrnik, tip s prestastim ušesom (Po Pinku). A.: glava na desno, s trovrstnim diademom. R.: korakajoč konj na levo. Bakreno jedro, posrebren. P. 23 mm. Sedaj v Ptujem muzeju, inv. št. 1930.

Lit.: L. v. Ebengreuth, MZK 5, 1906, 192, št. 14. K. Pink, WPZ 24, 1937, 48. Blatt Ptuj, 72.

23. Zbelovo pri Poljčanah

Tod naj bi bil najden »velik keltski novček«. Drugih podatkov o tej najdbi ni.

Lit.: F. Pichler, Text zur Arch. Karte von Steiermark (1879), 15. Blatt Rogatec, 70.

24. Neznano najdišče

V mariborskem muzeju je bronast obroček s tremi vrstami bradavičastih gumbov, pr. 3,5, deb. 0,4 cm. Poreklo neznano. Inv. št. A 1343. T. 16: 3.

ZUSAMMENFASSUNG

Keltenfunde im slowenischen Drauland

Der Autor gibt einen Abriss der Keltenforschung und eine Würdigung der Keltenfunde im Podravje (Drauland); beigelegt sind ein Verzeichnis der Fundstätten (Karte) und ein Fundkatalog (mit den Taf. 1—17). Dabei betont der Autor die Geringfügigkeit des keltischen Erbguts in dieser Landschaft, welche sieben Fundstätten mit Gräbern (meistens ohne bekannte Grabeinheiten) umfaßt: Brstje, Formin, Bresternica, Pobrežje, Pleterje, Skorba und Stojnci; ferner vier vorkeltische Siedlungen auf Burgstätten mit Spätlatènefunden: Brinjeva gora, Novine-Bubenberg, Poštela, Stari trg; zwei rein keltische Siedlungen in Formin und Ormož, vierzehn Fundorte meist einzelner Keltenmünzen in: Gomila (?), Hajdina, Legen, Maribor, Plač, Markovci, Novine-Bubenberg, Poštela, Ptuj, Slomi (?), Slovenska Bistrica, Središče, Turški vrh, Zbelovo, und etliche Kleinfunde in Ptuj.

Vom genannten Material wurden zunächst Münzen entdeckt (seit der Mitte des 19. Jh.), ebenso seit 1842 (Bresternica) Gräberfunde, darunter der bedeutendste in Formin erst in den Jahren 1935—1939, und zuletzt in Brstje 1960. Die Siedlungsfunde von Poštela, Stari trg, Bubenberg und Formin hat seit 1911 W. Schmid untersucht, auf Brinjeva gora seit 1953 der Autor, und in Ormož seit dem Jahr 1965 B. Perc. Die Funde von diesen Stätten sind in den Museen von Ptuj, Maribor und Graz aufbewahrt.

Bei der Besprechung der Keltenfunde im Drauland stützt sich der Autor auf die bisherigen Einzeldarstellungen und Berichte aus dem Podravje, wobei er wegen der Studien Paulsens und Pinks² die Münzen nicht gesondert behandelt, wohl aber die Feststellungen der einheimischen Autoren W. Schmid,³ V. Skrabar,¹⁰ A. Smodič¹² benutzt und würdigt, vergleichend auch noch die Berichte aus Südslovenien¹² ausgewertet, zusammen mit den Übersichten von K. Zeilinger, H. Müller-Karpe und anderen Autoren für die österreichische Steiermark und Süd-Kärnten.^{12—13} So betont er, daß es außer Einzelgegenständen keine Funde gibt, die eine keltische Besiedlung vor der C-Stufe bezeugen würden.¹⁴ Die Kelten haben sich dort (nach H. Müller-Karpe und W. Schmid) erst gegen Ende des 3. Jh. niedergelassen; ihre Grabstätten gehören in der Hauptsache zur C₂ und die Siedlungsfunde zur D-Stufe.

Die Keltengräber sind mit Ausnahme von Stojnci (und vielleicht eines Teils von Formin) durchaus Brandgräber, und der hohe Prozentsatz von Waffen unterstreicht auch hier die Rolle des Soldatenstandes.^{21—23} Unter den Metallfunden sind 85% Eisengegenstände, was z. B. den Fundstätten Mokronog (83%), in der österreichischen Steiermark (ohne Rohr) und in Süd-Kärnten entspricht (dort ist dieser Anteil 70%, also etwas geringer). Es gibt noch keine Analysen der Zusammensetzung keltischen Eisens im Podravje. Die Schwerter gehören größtenteils zu Filips Gruppe von Schwertern »mit medaillonartigem oder herzförmigem Ortband der Scheide«.³⁶ Einige Scheiden tragen pflanzlichen oder stilisierten Zierat (Taf. 4: 1—3, 9), wie er in ähnlicher Gestalt in Sirmien, Mokronog und Neunkirchen vorkommt.^{40—43} Eine der Forminer Scheiden (Taf. 4: 8) hat die ganze Außenseite verziert mit eingestempelten Strichlein — ein Fall von »Chagrinage«.⁴¹ Die Schwertketten weisen zweierlei Formen auf, solche mit abgeflachten punzierten Gliedern und solche, deren Glieder zu Achtern zusammengebogen sind (Taf. 5—6).^{44—47}

Die Lanzenspitzen sind meistens Schmalblattspitzen, nur selten sehr lang (Taf. 7: 11), und zuweilen weidenblattförmig.^{48—50} Die Schildbuckel sind größten-

teils bandförmig und haben schon trapezförmige Ränder (Taf. 9: 1—3, 5; 14: 7), bloß einer (Taf. 16: 1) ist rund und spätlatènezeitlich.^{51—54} Hiebmesser sind in beiden Varianten vertreten, mit Knopf (Taf. 8: 2; 15: 7), und mit Reif (Taf. 8: 1; 15: 6) auf dem Heft.^{55—59} Zwei Raisemesser (Taf. 8: 4—5) haben Reife am Heft.⁶¹ Die Schere (Taf. 8: 7—8; 15: 2) gehört zum Typ mit schlichtem Griff.^{62—63}

Die Fibeln sind (außer sieben Stücken) eisern (Taf. 10—11), vom gestreckten Typ, mit profiliertem Bügel und Fußabschluß, zuweilen mit zwei größeren Kuglein ausgestattet (Taf. 11: 2—3). Zeitlich würden sie nach Filip größtenteils der 2. Hälfte des 2. Jh. angehören, und ähnliche Funde gibt es in ziemlicher Anzahl in Mokronog, Kärnten und anderswo.^{64—70} Die Bronzefibel von Brstje (Taf. 1: 8) hat reichprofilierten Bügel und Fuß, ähnlich auch zwei Fibeln (Taf. 11: 12—15) aus Formin, welche je zwei runde Reife mit geflochtenen Tutulen aufweisen (Tab. 11, 8—9) und nach Müller-Karpe als »südostalpine tauriskische Besonderheit« gelten.^{71—77} Nur zwei einfache Fibeln (Taf. 11: 10, 11) gehören schon in die D-Stufe.

Die Armbänder sind von verschiedener Gestalt: eiserne aus Volldraht (Taf. 15: 5—6, 12), mehrfach verwundene mit Reiflein (Taf. 15: 7), und Röhrenreife (Taf. 15: 15); bronzene Vollreife mit Knopf (Tab. 1: 2) und feinprofilierte (Taf. 15: 10).^{79—80} Vertreten sind auch Ringe aus nußförmigen Schächchen (Taf. 16: 2—3), eine profilierte Gürtelschnalle (Taf. 15: 11) und zwei blaue Glasringe (Taf. 1: 4—5).^{85—94} Unter den besonderen Metallfunden ist ein Bronzegürtel aus Ringen und kombinierten stabförmigen und flachen Gliedern, die teilweise mit Email ausgelegt sind (Taf. 1: 1), wie sie im übrigen in weiterem europäischem Raum vorkommen.^{85—94} Die zwei Reiflein mit Knöpfchenbesatz (Taf. 16: 4—5) aus der D-Stufe (?) haben mehrere Gegenstücke in Kärnten und in oppida.^{95—97}

Die Keramik ist durchaus auf der Töpferscheibe hergestellt. Die Urnen zeigen in der Hauptsache einheitliche, meist Doppelkegelprofile, sind mit rinnenförmigen Linien verziert und stellen eine örtlich abgewandelte Form dar, die von Filips flaschenförmigen Gefäßen her stammt. Zum Teil sind sie schlank (Taf. 12: 2, 4), zum Teil verbreitert doppelkegelig (Taf. 12: 1; 14: 4) oder mit zusammengedrücktem Rumpf (Taf. 12: 3, 5). Gegenstücke im Nachbargebiet wurden z. T. schon von H. Müller-Karpe und K. Zeilinger festgestellt,¹⁰⁰ z. T. ergänzt diese beiden der Autor, der auch auf scheinbare Hallstätter Einflüsse und auf die Urnenform Taf. 14: 5 als eine mögliche Vorläuferin spätlatènischer Enghalsgefäße hinweist.^{101—105} Auch die Schalen (Taf. 12: 7, 9; 14: 6) gehören ins allgemeine mittellatènische Schema, wie sie auch an benachbarten Fundorten auftreten.^{106—109} Aus dem Spätlatène stammt das Graphittöpfchen Taf. 12: 8 aus Formin, welches dort — falls es wirklich aus einem Grab stammt — die Spätlatènegräber mit den Höhensiedlungen verbinden wurde.¹¹⁰ Trotz ihres Lokalkolorits zeigt die Keltenkeramik des Podravje ausgesprochen allgemeinkeltische Züge, die schon vor der Einwanderung in diese Gegend ausgebildet waren.^{112—123}

Im einzelnen ist es vorderhand noch unklar, welche Gegenstände aus der C₂-Stufe noch ins 1. Jh. reichen, denn wir können verlässlich nur jüngere Typen des Spätlatènes feststellen.^{113—115} Für die Kelteneinwanderung ist bezeichnend, daß sie sich ausschließlich an den Ebenen an Drau und Mur aufhielten und mit der einheimischen Bevölkerung in den Burgstätten offenbar friedliche Beziehungen pflegten; der Autor nimmt an, daß die von W. Schmid vermutete »keltische Eroberung« von Poštela eher durch den Kimberneinfall zu erklären wäre.^{116—117} Der ungenügende Erforschungsstand der späthallstätischen Funde im Podravje erschwert zwar die Feststellung dieser Beziehungen, doch ist klar erkennbar, daß die Kelten dabei

eine tätige Rolle spielten, hat es doch — nach den Funden zu urteilen — Berührungen in den hallstätischen Burgstätten gegeben und nicht in den keltischen Flachlandsiedlungen.^{118—122}

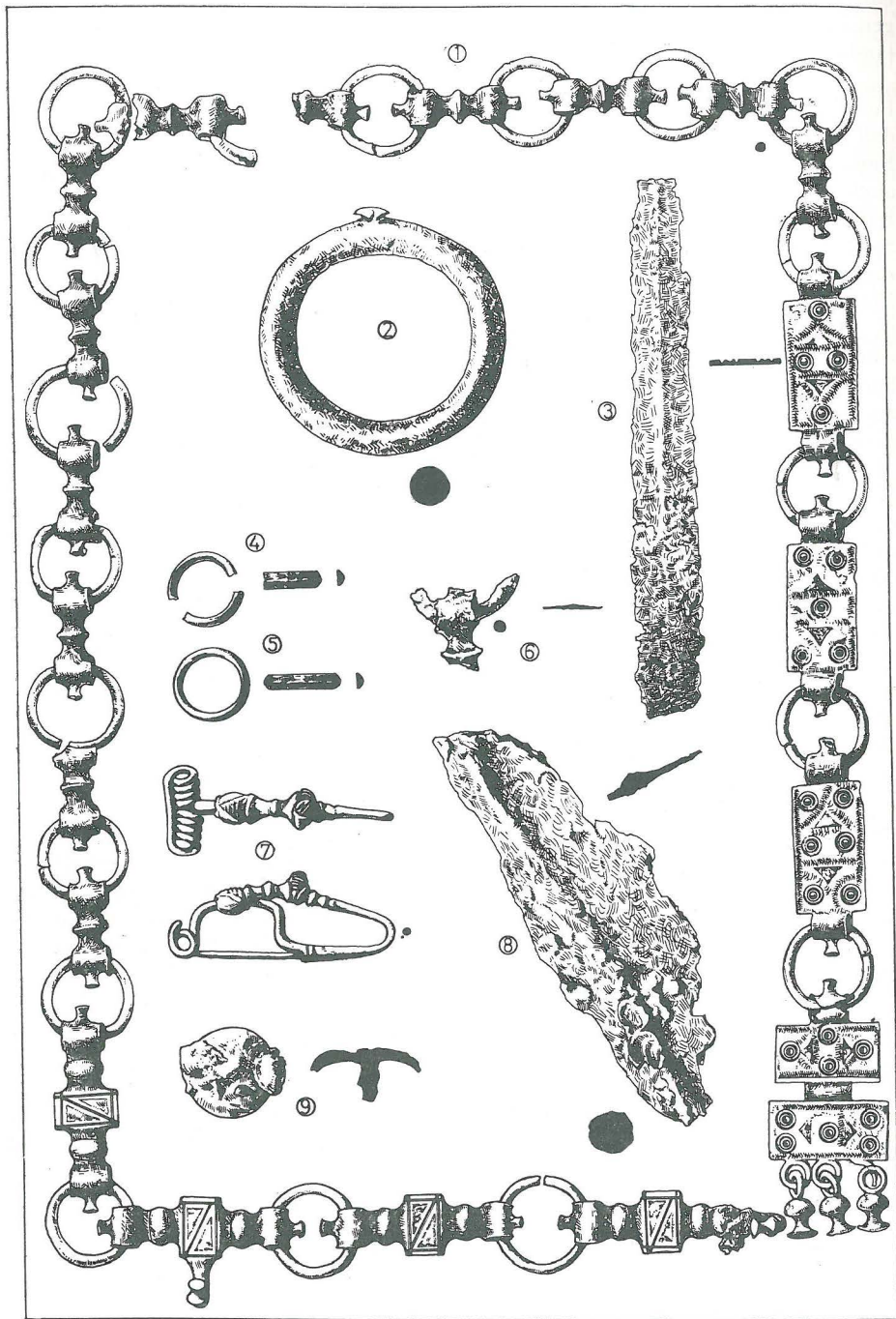
Die Bereinigung dieser Fragen werden erst Einzelanalysen der Funde von Poštela u. a. Burgstätten ermöglichen. Aus den bisherigen Unterlagen geht hervor, daß keltische, auf der Töpferscheibe hergestellte Gefäße in Poštela bereits gegen Ende des 2. Jh. auftraten, und zu jener Zeit oder ein wenig später gelangte dorthin auch die Graphitkeramik (Taf. 17: 2).^{123—126} Für einen stärkeren Kelteneinfluß in Poštela sprechen wohl nicht allein die Einzelfunde — die Eisenfibel aus dem Spätlatène, die Silbermünze, das Messer Taf. 17: 1, und keramische Gegenstände — sondern auch tönerner Feuerböcke mit einem Widderkopf, falls da kein Esteinfluß vorliegt.^{127—128}

Ähnlicherweise gab es in der Burgstadt Novine-Bubenberga, wo die frühhallstätischen Funde auf frühe Besiedlung hinweisen, angesichts der Funde im Mariaborer Museum einen hohen Prozentsatz (26 %) spätlatènischer Keramik und — angesichts der von W. Modrijan veröffentlichten Funde — einen stärkeren Kelteneinfluß.^{130—134} Noch ausgesprochener tritt das in Erscheinung bei der Ansiedlung ob Stari trg bei Slovenj Gradec, bei welcher sich der Autor in der Hauptsache auf W. Schmid's Schlüsse stützt.^{135—140} Nicht geringerer Kelteneinfluß wurde auch in der urgeschichtlichen und antiken Ansiedlung auf Brinjeva gora bei Zreče festgestellt, wo neben den gewöhnlichen spätlatènischen Scherben und Resten von Graphitgefäßen auch einige Metallgegenstände entdeckt worden sind, so ein Bronzebeil Taf. 17: 6, zwei Messer Taf. 17: 4—5, und wahrscheinlich noch ein Kettenfragment Taf. 17: 3.^{141—151} Die Kelteneinflüsse sind also in diesen Ansiedlungen ausgesprochener als in den übrigen Burgstätten der »ostnorischen Kultur« in der österreichischen Steiermark.

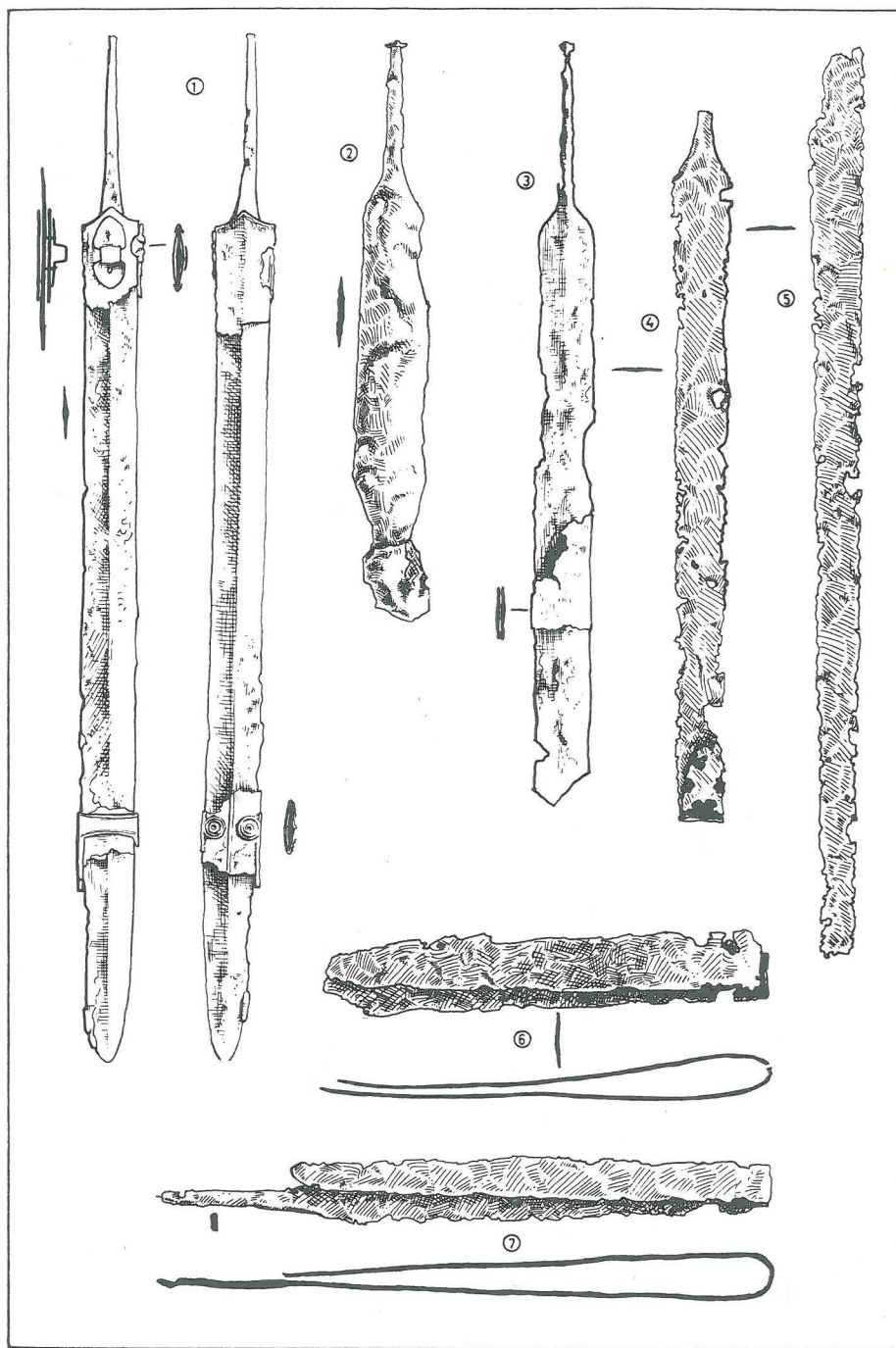
Neben dem Einsickern von Kelten in die hallstätischen Burgstätten haben sich im 1. Jh. auch die keltischen Stellungen in den Ebenen erhalten. Das gilt besonders für Formin, wo W. Schmid mehrfach spätlatènische Bauten festgestellt hat, und wo an der neuen Römerstraße Poetovio — Mursa dann noch eine antike Siedlung emporwuchs.^{152—153} Eine Siedlungsschicht aus dem Spätlatène ohne Zusammenhang mit den älteren hallstätischen und jüngeren antiken Funden ist auch innerhalb der Umwallungen einer aufgelassenen Ha B Ansiedlung in Ormož entdeckt worden. Unter den keramischen Gegenständen sind besonders bezeichnend das enghalsige Gefäß Taf. 13: 2, das wohl von den mittellatènischen Gefäßen des Skorbatyps her stammt (Taf. 14: 5), und auch der rundherum verbreiterte Graphittopf Taf. 13: 3. Während diese beiden Funde die Ormožer Ansiedlung hinaufdatieren, beweist die Fibel des Nauheimer Typs Taf. 15: 1, daß diese Siedlung wahrscheinlich unmittelbar bis zur Antike bestanden hat.^{154—159}

Eine ähnliche Ansiedlung hat es wohl auch in Ptuj beim Drauübergang gegeben, nur haben die antiken Bauwerke ihre Spuren verwischt.¹⁶⁰ Spätere Keltensiedlungen und ihre Berührungen mit der einheimischen hallstätischen Bevölkerung sind auch durch keltische Münzen auf den Ebenen und im Hügelgebiet bezeugt. Da in diesen Münzen verschiedene Einflüsse verschmelzen und keine einheimischen Prägungen vorkommen, scheint das Podravje im Latène eher ein bloßes Durchgangsgebiet gewesen zu sein.^{161—162} Wenngleich dort die Wirkung der Keltisierung stärker war, gehörte das Gebiet dennoch zur »Ostnorischen Kultur« und war ein Bestandteil des »Norischen Königreiches«, bis es durch Roms militärisch-politische Ordnung der Provinzen in zwei Teile getrennt wurde.

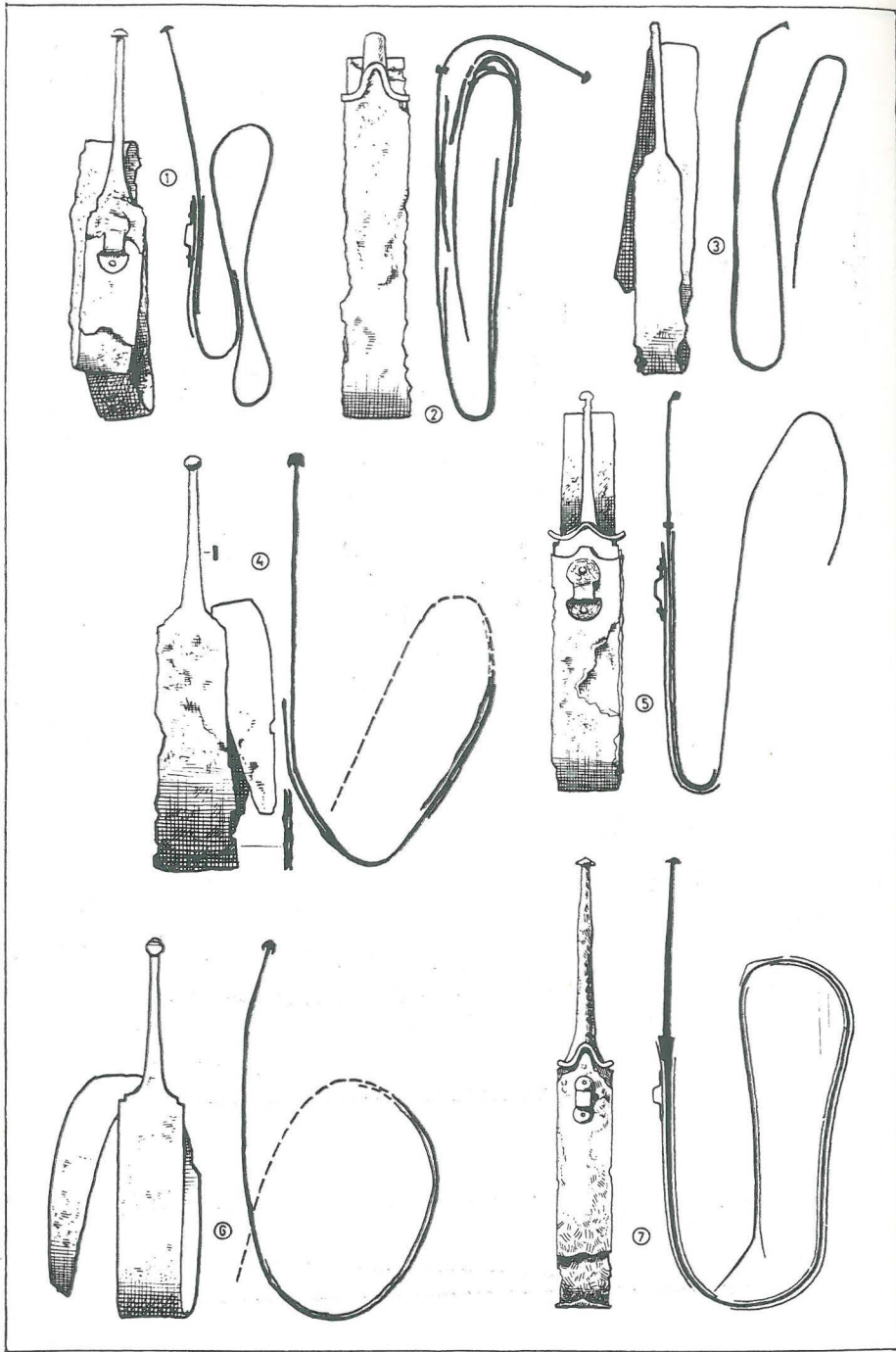

Brstje. 3 = ca. $\frac{1}{5}$, ostalo ca. $\frac{1}{6}$
 Brstje. 3 = ca. $\frac{1}{5}$, übrige ca. $\frac{1}{6}$

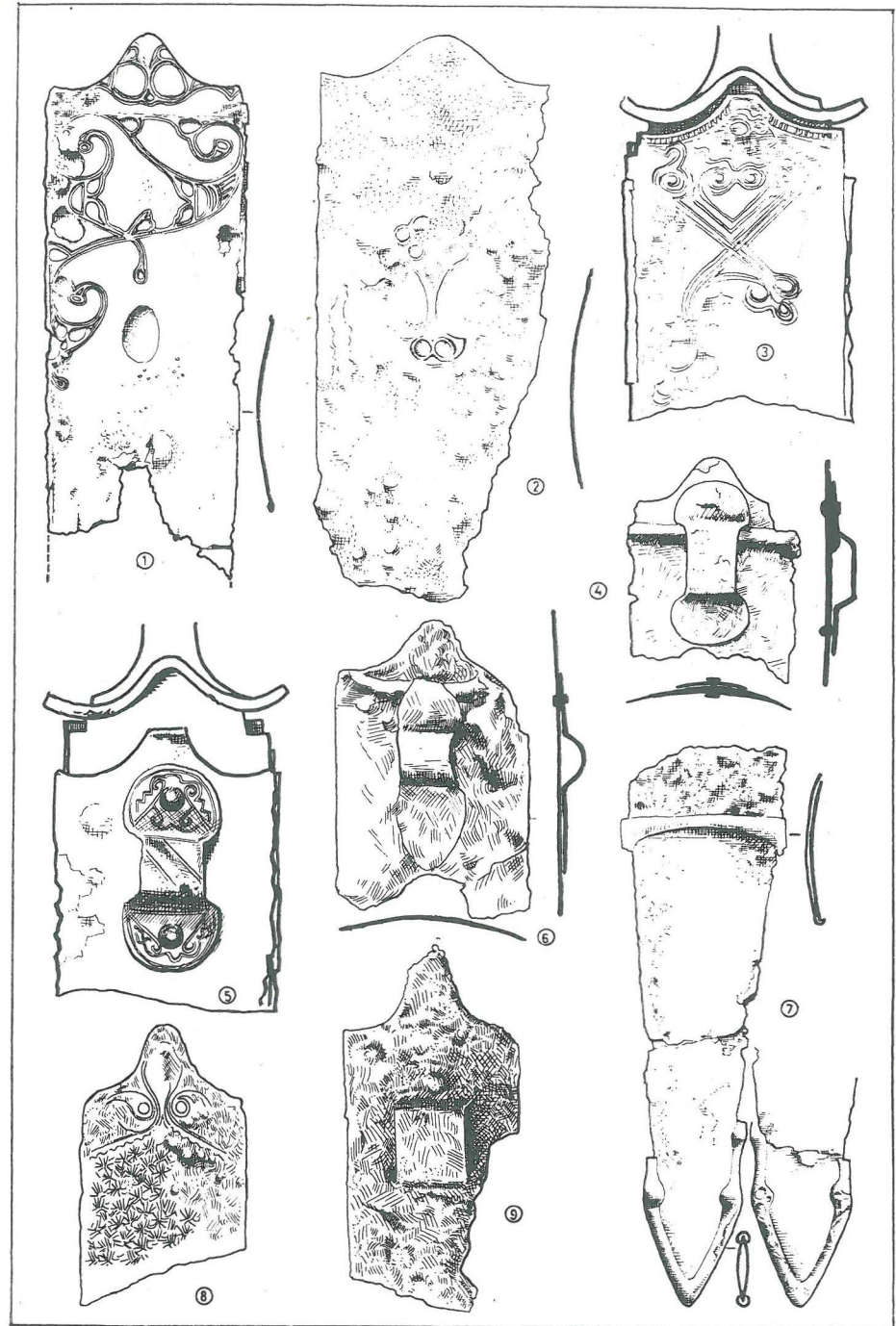

Formin. Vse $\frac{1}{6}$
 Formin. Alles $\frac{1}{6}$

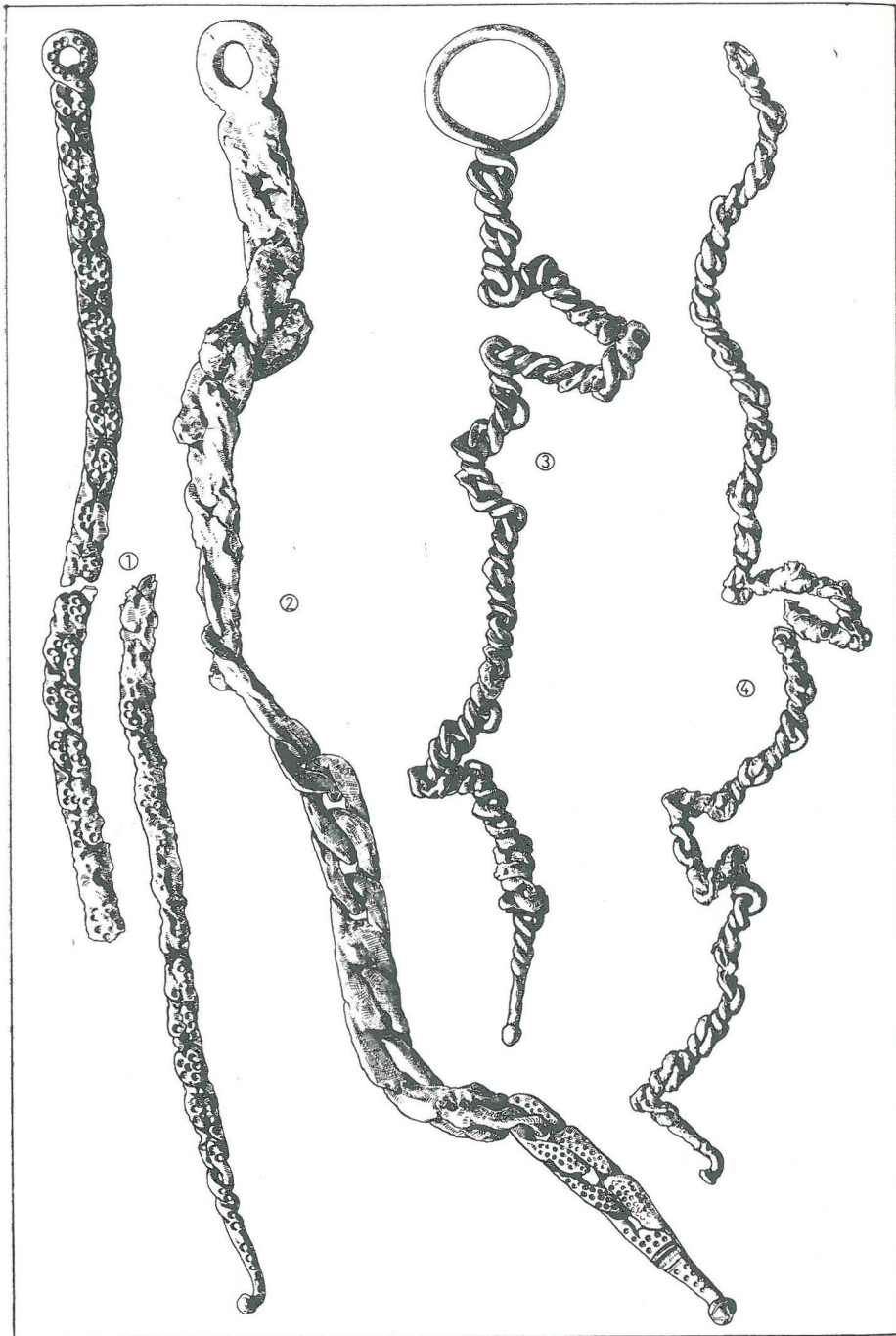

Formin. Vse $\frac{1}{6}$
 Formin. Alles $\frac{1}{6}$

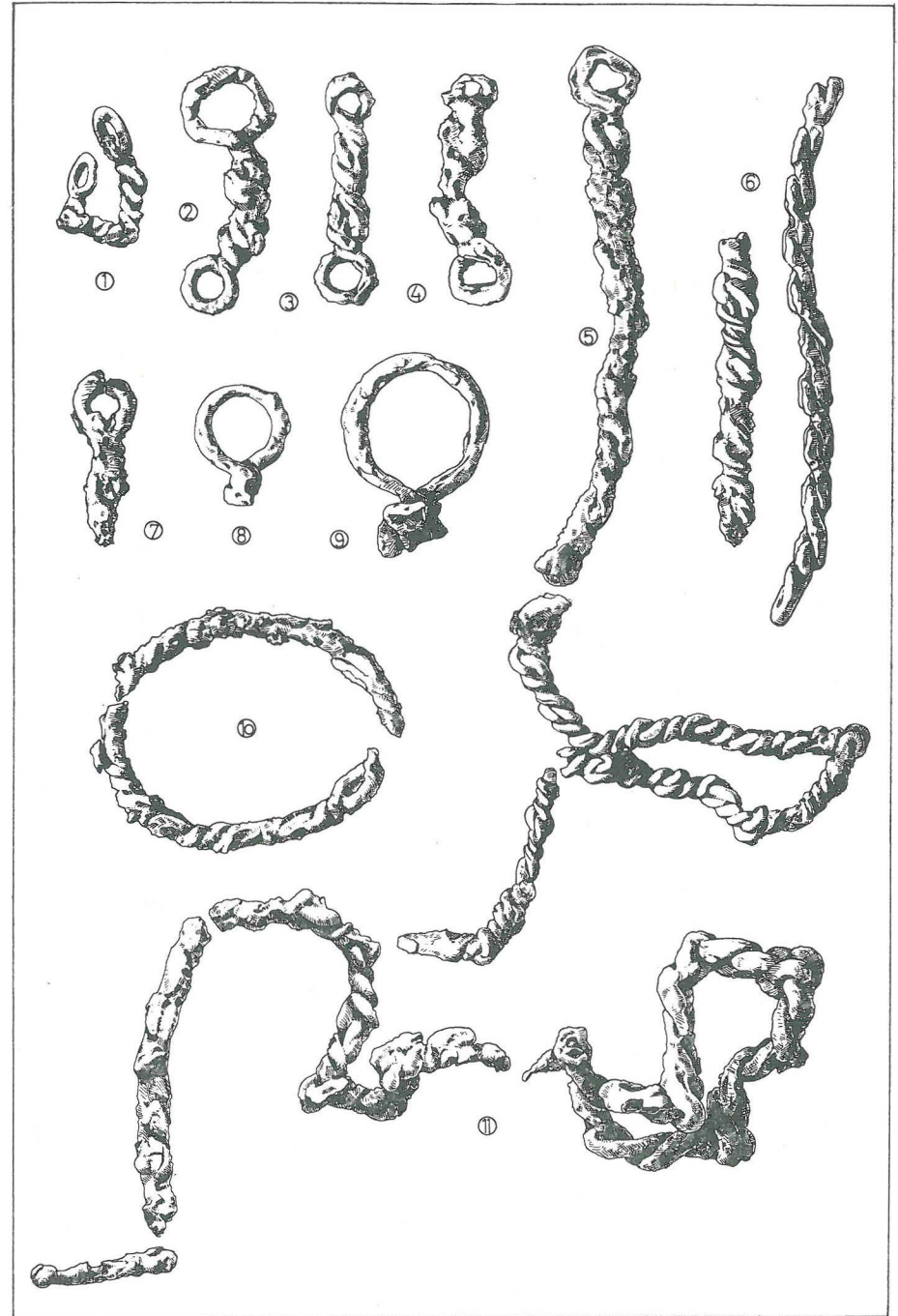

Formin. Vse $\frac{1}{2}$
 Formin. Alles $\frac{1}{2}$

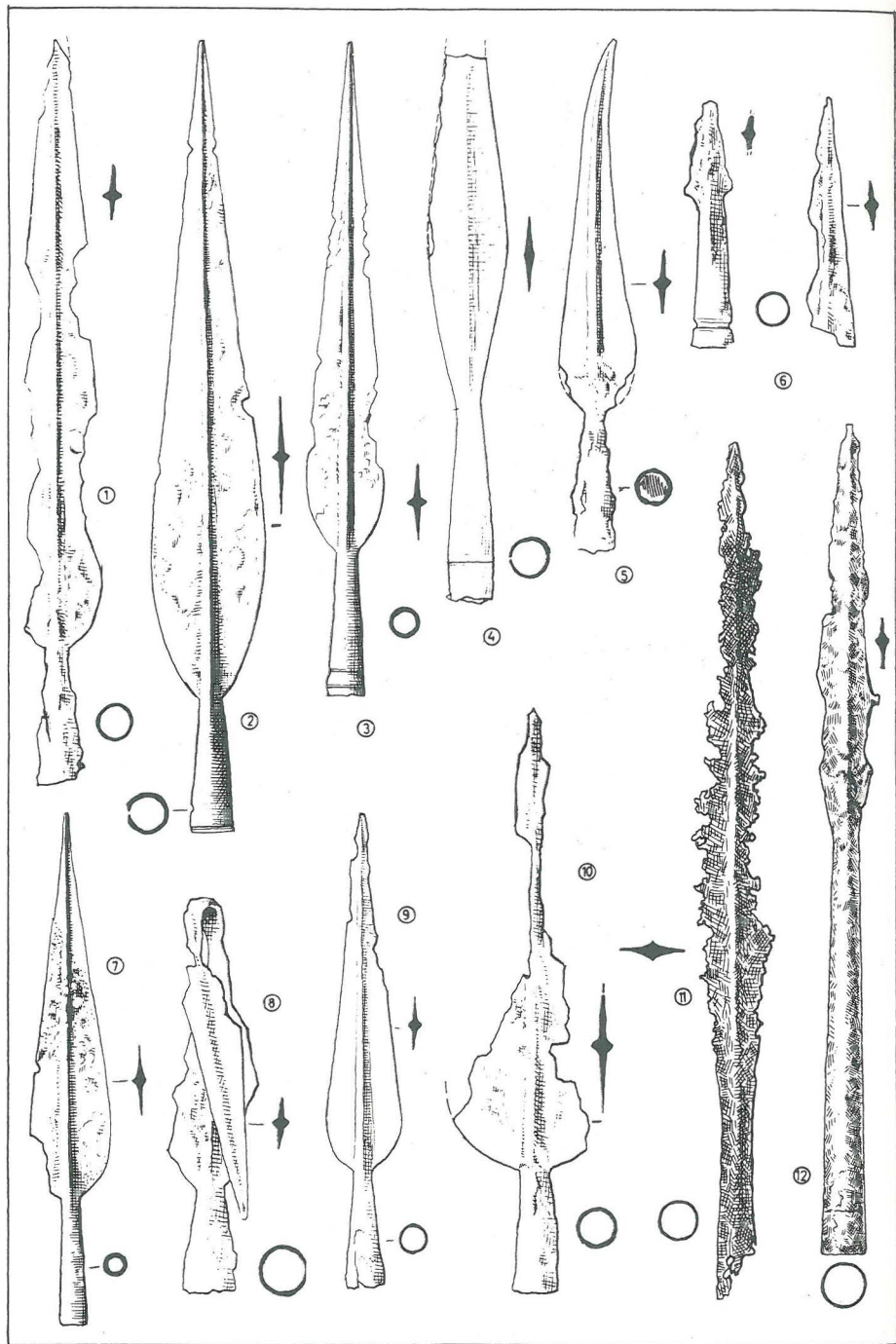

Formin. Vse $\frac{1}{3}$
 Formin. Alles $\frac{1}{3}$

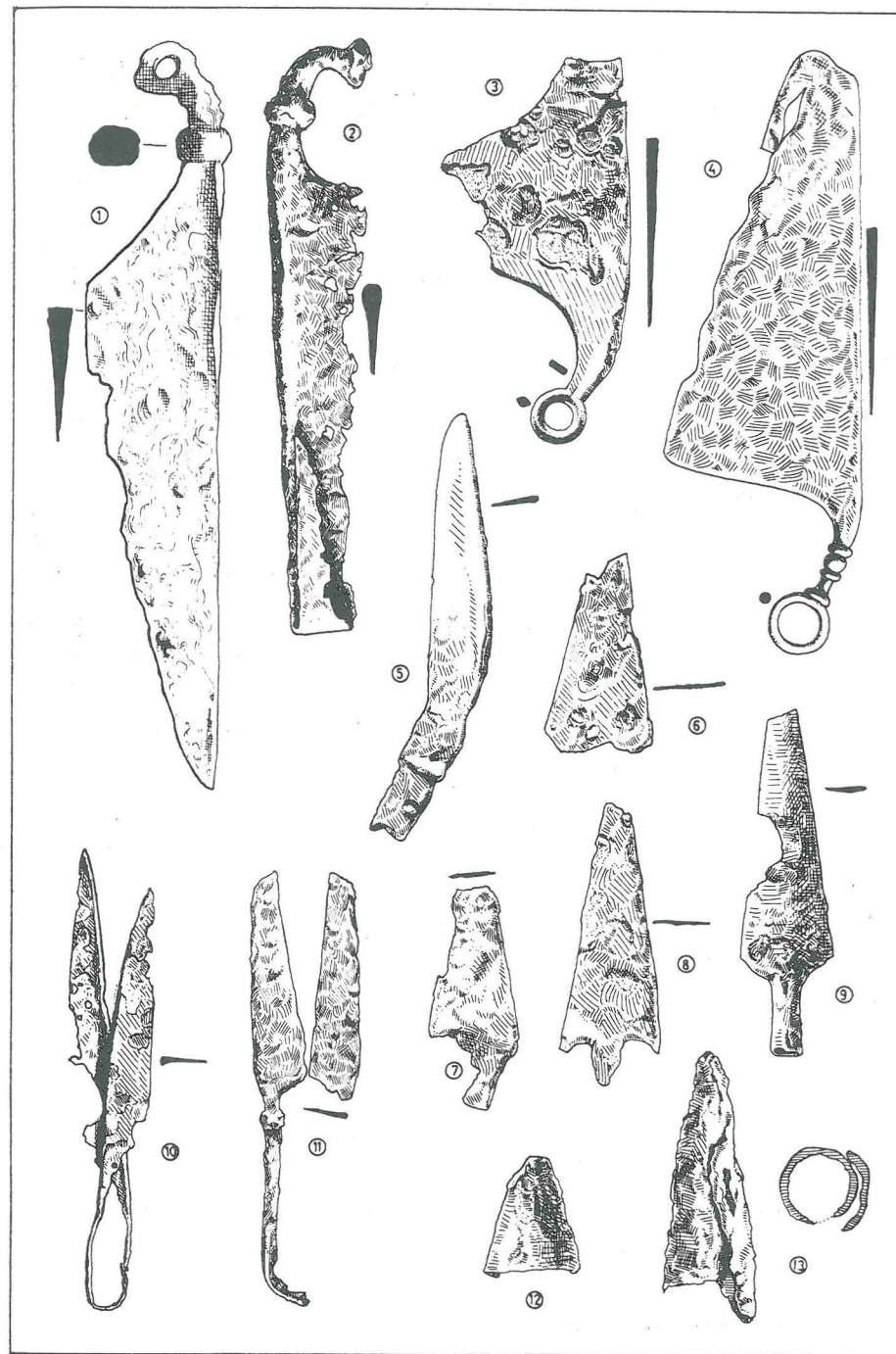

Formin. Vse $\frac{1}{3}$
 Formin. Alles $\frac{1}{3}$

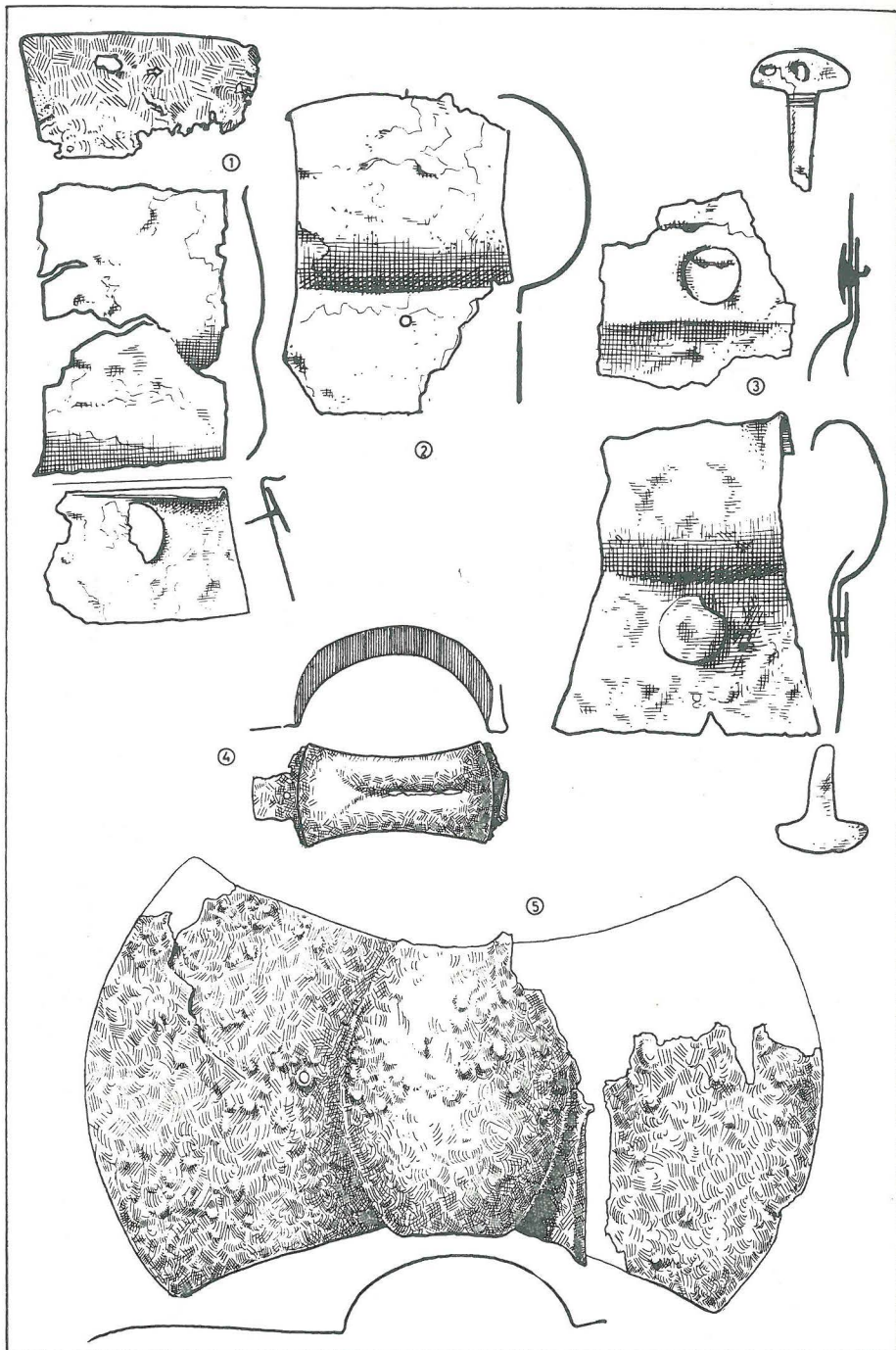

Formin. Vse $\frac{1}{4}$
Formin. Alles $\frac{1}{4}$

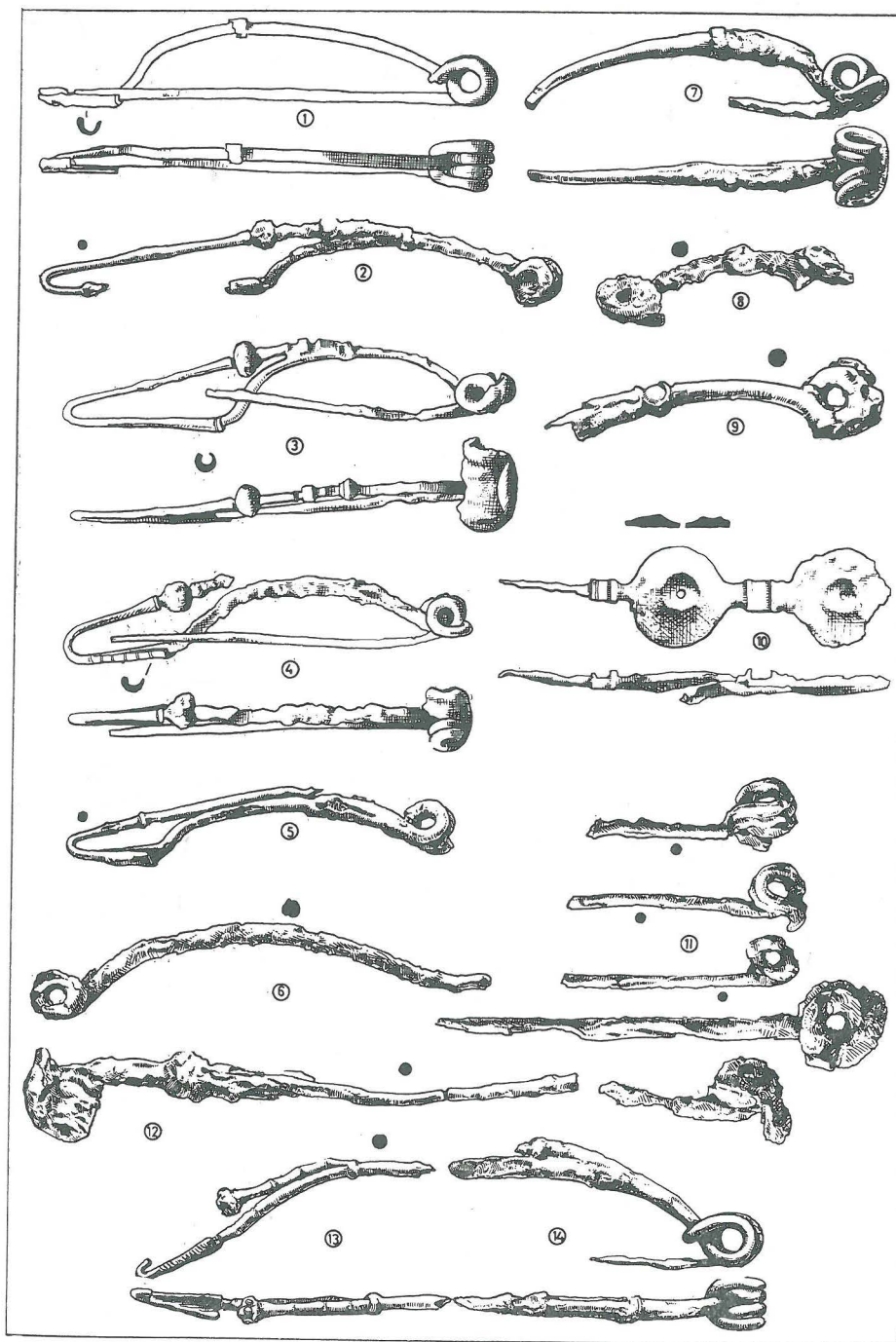

Formin. 1-2, 10-11 = $\frac{1}{4}$, ostalo $\frac{1}{2}$
Formin. 1-2, 10-11 = $\frac{1}{4}$, das übrige $\frac{1}{2}$

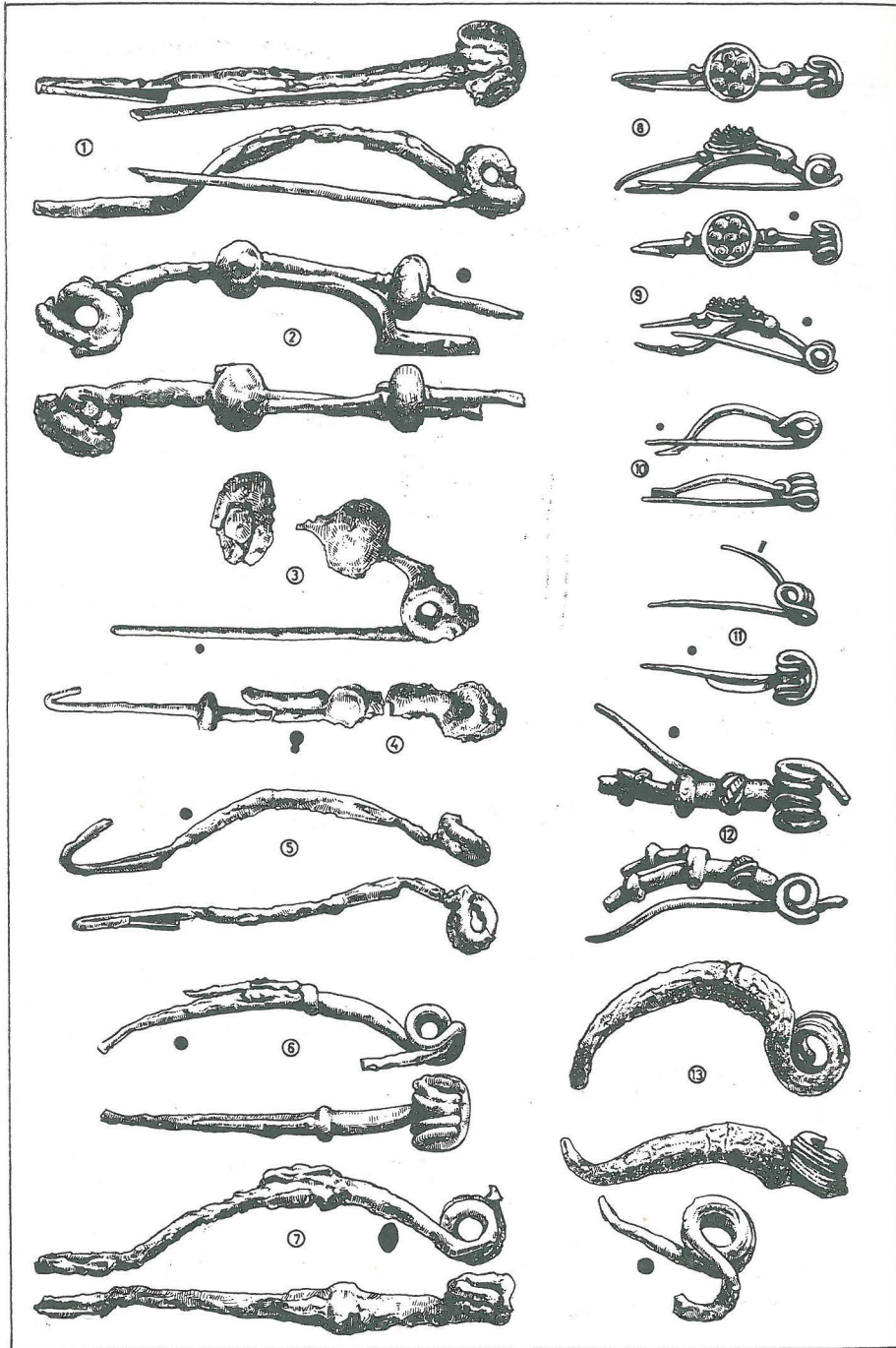

Formin. Vse ¼
Formin. Alles ¼

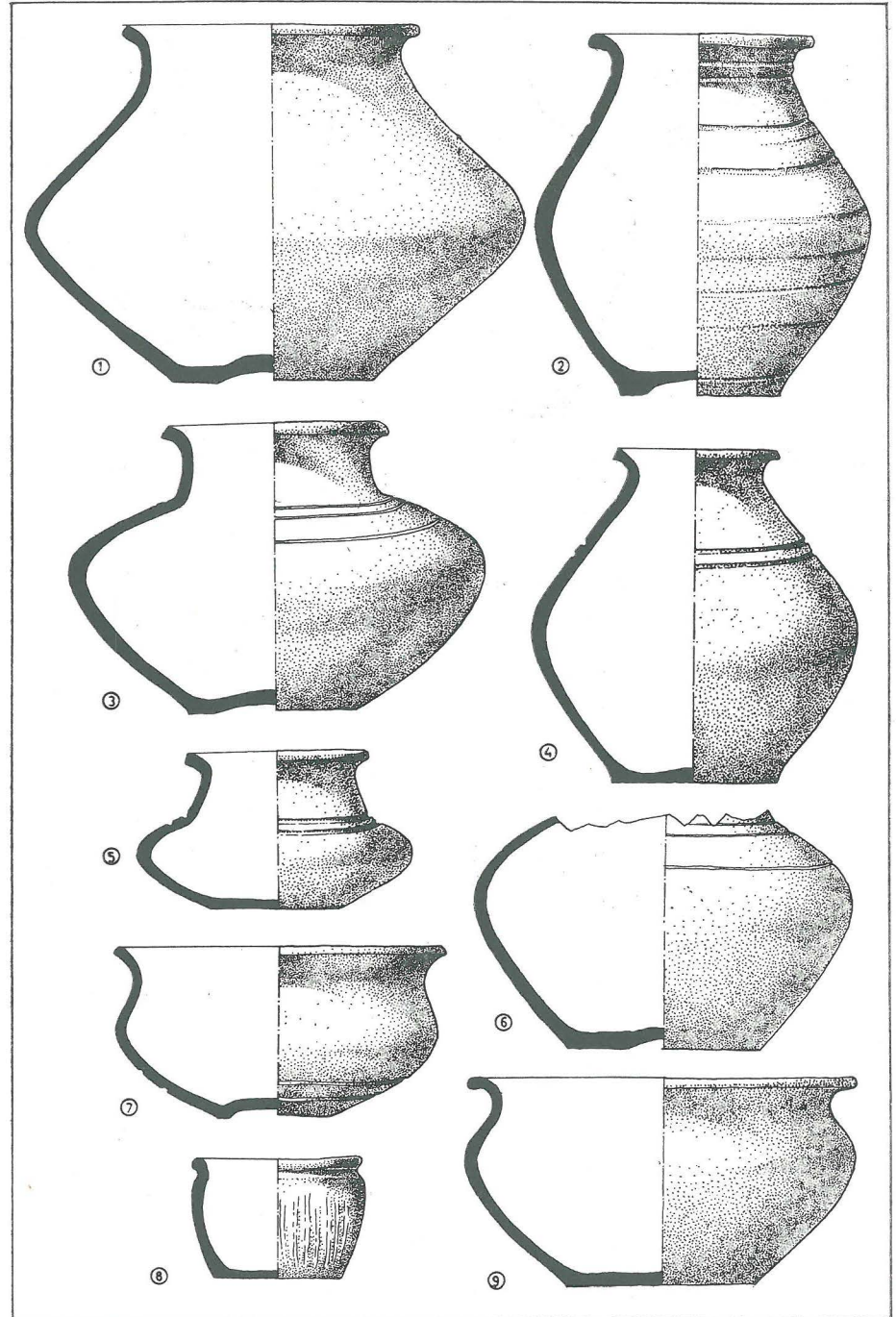

Formin. Vse ½
Formin. Alles ½

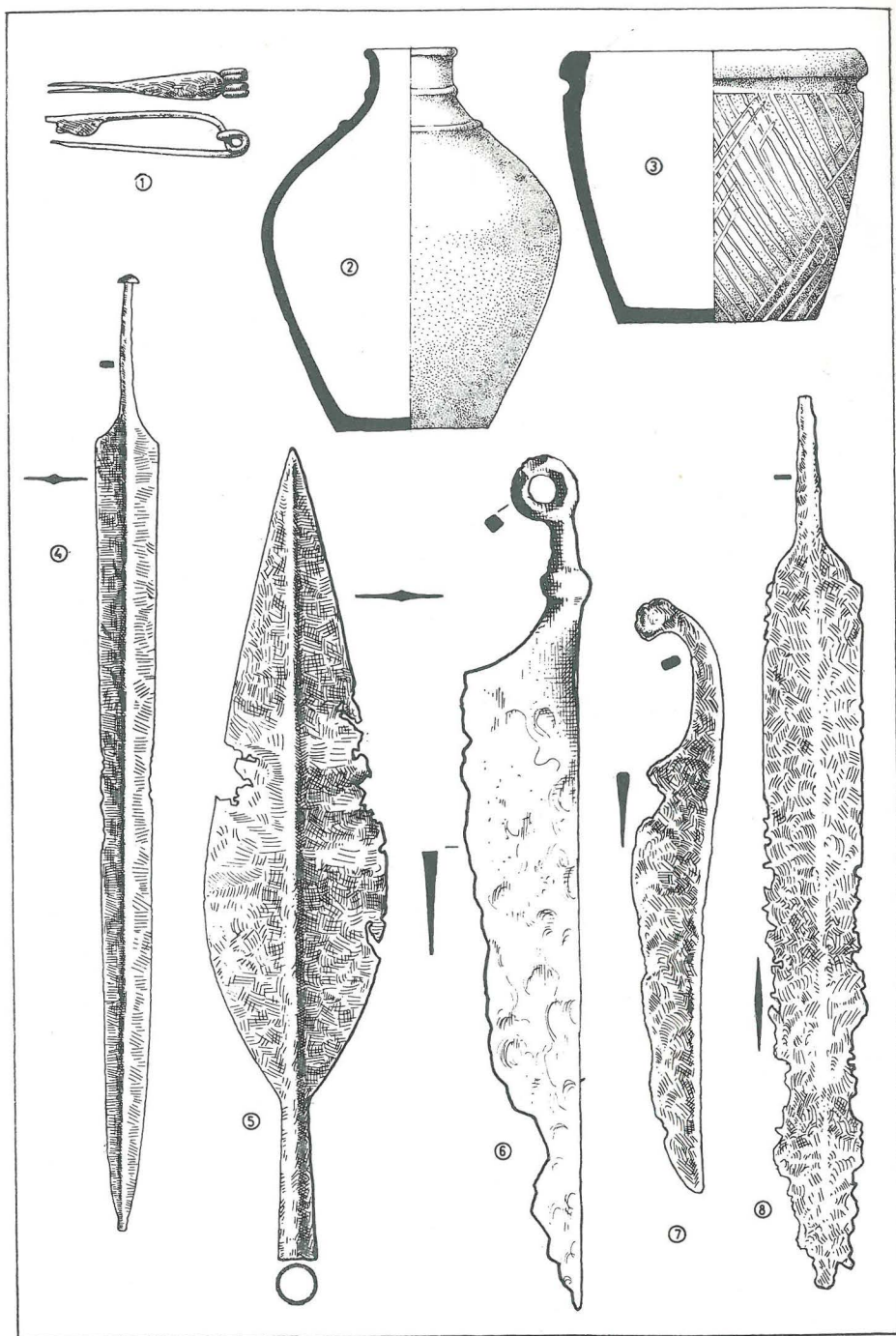

Formin. Vse $\frac{1}{2}$
Formin. Alles $\frac{1}{2}$

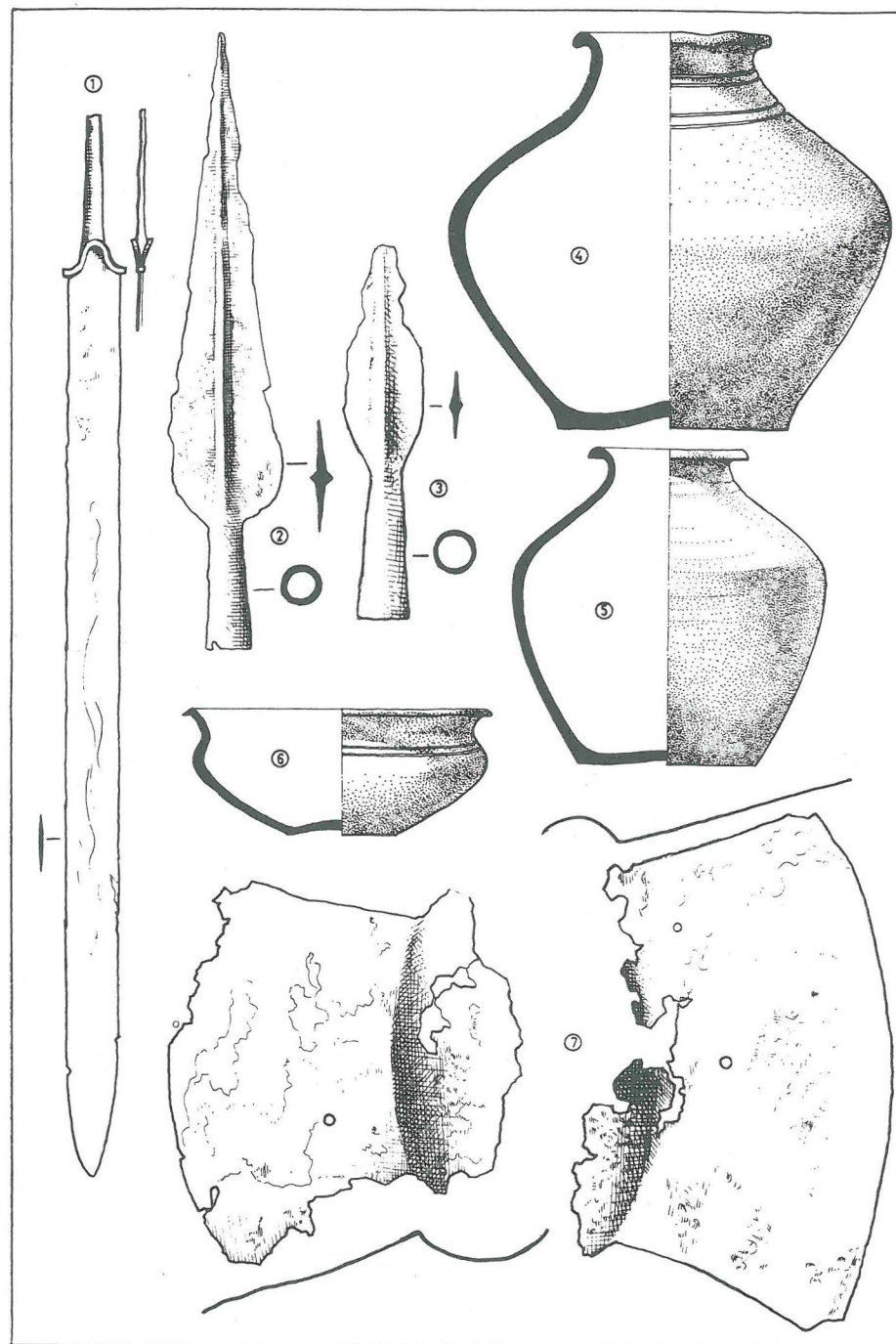

Formin. 8 = $\frac{1}{4}$, ostalo $\frac{1}{6}$
Formin. 8 = $\frac{1}{4}$, das übrige $\frac{1}{6}$

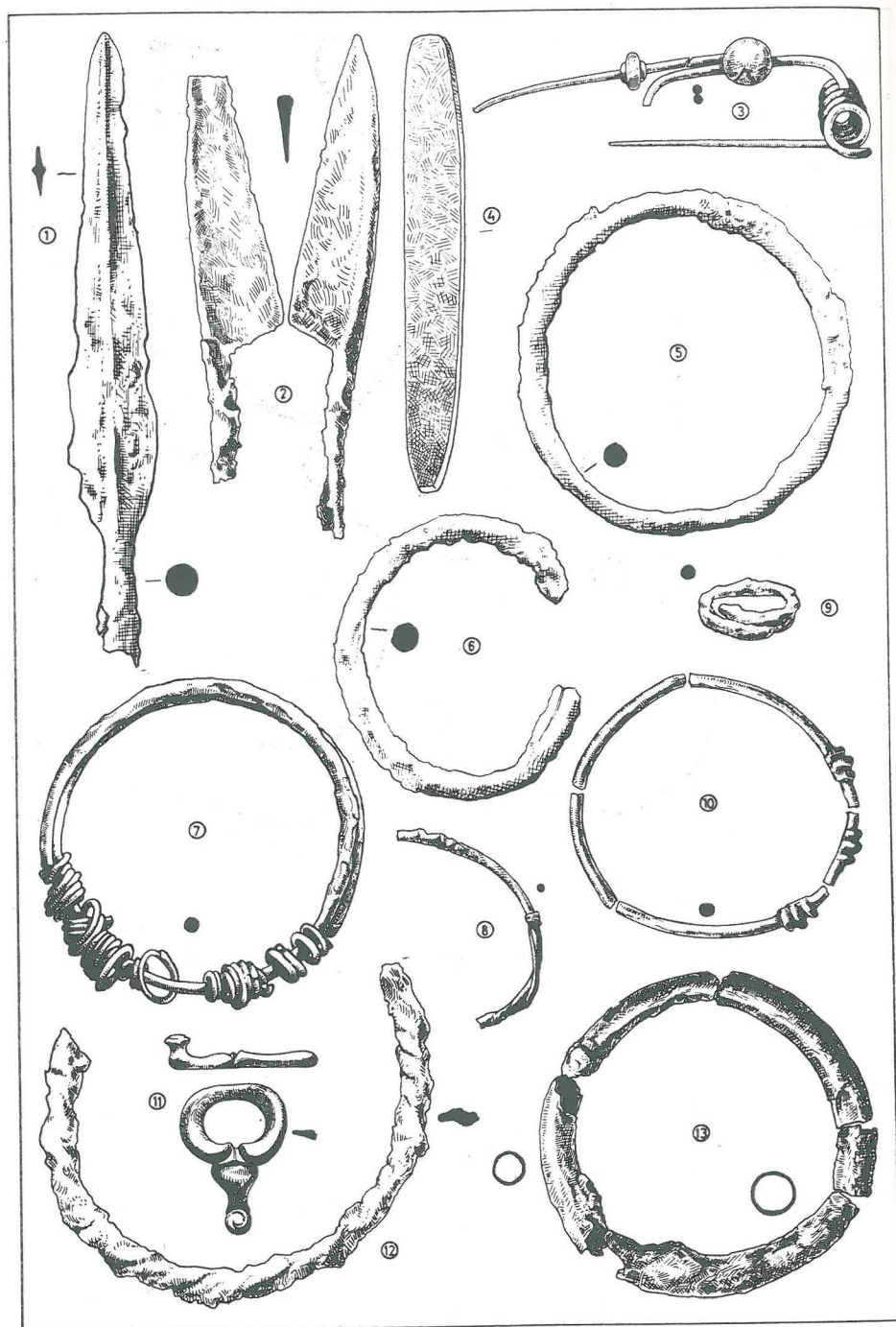

Ormož. 1 = $\frac{1}{2}$, 2-3 = $\frac{1}{6}$. Pobrežje. 4 = $\frac{1}{6}$, 5 = $\frac{1}{4}$. Ptuj. 6 = $\frac{1}{4}$. Pleterje. 7-8 = $\frac{1}{4}$.
Ormož. 1 = $\frac{1}{2}$, 2-3 = $\frac{1}{6}$. Pobrežje. 4 = $\frac{1}{6}$, 5 = $\frac{1}{4}$. Ptuj. 6 = $\frac{1}{4}$. Pleterje. 7-8 = $\frac{1}{4}$.

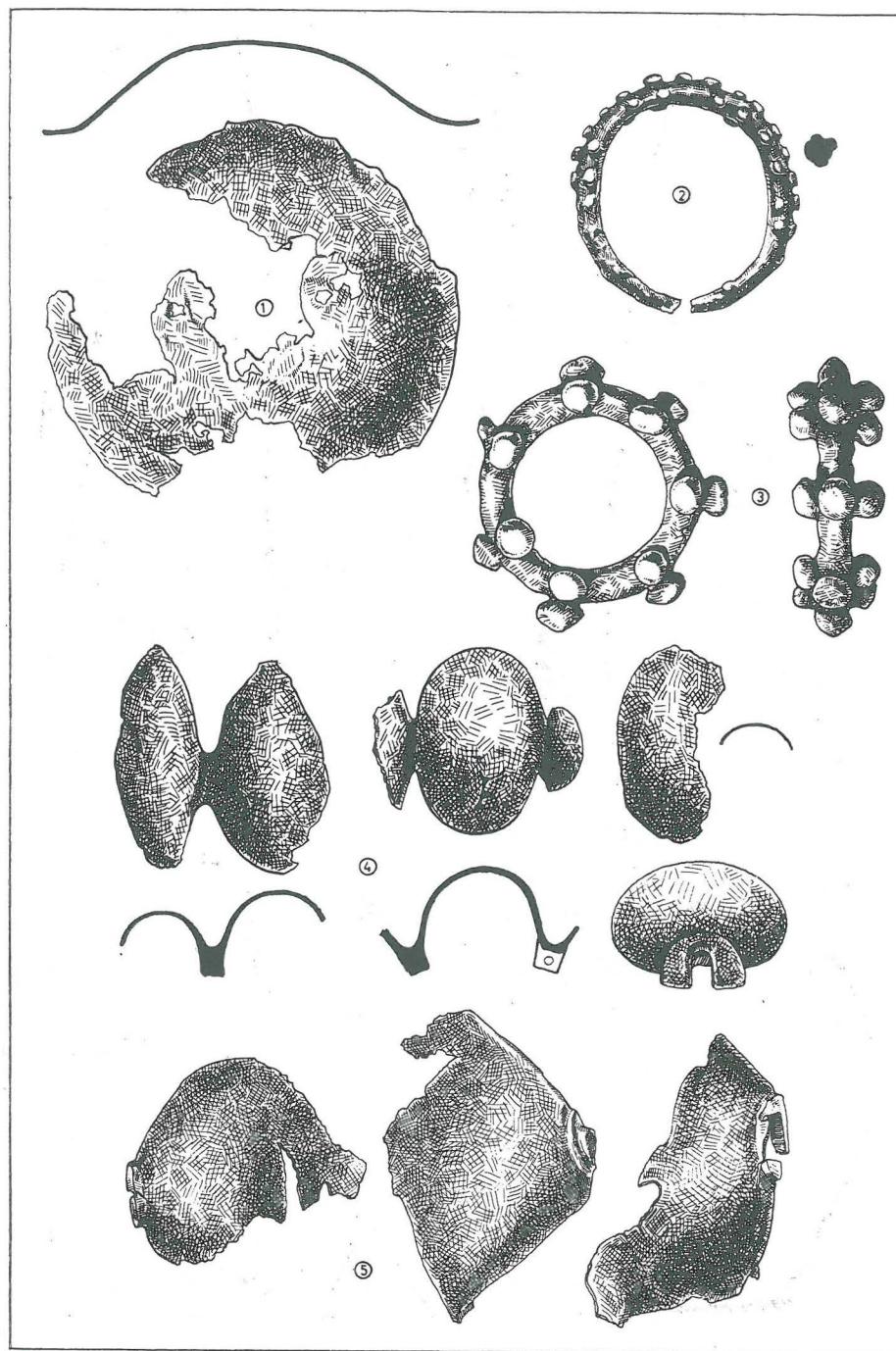

Skorba. 2, 5, 7 = $\frac{1}{4}$, ostalo $\frac{1}{6}$
Skorba. 2, 3, 7 = $\frac{1}{4}$, das übrige $\frac{1}{6}$

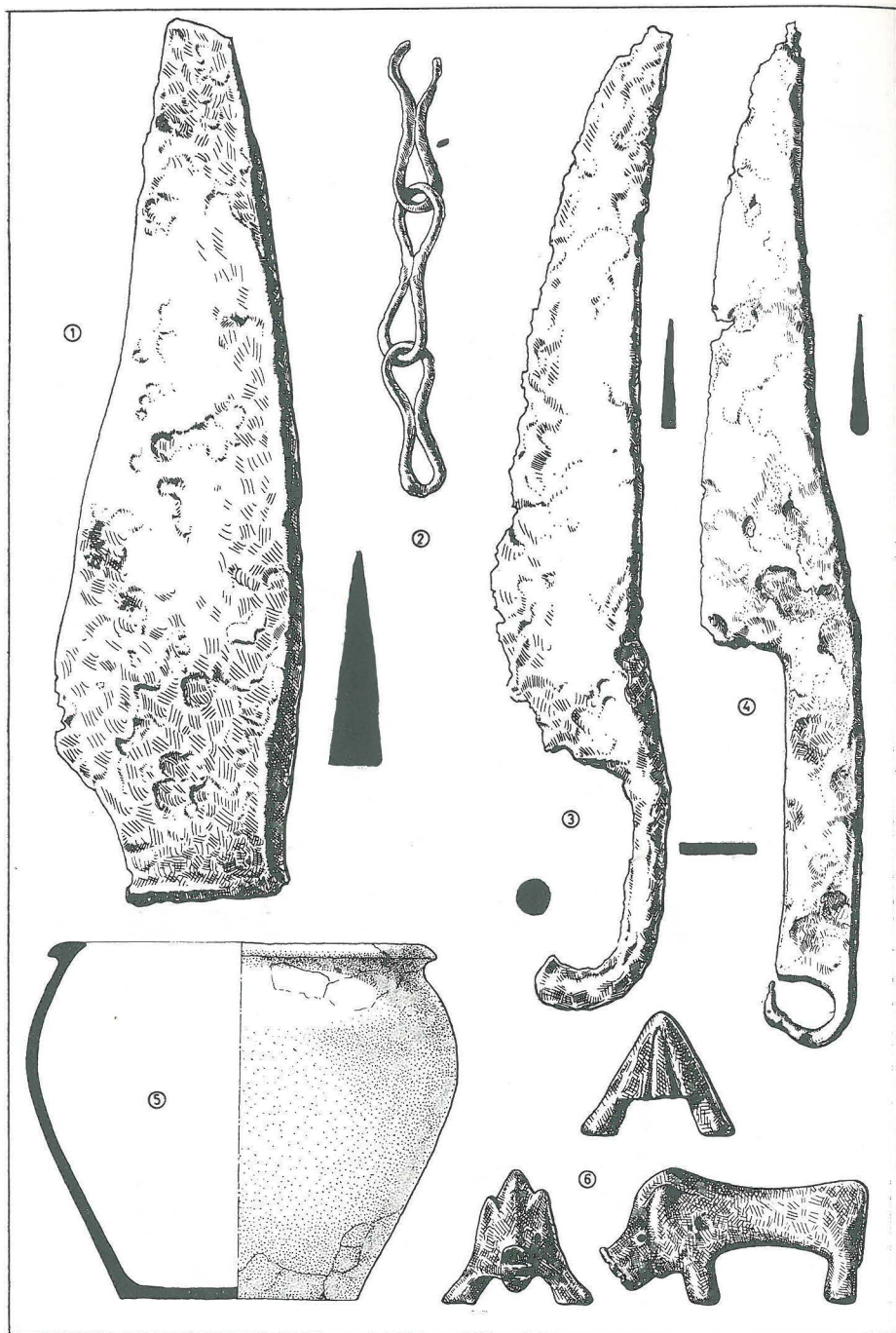

Stojnci. 1, 2 = $\frac{1}{4}$, 3-6 = $\frac{1}{2}$. Formin. 7-13 = $\frac{1}{2}$
 Stojnci. 1, 2 = $\frac{1}{4}$, 3-6 = $\frac{1}{2}$. Formin. 7-13 = $\frac{1}{2}$

Neznana najdišča. 1 = $\frac{1}{4}$, 2 = $\frac{1}{2}$, 3 = $\frac{1}{4}$. Formin. 4-5 = $\frac{1}{2}$
 Unbekannte Fundstätten. 1 = $\frac{1}{4}$, 2 = $\frac{1}{2}$, 3 = $\frac{1}{4}$. Formin. 4-5 = $\frac{1}{2}$

Poštela. 1 = $\frac{1}{2}$, 5 = $\frac{1}{6}$. Brinjeva Gora. 2—4 = $\frac{1}{2}$, 6 = $\frac{1}{1}$
 Poštela. 1 = $\frac{1}{2}$, 5 = $\frac{1}{6}$. Brinjeva Gora. 2—4 = $\frac{1}{2}$, 6 = $\frac{1}{1}$